

Lietuvos dainų šventei lietumi prapliaupus...

2007 m. liepos 5–8 dienomis septynioliktąjį kartą Lietuvos istorijoje vyko visuotinė Lietuvos dainų šventė, šiemet keliavusi per kraštą kartu su kelias dienas siautėjusia pietrytinio ciklono akimi... Vis dėlto, regis, nė vieno iš septynių šventės renginių stichijai nepavyko nuplauti nei nuo mūsų tradicinės kultūros žemėlapiro, nei iš tautiečių bei šalies svečių atminties. UNESCO žodinio ir nematerialaus paveldo šedevru paskelbtoji Lietuvos (kartu su Latvija bei Estija) dainų švenčių tradicija žengtelėjo dar vieną žingsnį nepraeinančių tautos vertybių išsaugojimo keliu. Kuo šiemetinė šventė įsiminė vertybiniais, meniniais ir organizaciniais aspektais? Įspūdžiais dalijasi svarbiausiųjų šventės renginių specialistai ir žanrų žinovai.

Šventi namai, kur skamba kanklės

Vaclovas PAKETŪRAS

*Šventi namai – kur skamba kanklės,
Šventi – kai garsas jų netyla,
Atplaukęs iš žilos senovės,
Primindamas senolių bylą.*

Šie prasmingi Petro Juodelės eilių žodžiai patvirtina mums patiems ir primena pasauliui, kad esame laisva tauta su unikaliu kultūros paminklu – Dainų šventėmis, kurios tapo reikšminga pasaulio tautų nematerialaus paveldo dalimi.

Pakiliai ir išraiškingai eiles Kanklių popietėje skaitė Vaidila (aktorius Tomas Vaisieta); diriguojant šventės programos vadovei profesorei Linai Naikelienei, pakiliai skambėjo Antano Baranausko daina „Giedu dainelę“, kuria kanklininkų koncertas ir prasidėjo. Į šį renginį iš pačių atokiausių Lietuvos kampelių sugūžėjo apie 800 dalyvių. Kol kas kanklės yra populiarios tik tarp merginų, tačiau iš kanklių muzikos istorijos matyti, kad šiuo liaudies instrumentu seniau kankliuodavo ir vyrai. Reikia tikėtis, kad ir mūsų dienomis kanklės sudomins stipriosios lyties atstovus.

Ypač šiltai ir pakiliai buvo išklausti kanklininkės Onos Mikulskienės, jau įkopusios į 103-iusius gyvenimo metus, žymaus lietuvių tautinio meno ansamblio „Čiurlionis“ ilgametės kanklių orkestro vadovės, pasveikinimo žodžiai, skirti šventės dalyviams ir klausytojams.

Viena po kitos skamba kanklėms skirtos pjesės ir dainos. Kūriniai keičia vienas kitą, keičiasi dirigentai, ir ypač malonų įspūdį palieka tai, kad dirigentai yra aktyvūs šio orkestro dalyviai, padirguoja savo kūrinį ir vėl kankliuoja orkestre.

Daug dėmesio buvo skirta kanklių muzikos atlikėjams iš periferijos. Prienų rajono Skriaudžių kultūros namų ansamblis „Kanklės“ (vadovė Ona Patronaitienė), kurį dar 1906 m. įkūrė žymus Suvalkijos krašto kanklininkas, kanklių muzikos puoselėtojas Pranas Puskunigis, atliko ansamblio įkūrėjo kūrinį „Daina apie senovę“, kuris ir po daugelio metų skambėjo pakiliai ir priminė, kokį kelią Lietuvoje yra nuėjusi kankliavimo tradicija.

Tarp periferijos kanklininkų populiarios senovinės diatoninės kanklės. Jomis labai tinka kankliuoti pradedantiems kanklininkams, ypač vaikams. Diatoninės kanklės nedidelės, paprastos formos, lengvos – kaip tik tokios, kokių reikia ugdant pradedančius kanklininkus.

Šventės Vaidilos pakiliai išstartus žodžius „Žemaitija, Žemaitija, Žemaitiu žeme – Žemaitija“ lydėjo Mažeikių kanklininkų stovyklos „Lai skamba žemaitiškos kanklės“ dalyvių atliekamos Žemaičių krašto dainos „Bieg opeli“ ir „Kūma sosieda“ (dirigentė Jolanta Dobrovolskienė). Šiuos kūrinius diatoninėmis kanklėmis atliko patys jauniausi šventės dalyviai – vaikai. Jų nuoširdus kankliavimas publikos buvo sutiktas labai šiltai, neslepiant susižavėjimo.

Panevėžio krašto kanklininkams atstovavo žinomiausias šio krašto ansamblis „Sigutė“, kuris, kankliuodamas senovinėmis meistro Stasio Rudžio ir jo mokinio Juozo Lašo pagamintomis kanklėmis, atliko lietuvių liaudies dainą „Man pas močiutę nesmagu“ (vadovė Vida Grikšlienė).

Utenos rajone, Užpaliuose, prie Šventosios upės kasmet vyksta Lietuvos moksleivių kanklininkų vasaros stovykla „Skambantys kankleliai“. Šios stovyklos dalyviai diatoninėmis kanklėmis atliko Aukštaičių krašto dainas „Už žalių miškelių“ ir „Bėdavojo tetušėlis“ (dirigentė Asta Motuzienė), kurios šventės dalyvių ir publikos priimtos ypač palankiai, negailint jaunesiems atlikėjams katučių.

Pamarys nuo seno yra svarbus lietuvių tautos kultūros ištakų židinys. XVI a. Kuršių marių pakrantėje gyvenęs Jonas Bretkūnas savo darbuose mini kankles, kuriomis buvo atliekamos šiam kraštui būdingos liaudies dainos ir šokiai. Vilniaus mokytojų namų ansamblio „Kankleliai“, susikūrusio prieš 40 metų, repertuare daug pamario krašto dainų. Šventėje skambėjo jų atliekama daina „Vai kur nužėgliuos“ (vadovė Daiva Čičinskienė).

Dainų šventės yra neatskiriama Baltijos tautų – estų, latvių, lietuvių – kultūros dalis. Todėl nenuostabu, kad šventėje dalyvavo lietuvių kanklėms giminingomis estų kanelėmis ir latvių kuoklėmis grojantys kaimynų ansamb-

Kanklių popietė. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos.
Keiči'o Kagi'o nuotraukos

liai. Kanelių ir kuoklių ansamblių pasirodymas publikos buvo išklaudytas su susižavėjimu.

Estijai atstovavo Talino kanelių ansamblis „Kuukulind“, kuris atliko estų šokius „Labajalg“ (Harri Otsa muzika) ir „Uks, kaks, karraga“ (Els Roode aranžuotė). Pirmąjį šokį atliko penkių kanklininkų ansamblis, o antrajam šokiui akompanavo jungtinis šventės kanklių orkestras (dirigentė Els Roode). Šokiai skambėjo pakiliai, ypač šiltai publika plojo už kūrinį, atliekamą kanelėmis, pritariant kanklių orkestrui.

Latvijai atstovavo Rygos kuoklių ansamblis „Teiksma“, kuris atliko latvių liaudies dainą „Padabinki saulē sidabru“ ir latvių liaudies šokį „Činku, činku, grabu grab“. Pirmąjį kūrinį atliko aštuonių kuoklininkų ansamblis, o antrajam, kaip ir atliekant estų šokį, akompanavo jungtinis kanklių orkestras (dirigentė Teiksma Jansonė).

Buvo prisiminti pirmieji kanklių muzikos puoselėtojai. Šventinės kanklių muzikos programos repertuare skambėjo Alfonso Mikulskio „Oi rūta, rūta“ (dirigentė Algytė Merkelienė) ir jau minėtas Prano Puskunigio kūrinys.

Šventės koncerto vadovai neužmiršo ir tų, kurie sunkais lietuvių tautai metais dirbo, tobulino kankles ir vystė atlikimo techniką, kūrė kanklėms muziką, kad ji skambėtų kiekvieno lietuvių širdyje ir būtų jam artima bei sava.

Kanklių popietė. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirks. *Keiči'o Kagi'o nuotrauka*

Pagerbti kanklių muzikos kūrėjai ir atlikėjai. Tai žmonės, kurių darbas turėjo įtakos kanklių muzikos vystymui, kurių dėka kankliavimo sąjūdis yra gyvas ir šiais laikais. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos ir Lietuvos liaudies kultūros centro medaliu „2007 Lietuvos dainų šventė *Būties ratu*“ buvo apdovanotos garbios ir daug nusipelnusios pedagogės ir atlikėjos Zita Stepulienė ir Regina Tamošaitienė bei kompozitorius Vaclovas Paketūras. Apdovanojimus įteikė Lietuvos liaudies kultūros centro direktorius Saulius Liausa.

Orkestrinis kankliavimas Dainų švenčių metu visada sudomina ne tik atlikėjus, bet ir klausytojus. Orkestras atliko kanklių muzikos klasiko Jono Švedo kūrinius „Šią naktelę“ (dirigentė Violeta Čiūtienė), „Linėlį raunu ne viena“ (dirigentė Regina Vaišnorienė), buvo padainuotas ir sušoktas „Kaipgi gražus, gražus rūtelių darželis“ (dirigentė Birutė Sakalienė). Skambėjo vyresnės kartos kompozitorių kūriniai: Jurgio Gaižausko „Mažoji fantazija“ (dirigentė Ingrida Spalinskaitė), Algimanto Bražinsko „Vasaros aidai“ (dirigentė Jolanta Babaliauskienė), Leono Povilaičio „Subatos vakarėlį“ (dirigentė Birutė Sakalienė), Vaclovo Paketūro „Rytmečio varpeliai“ (dirigentė Jolita Sidorenkaitė).

Pasisekimą turėjo ir kitų kompozitorių kūriniai. Skambėjo Anatolijaus Lapinsko „Sutartinė“ (dirigentė Regina

Marozienė), jo aranžuoti lietuvių liaudies šokiai „Šyvis“ (dirigentė Irma Asanavičienė), „Minjons“ (dirigentė Birutė Sakalienė), „Katins jouds“ (dirigentė Snieguolė Alijošaitienė). Publika išgirdo Vytauto Naraškevičiaus „Keturias sutartines“ (dirigentė Aušrelė Juškevičienė), Jurgio Barakausko nuotaikingą pjesę „Krinta lapai“ (dirigentė Dainora Kinderienė), Astos Naruševičiūtės aranžuotą „Pjesę lietuviškų šokių motyvais“ (dirigentė Zita Rudzevičienė), šiltai publikos ir atlikėjų sutiktą Giedriaus Svilainio kūrinių „Išdaigos“ (dirigentė Aistė Bružaitė). Tai specialiai šios Dainų šventės Kanklių popietei sukurtas kūrinys.

Prieš koncerto pabaigą, skambant Jono Švedo „Svajonėlei“ (dirigentė Lina Naikelienė), vakaro vedėjas perskaitė Maironio eilėraštį „Ramios, malnios vasaros naktys“.

Koncertas pasibaigė Juozo Naujalio ir Maironio kūriniumi „Lietuva brangi“ (dirigentė Lina Naikelienė). Šį lietuviams ypač brangų kūrinių publika su didžiausia pagarba ir susikaupimu išklausė stovėdama.

Šokis yra neatskiriama Dainų švenčių dalis. Ne išimtis ir kanklių muzikos popietė „Skambėkite, kanklės“. Joje puikiai pasirodė Vilniaus „Sietuvos“ vidurinės mokyklos dainų ir šokių ansamblio „Siaudėlė“ vaikų ir jaunuolių šokėjų grupės (vadovė Birutė Sakalienė, choreografiją šokiams sukūrė Laimutė Kisielienė).

Muzikavimas kanklėmis tarp paprastų žmonių dažnai

Folkloro diena. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotrauka*

yra palydimas daina. Malonu buvo stebėti, kaip kanklininkai kankliuodami labai nuoširdžiai dainuoja. Šią tradiciją reikia puoselėti ir tęsti.

Atliekant sudėtingesnius kūrinius dalis dalyvių nekancliavo. Kompozitoriams ir aranžuotojams apie tai reikėtų pagalvoti ir tokiems kanklininkams sukurti papildomas paprastesnes melodines ar ritmo partijas, kad visi orkestro dalyviai aktyviai muzikuotų.

Kanklių muzikos popietės „Skambėkite, kanklės“ kon-

certas turėjo vykti Vilniaus universiteto Petro Skargos kieme. Tą dieną močiutė gamta nepašykštėjo lietaus, todėl koncertas įvyko Šventų Jonų bažnyčioje. Turbūt teisi liaudies išmintis, kad „nėra to blogo, kas neišeitų į gerą“. Šventų Jonų bažnyčios akustika labai palanki kankliavimui. Kūriniai bažnyčioje skambėjo daug meniškiau negu atliekami erdviame kieme. Pagyrimo nusipelnė koncerto vadovai, kurie labai išradingai panaudojo bažnyčios erdvę, todėl vietos užteko visiems kolektyvams.

Dainos saulei ir lietui

Keletas įspūdžių iš Dainų šventės Folkloro dienos

Vita IVANAUSKAITĖ

Šiomet organizatorių pasiūlyta Dainų šventės Folkloro dienos idėja – dainuojant nugyventi visą ilgą vasaros dieną saulės ir tradicinės bendruomenės žmogaus kasdienio gyvenimo ritmu – turbūt ne vienam dainuoti mėgstančiam lietuviui pasirodė gana netikėta ar net utopiška. Juolab kad ir pati saulė neskubėjo pradžiuginti šventės

dalyvių savo pasirodymu. Ant Stalo kalno nuo pusės penkių ryto rinkosi būreliai folkloro entuziastų – ansamblių dalyvių – ir tik vienas kitas miestelėnas. *Ant kalno mūsų nėra, ant kalno gieda kiti* – nejučia prisiminiau Justino Marcinkevičiaus eilėraščio eilutes, tautinių kostiumų gausoje besižvalgydama į save panašią „pasauliečių“.

Veronikos Povilionienės nuolat paraginami, žmonės pamažu jungėsi į ratelius, būriavosi arčiau dainas užvedančių dainininkų. Kaip įprasta folkloro šventėse, tiek tą anksčiau rytą, tiek visą dieną dainos skambėjo nuoširdžiai, suburiančiai ir gal net užburiančiai – viskas priklausė nuo sugebėjimo įsijungti į atlikimą, tapti nebe pasyviu stebėtoju, o aktyviu dalyviu. Kas kita, manyčiau, apeigų inscenizacijos. Čia jau kartais žmogus nebežinodavo, kaip sureaguoti. Parodomieji saulės pagerbimo ritualai, kuriuos keletą kartų per dieną kvietė atlikti idėjos autoriai, tarsi ir pretendavo į rimtą apeiginę praktiką, tačiau kartu vis neapleisdavo mintis, kad pati susibūrimo intencija lyg ir neapeiginė... Susidarė įspūdis, kad kaip tik tuomet, kai nebelikdavo kartais, deja, vis dėlto profaniškumui nukrypstančių ir nelabai aiškių ritualų, o prasidėdavo pasidainavimai, šventė pajudėdavo, atgydavo, įgudavo žmonių bendrumo, šilto buvimo draugėje bruožų. Dėkui Dievui, dainuoti lietuviai vis dar tebemėgsta. O galimybių pasidainuoti šiųmetėje Folkloro dienoje išties buvo labai daug ir įvairių. Gausybė iš visos Lietuvos suvažiavusių įvairiausių folkloro ansamblių, užtvindžiusių visą Sereikiškių parką ir įsikūrusių trijose scenose bei dvylikoje improvizuotų „kiemų“, rodė savo maždaug dvidešimt minučių programėles. Jų teminė įvairovė taip pat labai didelė: vestuvės, įvairūs laukų ir namų darbai, kalendorinės šventės, jaunimo vakarėjimai ir t.t. Vieni ansambliai tik dainavo ir šoko, kiti programas papildė žaidybiniais-vaidybiniais elementais. Iš pastarųjų, kaip jau įprasta, žaismingiausiai ir natūraliausiai atrodė vaikų ansambliukai, patraukiantys nuoširdumu, šimtaprocentiniu įsijautimu į savo daineles ir ratelius. Atidžiau pasiklausius ir pasižvalgius susidarė įspūdis, kad pagaliau turime didesnę dainuojamojo repertuaro įvairovę: „kiemuose“ skambėjo ne tik sutartinės ar kita folkloro ansamblių dešimtmečiais „šlifuojama“ klasika, bet ir naujesnių laikų dainos. Galbūt išties tik išleisdami į Dainų šventę kuo didesnę kūrybinę įvairovę galėsime patirti tikrąją šandieninę dainuojančios Lietuvos situaciją.

Folkloro diena. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotraukos*

Galima tik įsivaizduoti, kaip nelengva buvo organizatoriams sutalpinti į numatytos programos laiką ir į pačią Sereikiškių erdvę visus kolektyvus. Pasiklausti ir kartu padainuoti, deja, pavykdavo ne visada – labai jau arti vienas kito buvo išdėstyti kai kurie „kiemai“. Todėl neišvengiamai dainininkai ir muzikantai vieni kitiems kartais trukdė. Ypač, kai viename „kieme“ visu smarkumu užgrieždavo smuikai ar armonikos, o visai čia pat dzūkės močiutės užgiedodavo savo vienbalses dainas. Klausytojui belikdavo užjausti atlikėjus ir sprukti į atokesnes šventės erdves. O kartais tekdavo ir padus pasipustyti, kad suspėtum aplankyti daugiau patinkančių ansamblių. Kai vienu metu net keliolikoje vietų vykdavo pasirodymai, tai tapdavo nemenku išbandymu. Detalią informaciją apie ansamblių pasirodymų laiką ir vietas apdairesni galėjo susirasti internete, daliai laimingųjų pavyko gauti išsamią atskiru leidinuku išleistą Folkloro dienos programą, tačiau daugumai susirinkusiųjų į Sereikiškių parką beliko bėgioti iš vieno „kiemo“ į kitą ir (tarsi autobusų stotyje tarp tvarkaraščių besiblaškantiems keleiviams) skaityti ansamblių pasirodymų grafikus. Tikrai pritariu nuostatai, kad šventei iš anksto turi ruoštis ne tik organizatoriai, bet ir dalyviai (turiu omenyje visus kultūrinių lūkesčių turinčius dalyvius), tačiau juk tokia jau pirmųjų dalia ir pareiga – geranoriškai ir operatyviai atiduoti antriesiems visą įmanomą informaciją...

Iš Folkloro dienos dainomis palydinčios (o gal vis dėlto atvirkščiai – dainas lydėjusiosios?), atskirus tradicinio Lietuvos kaimo žmogaus kasdienio gyvenimo momentus imituojančios veiklos kaip labiausiai vykę prisimena tie momentai, kada maksimaliai įsitraukę jautėsi patys organizatoriai ir dalyviai. Ankstyvą rytą ant Stalo kalno vykusį šienapjūtės inscenizacija, žvejyba

Vilnelėje, masinis virtinių gaminimas, žolininkų būriai ir konsultacijos – visi šie darbai pirmiausia patraukė juos atliekančių žmonių įsijautimu, kurį stebėdami į šventės vyksmus įsitraukdavo ir didžiausi prašalaičiai. O popietę „Arkos“ galerijoje atidaryta tradicinė liaudies dailės paroda, manyčiau, labai gražiai praturtino ne tik Folkloro dieną, bet ir visą Dainų šventę. Gražus audinių, juostų, keramikos ir kalvystės darbų, rankdarbių margumynas traukė akį ir širdį ir tarsi kvietė trumpam pasitraukti nuo skambančio šventės šurmulio ir lietaus, tyloje pasidžiaugti įspūdingais rankų darbais, naujam gyvenimui prikeliančiais senuosius amatus ir tradicines idėjas.

Kalbant apie šių metų Dainų šventės Folkloro dieną būtų tiesiog nemandagu be dėmesio palikti bene patį aktyviausią ir (su aktyviausiais neretai taip jau būna) nekviestą „svečią“ – lietų. Vakare, kai jau beveik nebebuvo sausesnių prašviesėjimų, su bičiuliais juokavome, kad štai visą dieną dainavom saulei, o klausėsi lietus. Aki vaizdu, kad jau ne pirmus metus per Dainų šventę besireiškiantis šio „svečio“ atkaktumas turi būti anksčiau ar vėliau deramai įvertintas. Tačiau šventės organizatoriai kol kas dar neskuba bent jau reikšmingiausių programos dalių scenarijaus praturtinti alternatyvomis, numatančiomis atlikėjams nors minimalų komfortą. Juk visi žinom, kad instrumentai nėra tokie atsparūs vandeniui kaip žmonės... Lietaus ignoravimu dar niekas nesustabdė. Ir nereikėtų kaltinti šios žavios stichijos, esą ji sugadino šventę. Ar nevertėtų šventės organizatoriams, užuot liūdnei ir neramiai žvalgiusis į apniukusį dangų, įsigyti pačių elementariausių ir senų kaip pasaulis apsisaugojimo nuo lietaus priemonių, kurios, turint omenyje Lietuvos klimata, tikrai nebūtų vienkartinės...

Taikomosios liaudies dailės paroda

Vytautas TUMĖNAS

Liaudies meno paroda, kurią rengė Lietuvos liaudies kultūros centras, 2007 m. liepos 6 d. atidaryta „Arkos“ galerijoje. Ji skirta šiuolaikinei taikomajai tautodailei, sukurtai per pastaruosius ketverius metus. Parodos rengėjai – A. Počiulpaitė, T. Jurkuvienė, L. Ašmonaitienė, D. Keturakienė – siekė pateikti tradicijoms artimiausius, ko-kybiškus kūrinius, sąmoningai atsiribojo nuo itin eksperimentišku, modernizuotu, abejotinos meninės vertės, komercinių, artimų popmenui šiuolaikinės liaudies dailės apraiškų.

Parodoje eksponuoti daugelio sričių dirbiniai. Žinoma, tenka apgailėstauti, kad dėl ekspozicinio ploto stokos nebuvo galimybės parodyti visų parodai atrinktų darbų todėl nemažai tokių įspūdingų dirbinių, kaip, pavyzdžiui, lovatiesės, į parodą nepateko. Be abejo, galima pasidžiaugti, jog ir nepakliuvę į ekspoziciją kūriniai yra įamžinti parodos kataloge.

Parodoje rodomi tekstilės dirbiniai – audiniai, rankšluosčiai, rankdarbiai, taip pat juvelyrika, kalvystė, keramika, margučiai, medžio dirbiniai, verbos, šiaudų

dirbiniai, pinti dirbiniai, kaukės, muzikos instrumentai ir kt. Itin solidžios, gausios ir įvairios šiaudinių „sodų“, juostų ekspozicijos, įspūdinga keramikos, netikėtos medinių žaislų ir itin tradiciskų rankšluosčių ekspozicijos. Ypatinga šios parodos naujovė – didelė tautinio kostiumo ir jo elementų (kostiumo medžiagų, juostų, riešinių, pirštinių, kojinių ir kt.) ekspozicija, kurioje pirmą kartą rodoma itin gausi šiuo metu audžiamų tautinio kostiumo audinių, jo elementų įvairovė. Akivaizdu, jog tautinio kostiumo kūrybos atgimimas tiesiogiai priklauso nuo LLKC veiklos kryptingumo ir dailėtyrininkės T. Jurkuvienės ypatingo entuziazmo bei tinkamos organizacinės veiklos, buriant šios srities darbuotojus, kūrėjus, atlikėjus ir koordinuojant jų veiklą. Reikšminga, jog visi kostiumai, jų dalys išdėstyti pagal regionus. Todėl drąsiai galima teigti, jog tautinis kostiumas tampa pagrindiniu regionalizmo ir regioninio savitumo bei tapatumo puoselėjimo simboliu ir priemone.

Nagrinėjant šią respublikinę parodą, kuriai (kaip ir ankstesnėms) yra būdinga ne regioninės, o bendros lietuviškos tapatybės, tautinės vienybės puoselėjimas ir žanrų tipologinė reprezentacija, aiškėja, jog šalies tautodailėje formuojasi tam tikra savotiška naujoji tautinė tapatybė, pagrįsta ne bendra lietuviška stilizacija, o autentiškų, lokalinės (regioninės) kilmės bruožų ne regioniniu, bet vien žanriniu puoselėjimu, kada svarbiausia dirbinio tautinis savitumas, jo meninis lygis, atlikimo kokybė, bet nesvarbu, kurioje šalies vietoje jis yra sukurtas ir kokios regioninės kilmės yra jos autorius.

Palyginti su kai kuriomis ankstesnėmis respublikinėmis tautodailės parodomis, šioje parodoje lygiagrečiai nedemonstruojama etnografinė liaudies dailė, kuri bylotų apie autentiškąją tradiciją, turėtų ugdomąjį poveikį. Svarbiausia šios parodos ypatybė – šalies tautodailės kaip vieningo reiškinio reprezentacija, nesiekiant išskirti regioninių savitumų – kitaip sakant, vadovaujamosi panašiais principais, kaip ir rengiant profesionaliosios dailės parodas. Matyt todėl parodoje nesiekama vienodai reprezentuoti regionų kūrėjų. Parodoje stulbina atrinktų autorių ir dirbinių gausybė, formų įvairovė, kūrėjų talentas, išmonė, gera dirbinių kokybė. Tačiau neteisinga būtų manyti, kad parodoje aprėpta visa šiuolaikinės taikomosios – dekoratyviosios tautodailės įvairovė, visų rūšių dailieji amatai, visi žymiausi šalies autoriai, kad vienodai reprezentuojama visų šalies regionų tautodailė – tam reikėtų gerokai sunkiau įgyvendinamos racionalesnės atrankos ir kur kas didesnių ekspozicinių salių (šiuo požiūriu sostinės galimybės yra provincialios, palyginti, pavyzdžiui, su Šiaulių parodų salėmis). Trūksta, pavyzdžiui, gintaro, žalvario juvelyrikos iš Vakarų Lietuvos, žymiausių kalvių darbų iš Dzūkijos ir kt., itin nedidelė parodoje rodomų pintinių dirbinių įvairovė (palyginti su puikia šiaudinių „sodų“ ekspozicija), nedaug autorių atstovauja keramikai, itin kukli juodosios keramikos ekspozicija, įvairesnė galėtų būti margučių ekspozicija.

Žinoma, šalies tautodailė vis dar gausi ir įvairi, ir ją visą aprėpti bei atrinkti vadovaujantis sudėtingesniais atrankos kriterijais, padedančiais atspindėti ne tik aukštą tautodailės meninį lygį, bet ir jos regioninę įvairovę ir savitumą, nėra lengvas uždavinys.

Liaudies dailės parodos, vykstančios Lietuvos dainų šventės metu, eksponatų atranką norėtusi palyginti su atitinkamais ansamblių atrankos principais. Žinia, Lietuvos dainų šventės organizavimo esmė – visos šalies geriausių ansamblių pasirodymas. Tuo tarpu rengiant šią parodą pasirinktas kiek kitoks tikslas – joje iš esmės vyrauja Vilniaus regiono tautodailininkų darbai. Kiti regionai „nuskriausti“, matyt todėl, kad yra „perdaug“ nutolę nuo sostinės, sunkiau pasiekiami nei centro pašonėje gyvenantys tautodailininkai. Ar galima kalbėti apie tolygų regionų reprezentavimą, jeigu Vilniaus regiono tautodailininkų parodoje dalyvauja dešimt kartų daugiau nei LTS Dzūkijos bendrijos, arba septynis kartus daugiau nei LTS Žemaitijos bendrijos (apimančios Mažąją Lietuvą ir Vakarų Žemaitiją). Nors LLKC deklaruoja, kad šios parodos organizatorių partneris yra Lietuvos tautodailininkų sąjungos regioniniai skyriai, tačiau su jais nebuvo sudarytos jokios bendradarbiavimo sutartys, o pagrindinę LTS organizaciją apskritai buvo pamiršta informuoti

Justinas Jonušas. Užgavėnių kaukė. 2005. Medis, kailis, ragas, drožyba, polichromija, h 42.

Vytautas Jarutis. Kryžius. 2003–2006.
Geležis, kalimas, h 100.

apie parodos organizacines problemas ir pakviesti dalyvauti kūrinių vertinime-atrankoje bei į parodos atidarymą. Deja, parodos kataloge yra pateikiama dezinformacija, nekorektiška tiek Lietuvos tautodailininkų sąjungos, tiek Vilniaus regiono tautodailininkų atžvilgiu: kadangi kaip partneriai minimi tik Lietuvos tautodailininkų sąjungos skyriai, kurių nariai, deja, šį kartą buvo pakviesti dalyvauti parodoje kaip mažuma, o pagrindinius dalyvius – Vilniaus regiono tautodailininkus – vienijanti organizacija nežinia kodėl apskritai liko nepamiršta.

LTS regioninių bendrijų vadovai pastebi, kad paroda buvo rengiama paskubomis, kadangi kai kurie LTS skyriai apie numatomą regioninių atrankinių parodų datą buvo informuoti tik prieš mėnesį... Autoriams taip pat trūko informacijos apie parodų rengimo sąlygas ir laiką. Nemaža dalis autorių nespėjo susiorganizuoti transporto kūriniams atsigabenti ar tinkamu laiku juos pabaigti. Matyt todėl šioje parodoje dalyvauja daug mažiau autorių (346) nei ankstesnėje (531). Parodos dalyviai neturi garantijos, ar pakankamas parodos katalogo tiražas, ar galės jie jį nusipirkti ar kitaip

įsigyti. Todėl vis labiau aiškėja, kad, norint tinkamai reprezentuoti šalies regionų tautodailę prestižiškiausioje respublikinėje parodoje ir tinkamai rūpintis jos sklaida – valstybės ir visuomeninių organizacijų, visų svarbiausių šios srities veikėjų veiklos koordinacija yra būtina, tačiau jos tikrai trūksta.

Ši paroda skiriasi nuo ankstesniųjų ir tuo, kad vyksta jau veikiant meno kūrėjo statuso įstatymui: iškiliausius tautodailininkus valstybė išskyrė, suteikdama jiems garbingą meno kūrėjo statusą, tačiau šioje parodoje jie nėra kaip nors pastebėti, įvardyti, o tai, be abejo, menkina valstybės parodytą jiems dėmesį, neprisideda prie parodos ir pačios tautodailės reiškinio prestižo, garbingo įvaizdžio kūrimo. Galbūt todėl šios, pačios reikšmingiausios respublikinės tautodailės parodos atidarymo nepagerbė oficialiu apsilankymu nei kultūros ministras, nei LLKC direktorius, nei Vilniaus meras, ką jau kalbėti apie aukščiausius šalies vadovus... Parodos atidaryme neteko išgirsti nė

Aleksandra Pocienė. Pirštinės. 2007. Pusvilnė, mezgimas. 8–9 dydis.

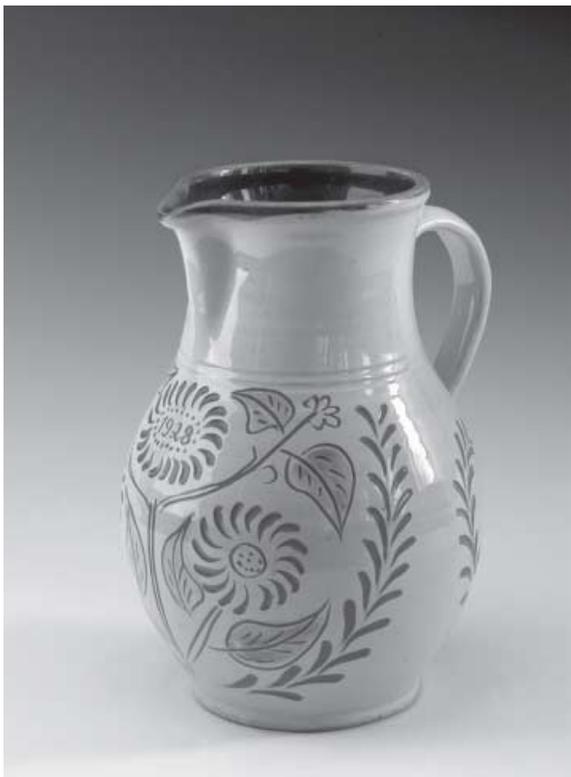
Irena Filomena Juškienė. Riešinės. 2007. Vilna, karoliukai. Mezgimas.

Aldona Kraujalienė. Lovatiesė. 2006. Medvilnė, šilkas, audimas. 140x196.

Inga Samoškienė. Ašotis. 2004. Molis, žiedimas, angobas, glazūra, h 25.

vieno organizatorių partnerio pasisakymo, juo labiau kad ir garsiakalbiai neveikė... Apmaudu, kad atidarymo nepastebėjo ir televizija.

Kita vertus, surengti tokią parodą iš tiesų yra nepaprastai sudėtinga. Todėl pastebėti trūkumai (o jų visada būna) nublinksta prieš pagrindinių organizatorių ir jų partnerių nuveiktą milžinišką darbą: buvo įtrauktos įvairios institucijos (visuomeninės organizacijos, kūrybinės sąjungos, savivaldybių kultūros skyriai), LLKC specialistų žinomi ir tiesiogiai kviešti žymiausi šalies kūrėjai. LLKC specialistų bei LTS regioninių padalinių vadovų surengtos ir atliktos iš tiesų ilgai trunkančios kūrinių atrankos iš regioninių tautodailės parodų bei specialiai organizuotų pristatymų. Itin reikšminga ir sveikintina, kad į parodą pakviesti dalyvauti ir gretimai gyvenantys Punsko krašto lietuvių tautodailininkai.

Apskritai paroda labai sėkminga: gausi, įdomi ir drauge neperkrauta, skoningai eksponuota, sudaranti tinkamą galimybę gerai apžiūrėti dirbinius, o parodos katalogas neturi sau lygių – nė vienas ankstesnis respublikinės tautodailės parodos, vykstančios šalies Dainų šventės metu, katalogas nebuvo tokios geros kokybės, nebuvo tokio patrauklaus dizaino, neturėjo tokios išsamios informacijos. Nuostabą kelia iliustracijų gausa, kokybė ir tinkama pasirinktų geriausių kūrinių atranka. Neabejotina, kad ši paroda įeis į tautodailės renginių istoriją kaip vienas reikšmingiausių ir įdomiausių pastarųjų metų etninės kultūros renginių.

Algirdas Verseckas. Skrynia. 2007. Pušis, staliaus, kalvystės darbai, polichromija, 90x55x60.

Ramūno Virkučio nuotraukos

Ansamblių vakaras. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotrauka*

Ansamblių vakaras: tradicija ir kūryba

Algirdas VYŽINTAS

Vakarą Kalnų parke visuomenė pamilo pirmiausia todėl, kad čia, jaukiame gamtos amfiteatre, dar okupacijos laikais prasiveržė jungtinė tautinė daina, tautinių instrumentų orkestras, kaimo kapela, naujomis spalvomis pražydo tautinių šokių rateliai, visi kartu tam tikro scenarijaus jungtyje susiliejo į originalų režisuotą tautinio pobūdžio koncertą-spektaklį. Romantiška aplinka, vakaro metas, laužai ant kalvų, lietuviškų papročių pynė teikė anksčiau nepajausimą misterinį atspalvį ir paliko jaudinantį įspūdį. Todėl ir dabar visuotinės dainų šventės išvakarėse žmonės plūsta į Kalnų parką, tikėdamiesi išvysti kažką nauja, nepaprasta, akiai ir dvasiai miela. Nesunku įsivaizduoti, kokia atsakomybė tenka naujų scenarijų ir programų kūrėjams, kad ši tradicija išliktų ir būtų puoselėjama. Ačiū Dievui, turime didelį tautos kūrybos lobyną, kurio dėka ir šiandien ga-

lime būti originaliais kompozitoriais, aranžuotojais, choreografais ir scenarijų autoriais. Ši aranžuojama tautos kūryba ir sudaro Ansamblių vakaro esmę.

Lietuviai nuo senų senovės gyveno pagal saulę, ją dievino ir garbino. Pagal žemės ir saulės santykį išsirutuliojo metų laikai, kalendorius, žemės darbai ir kiekvienai tautai būdingi papročiai, dainos, instrumentų muzika, choreografija. Visa tai ėjo iš kartos į kartą nerašytų tradicijų būdu – gyvai, natūraliai perduodant ir kas kartą pagražinant reiškinį pagal savo supratimą. Tačiau visais laikais ėjo ir buvo giliai sąmonėn jaugusi vadinamoji generalinė linija – laikytis savo tautai būdingų tradicijų ir neleisti prasiveržti „svetimkūniams“.

Leokadijos Dabužinskaitės sukurtas Ansamblių vakaro scenarijus ir remiasi svarbiausiais saulėgrįžos

Ansamblių vakaras. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'io Kagi'o nuotrauka*

švenčių papročiais, ritualinio pobūdžio mūsų liaudies dainomis, rateliais, šokiais, harmoningai jungiamais su kompozitorių ir choreografų kūriniais, atliekamais šiandieninių dainų ir šokių ansamblių, grynojo folkloro ansamblių, liaudies instrumentų orkestrų, kaimo kapelių, solistų ir aktorių-skaitovų. Penkių dalių su prologu veiksma įprasmina žiemos švenčių – Kalėdų, Užgavėnių, pavasario – Velykų, Jurginių, Sekminių ir vasaros – Joninių arba Rasos švenčių papročiai su jiems būdingais liaudies meninės kūrybos pavyzdžiais ir viską apibendrinančiu finaliniu Vydūno kūrinio „Lietuva“. Lyg ir nebenauja ši kalendorinių papročių tema (ji fragmentiškai pasireiškėdavo koncertų scenose), tačiau Kalnų parke, natūralioje gamtoje, kur dalyvauja tūkstantinė įvairių kartų atlikėjų minia, regime visiškai kitokią meno kategoriją, kurią tegalima pajauti tik tokios šventės proga. Vertinant visumą norisi nuoširdžiai pasidžiaugti – Ansamblių vakaras paliko gražų įspūdį, lietus nenuplėvė atlikėjų dvasios, jų atsidavimo ir pasiaukojimo. Su didele atjauta regėjome, kaip jaunieji atlikėjai, atlaikę milžinišką repeticijų krūvį, stengėsi iš paskutiniųjų. Iki ašarų jaudino sušlapę, bet švytinčiais veidais šokėjai,

dainininkai, instrumentalistai, skanduojuojantys „Lie-tu-va“! Išėjom iš koncerto pajutę, kad dar gyvenam Lietuvoje ir kad galime apsieiti be anglišku dainų...

Vakaro įspūdis verčia daryti ir vieną kitą pastebėjimą. Sunku pasakyti, ar visi kūriniai atitiko numatytą scenarijų, ypač naujai sukurti ir aranžuoti. Čia, atrodo, būtų apie ką pamąstyti, o gal net ir susirūpinti. Visų pirma, tokio vakaro muzikinė ir choreografinė medžiaga iš esmės turėtų būti liaudies. Jos aranžuotėms nereikėtų per daug primesti savo (individualaus kūrėjo) valios, reikėtų gerbti, kas pirmtakų sukurta ir laikytis šios meno srities – juolab tokio pobūdžio Ansamblio vakaro – jau minėtos generalinės linijos, kurios esmė – ne individuali, o liaudies kūryba su nežymiu individualybės (kūrėjo) braižu. Vakaro programoje apstu, tiesiai sakant, išgalvotų kūrinių su neryškiu liaudiškumo (tautiškumo) pamatu, vietomis persūdyta harmonizuote arba aranžuote, pastangomis juos „sumoderninti“, prisitaikyti šiandienos jaunimo „skoniui“... Ar dainų ir šokių ansamblių tikrosios paskirties neužvaldo formalūs šokių brėžiniai ir muzika, ar nedingsta iš akiračio prasmės, idėjos ir įtaigos bruožai? Kartais šmėsteli mintis, jog prarandamas

lietuviškosios choreografijos orumas, ima dominuoti formalus dresiruotas brėžinys, pastangos sukurti vien optinį vaizdą be gilesnio siužeto ir minties. Atsitraukimas nuo giluminių žanro paieškų – pavojaus signalas.

Scenarijus „Saulės vartai“ švyti kilnumu, idėja ir prasme. Pagalvokime, ar visi šiandien sukurti muzikos ir choreografijos kūriniai atitiko scenarijaus prasmę? Abejonių kelia ir tie vadinamieji perdirbimai. Kažin ar yra prasmė pakeisti, perharmonizuoti arba perinstrumentuoti pirmtakų sukurtą muziką, žmonių sąmonėje skambėjusią dešimtmečius. Koks orus Advento žaidimas „Jievaro tiltas“ – nieko kito prie jo kūrėjų Jono Švedo ir Juozo Lingio nereikėtų pridėti, o gerbti tai, kas šių klasikų išmąstyta. Tad kam šio kūrinio instrumentinis „sutriukšminimas“? Apskritai šiandieniniai aranžuotojai turėtų jausti savo atsakomybę keisdami, transformuodami, iš esmės primesdami savo valią dainoms, kurios žmonėse nuo mažumės skambėjo ir jų sąmonėje užsikonservavo. Čia, matyt, iškyla plačiai pripažintos liaudies arba autoriaus melodijos neliečiamumo, vadinasi, jos autentiško išlikimo klausimas. Vargu ar reikėtų primesti liaudies melodijai savo skonį ir vadinti ją „išdaila“. Staigiu brūkštelėjimu nepadailinsi šimtametės dainos ir nesuteiksi jai „šiandieniškumo“ ar kokio „moderniškumo“.

Daugelio atlikėjų nuomone, Ansamblių vakaro repertuaras buvęs vis dėlto per sunkus. Kūrėjams reikėtų atsižvelgti į situaciją, kad būtų išvengta formalaus kūrinų „zubrinimo“ ir atlikėjai jaustų malonumą.

Atskira problema tebelieka atlikėjų santykis su publika, kuri ateina čia ne vien išvysti koncertą-spektaklį, bet ir vildamasi kartu užtraukti populiarią dainą, dalyvauti tam tikroje apeigoje, atsipalaiduoti.

Pareikštos pastabos yra subjektyvios ir diskutuotinos. Jos nemenkina išties gražaus, pavykusio, prasmingo renginio, pasitarnavusio jo tęstinumui. Jautėme milžiniškas kūrėjų, vadovų ir atlikėjų pastangas. Jautėme tam tikrą ansamblių atgimimą, jaunųjų dirigentų profesionalumą. Imi didžiulis jaunąja karta, suvokiančia visą Lietuvą vienijančios Dainų šventės, taip pat ir Ansamblių vakaro esmę ir prasmę.

Ansamblių vakaras. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotraukos*

Lietuviai vėl dainuoja kartu

2007 m. Lietuvos dainų šventės „Būties ratu“ Dainų diena

Lina DUMBLIAUSKAITĖ-JUKONIENĖ

Prasidėjusi liepos 5 d., šventė tradiciškai užbaigiama chorų koncertu Vingio parko estradoje. Gaila tik, kad Aukštesniosios Jėgos pagailėjo gero oro ir dėl to buvo atšauktos Eitynės – vienas svarbiausių visos Dainų šventės akcentų...

Dainų dienos programa, vadovaujantis aiškia sistema, sudaryta iš trijų dalių ir finalo.

I dalis – *Dainos a cappella*, joje dainavo suaugusiųjų chorai.

II dalis – *Lietuvių liaudies dainos*, kurias atliko suaugusiųjų ir jaunimo bei vaikų chorai.

III dalis – *Jaunimo dainos*, padainuotos jaunimo ir vaikų jaunių chorų.

FINALAS, prie kurio prisijungė ir buvusių tremtinių bei politinių kalinių chorai.

Prieš chorų koncertą darniai grojo jungtinis pučiamųjų orkestras, palydimas įdomiai bei patraukliai surežisuoto šokėjų pasirodymo.

Taigi Dainų dienos koncerto programa sudaryta aiškiai, tikslingai. Išvengta tam tikro chaoso, pasitaikiusio ankstesnėse Dainų šventėse. Įdomu pasigilinti, kaip ta programa buvo realizuota šventės koncerte.

Šiuo metu Lietuvoje, po tam tikro blaškymosi ir netikrumo tarpsnio Atgimimo pradžioje, vėl stabiliai veikia nemažai chorų. Reiškiasi nauja jaunų bei talentingų dirigentų karta. Tad ir Dainų šventę yra iš ko „padaryti“. Tik kyla klausimas, ko mes siekiame ta Dainų švente ir ką norime parodyti sau bei kitiems? Šiaip jau atskirai dirbantis choras turi savitą „veidą“, o jo dirigentas laisvai įgyvendina savo kūrybinius sumanymus, realizuoja

Dainų diena. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. Keiči'o Kagi'o nuotrauka

Dainų diena. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotrauka*

menines aspiracijas. O ką mes turėtume atsinešti į Dainų šventę? Tai ir yra, manyčiau, svarbiausias klausimas, į kurį atsakyti ne taip jau lengva. Bet atsakę į šį klausimą rastume tikrąjį mūsų kultūros tęstinumo kelią.

Pastarosios Dainų dienos apžvalgai galima pasirinkti įvairius atspirties taškus. Nelygu, ko siekia rašantysis. Aš pasirinkau du išeities taškus: programos lietuviškumas ir dainininkų bei visuomenės dvasinis bei pilietinis ugdymas. Kaip šiuo požiūriu atrodė Dainų dienos koncertas?

Metus pirmą žvilgsnį į programą nudžiunga širdis. Tikrai Dainų diena *lietuviška*. Vien tik lietuvių liaudies dainos ir lietuvių autorių kūriniai. Nieko svetimo. Pirmoje dalyje skambėjo lietuvių klasikų J. Naujalio „Dainų dainelė“ (Maironio žodžiai), Č. Sasnausko „Kur bėga Šešupė“ (Maironio žodžiai) ir J. Tallat-Kelpšos harmonizuota lietuvių liaudies daina vyrų chorui „Čiūto“. Šiuos kūrinius ganėtinai kultūringai, sakyčiau, klasikiniu stiliumi padirigavo L. Januškienė, R. Varnas ir A. Lopus. Kiti šios dalies kūriniai nūdienos kompozitorių –

A. Martinaičio „Aušros žvaigždė“ (A. Strazdo žodžiai), V. Montvilos „Saulė teka“ (M. Karčiausko žodžiai) ir V. Barkausko „Lietuva“ (J. Degutytės žodžiai). Šie kūriniai (atitinkamai padiriguoti L. Abariaus, A. Šumskio ir V. Junevičienės) irgi alsuoja lietuviškomis intonacijomis. Tačiau, mano galva, labiausiai protėvių dvasia atsiskleidžia A. Martinaičio kūrinyje. Šiam kompozitoriui, matyt, tik jam vienam žinomą būdu, kaip kokiam spiritizmo seansų meistrui pavyksta „iššaukti“ protėvių dvasią ir ją prakalbinti. O prakalbinus leisti pabendrauti ir kitiems. Vertingiausia (ir nuostabiausia) tai, kad A. Martinaitis kalba savita šiuolaikine muzikine kalba, bet tuo pačiu geba nenutrąukti dvasinio ryšio ir su protėviais. Tai, sakyčiau, itin vertinga mūsų visuotinio kosmopolitiškėjimo laikais.

Kiek kitokį įspūdį palieka antroji koncerto dalis, pavadinta „Lietuvių liaudies dainos“. Iš 17 šioje dalyje girdėtų kūrinių gal tik N. Sinkevičiūtės išdailinta „Sėjau rūtą“ (dirigentė A. Steponavičiūtė-Zupkauskienė) buvo

arčiausiai originalo. Šią liaudies dainą dar buvo galima atpažinti. Visos kitos, „išdailintos“ N. Sinkevičiūtės ir G. Svilainio, buvo sunkiai atpažįstamos. Viena kita liaudies intonacijos „molekulė“ ir kosminių laivų užimą imituojantis akompanimentas. Nedidelę išlygą būtų galima padaryti Z. Bružaitės išdailai „Užtekėjo saulelė“ (dirigentas A. Viesulas) ir V. Augustino išdailai „Eisva mudu abudu“ (dirigentas G. Venislovas). Ne man nurodinėti, kaip kompozitorius turėtų išdailinti ar kitaip „apdirbinėti“ liaudies dainą. Bet tada tokių kūrinių nereikia vadinti liaudies dainomis. Tai kompozitoriaus kūryba, paremta viena kita liaudies dainos intonacija. O lietuvio širdis taip ilgisi tikros, natūralios liaudies dainos, harmonizuotos pačiomis santūriausiomis priemonėmis...

Šia proga negaliu neprisiminti A. Bražinsko prieš kelis dešimtmečius parašytų chorinių baladžių. Tai tikrai lietuviški ir neabejotinai modernūs, šiuolaikiška dvasia parašyti kūriniai. Suprantama, jie ne Dainų šventei skirti. Bet gal jaunieji galėtų pasimokyti, kaip neprarandant esminio grūdo suderinti tautiškumą su šiuolaikiškumu. Kita vertus, A. Bražinskas yra parašęs ir puikiai Dainų šventėse skambėjusių kūrinių, nors kai kas jį kaltino primityvumu.

Tiesa, šioje „liaudies dainų“ dalyje buvo vienas neužmirštas spindulys. Tai Z. Bružaitės „Chorinė siuita“, padiriguota talentingo dirigento ir menininko Romo Gražinio. Šio kūrinio taip pat nepriimi kaip liaudies dainos, bet jis jaudina kaip *lietuviškas* kūrinys. Atliekant kūrinių neabejotinas ir dirigento nuopelnas.

Ar nereikėtų kartais lietuviams pasimokyti iš kita taučių, kaip dvasiškai priartėti prie savo liaudies dainų, pajauti jų šimtmetes šaknis ir mūsų protėvių alsavimą? Šia prasme verčia susimąstyti pučiamųjų orkestro pagrotas Jacobo de Haano kūrinys „Lietuvos širdis“, kuriame tikrai su meile pateiktos lietuvių liaudies melodijos. Be jokių iškraipymų ar kitokių „išsdirbinėjimų“. Gal naujoji mūsų muzikų karta taip supranta pagarbą protėvių kūrybai – liaudies dainos dvasią išdraskyti mūsų gyvenimą užgožusios mašinerijos garsais ir taip priartinti prie šiuolaikinio „naujojo“ lietuvio išbalansuoto gyvenimo? O gal turėtų būti atvirkščiai? Ne stumti pasimetusių žmogų į dar gilesnę duobę, o padėti jam atrasti pamestą dvasios harmoniją? Muzika šiuo atžvilgiu yra galingas ginklas...

Trečioji koncerto dalis skirta „Jaunimo dainoms“. Šios dalies muzika ne ką skyrėsi nuo antrosios dalies. Bet užtat kokia buvo *emocinė* kulminacija dalies pabaigoje! „Kilnojosi“ koncertinės estrados stogas... Ir kodėl gi ne? Juk į sceną išėjo visų numylėtas „šoumenas“ Marijus Mikutavičius su daina „Pasveikinkit vieni kitus“. Dirigavo K. Barisas. Natūralu, kad patyręs „šoumenas“

lengvai užvaldė dainininkus. Jis simpatiškas, artistiškas, patrauklus. Nors iš anksto buvo perspėta nebisuoti nė vieno kūrinio, šios dvi „žvaigždės“, nepaisant nieko, pakluso dainininkų kaukimui. Ir, aišku, bisavo. O ir kūriny pasgrįstas daugiau rėkimu nei dainavimu. Tai tuo ir reiškiasi dvasinis jaunimo bei visuomenės auklėjimas, dainų švenčių tradicijų puoselėjimas? Nebijau paviešinti vieno kolegos nuomonę – ši atrakcija yra Dainų šventės *gėda*. Jaunimas kaip jaunimas... Žalias, nesusitupėjęs jaunimėlis „praryja“ viską, ką pasiūlo suaugę „tetos“ ir „dėdės“. Ir kaip neprisiminsi neseniai Klaipėdoje vykusio eucharistinio jaunimo susibūrimo? Koks didžiulis kontrastas tarp šių dviejų renginių! Vienur ieškoma dvasinio tobulėjimo kelio, o kitur – pramoga neatsižvelgiant į nieką. „Jeigu mirti – tai su muzika“...

Ar tai buvo sąmoningai padaryta, ar taip atsitiko ne tyčia? Po tokios atrakcijos koncerto finalas emociniu atžvilgiu tapo kaip ir nereikalingas... O turėjo būti atvirkščiai! Ir „Kur giria žaliuoja“, ir „Lietuva brangi“, ir pagaliau valstybės himnas nuskambėjo kaip privalomas priedas. Taip jau išėjo, kad visa Dainų dienos programa buvo pastatyta „ant galvos“... Ir tai suprantama kaip naujovės, kaip novatoriškumas?.. Ir iš viso – jeigu jau turime išlaikyti dainų švenčių tradicijas, reikėtų kuo mažiau išsigalvoti pritemptų naujoviškumą.

Dar keletas bendro pobūdžio pastebėjimų. Nepaisant čia išsakytų (ir neišsakytų) kritinių minčių, vis dėlto reikia pasidžiaugti ganėtinai geru vokaliniu chorų skambėjimu. Palyginti su ankstesnėmis šventėmis, šįkart chorai vokaliai skambėjo švariai ir šviežiai, nors didžioji dalis kūrinių buvo gana sudėtingi. Chorams mokantis šių kūrinių reikėjo rimtai pasidaruoti. Tai didelis chorų vadovų, atvežusių chorus į Dainų šventę, nuopelnas. Galiausiai juk šie „eiliniai“ kariai ir parengia Dainų šventę. Be jų nebūtų ką organizuoti ir „generolams“. Suprantama, švariai bei kultūringai chorai dainavo tuos kūrinius, kurie leido *dainuoti*. Apie šūkavimus ir spygavimus jau kita kalba. Diriguojant masiniam chorui ne taip paprasta realizuoti interpretacinius sumanymus. Nors... jeigu atvirai, tai tiek tos interpretacijos ir buvo... Jau minėtas R. Gražinis, A. Lopas, P. Bingelis, P. Gylys, R. Varnas rodė pastangas kurti scenoje. O kitiems dirigentams, kiek suprantu, gal ir patys kūriniai neleido...

Šioje šventėje gražiai į jaunųjų dirigentų būrį įsiliejo tie, kurie savo gyvenimą atidavė choro menui. Tai labai gražus šventės organizatorių gestas „nenurašyti“ tų, kurie daug padarė, kad mūsų chorinė kultūra gyvuotų ir klestėtų. Be to, labai svarbus estafetės perėmimas ir tradicijų tąsa. Gal kiek primiršti vidurinėsios kartos dirigentai. O gaila... Turėtų būti atstovaujama visoms dirigentų kartoms. Beje, dėl dirigentų parinkimo šventei. Čia matome ir nemažai atsitiktinumų. Taip

ir nesukūrėme aiškios dirigentų parinkimo Dainų šventei sistemos. O juk Lietuvoje šiuo metu yra daugiau talentingų bei profesionalių dirigentų nei gali sutalpinti Dainų šventė. Gal reikėtų įvesti rotaciją? Vieną kartą vieni, kitą kartą kiti. Pažiūrėjus iš šalies kartais atrodo, kad Dainų šventės dirigentų parinkimas yra lyg ir kokia „valstybės paslaptis“...

Peržvelgę dalyvių sąrašą matome, kad dainininkų kiekybe chorai nėra gausūs. Bet tai joks trūkumas. Atvirkščiai. Gal būtent dėl to jungtinis choras šiomet skambėjo lengviau ir lanksčiau? Gal ateityje reikėtų labiau siekti kokybės, ne kiekybės?

Nebe pirmą kartą tenka išsakyti pastabų apie moterų dirigenčių aprangą. Argi gražu, kai į garbingą pakylą užlipa gerokai apkūni dirigentė labai aptemptomis kelnėmis, aiškiausiai rodančiomis, kas po jomis... Iš priekio taip pat „gražūs“ lašiniai kabo. Tai, sakyčiau, nepagarba pirmiausia sau pačiai, o paskiau ir publikai. Negi taip sunku apsitvarkyti einant į sceną?..

Dar viena pastabėlė dėl koncerto trukmės. Visi, lankantys koncertus, žino, jog normaliai klausytis muzikos galima dvi valandas. Ir tai su pertrauka. Keturias valandas Lietuvoje ir šaltyje (o kad ir karštyje) pradėti „nebevirkinti“ to, ką girdi. Muzika tada jau nepasiekia tavo sielos gelmių, viską priimi formaliai. Tai irgi uždavinys būsimosios Dainų dienos organizatoriams.

Malonu į rankas paimti gražų, informatyvų, atsakingai parengtą ir išleistą Dainų šventės bukletą. Tai bene labiausiai vykęs iš iki šiol buvusių panašių leidinių. Tik keletas korektūros netikslumų gali klaidinti neinformuotą skaitytoją. 81 puslapyje: „Garliavos Juozo Lukšo...“ Vienas iš Lietuvos partizanų vadų buvo Juozas *Lukša*, bet ne Lukšas. 144 puslapyje: „Mykolo Romerio...“ Jei gu klaviatūroje nėra umliauto, tai bent reikėtų parašyti lietuvišku tarimu – Riomerio.

Dainų šventė baigėsi, visi grįžtame prie kasdienių įprastų darbų. Ir gal po truputį pradėdame apmąstyti ateinančią šventę. Įvertiname, kas buvo gera ir tęstina, ko reikėtų atsisakyti.

Verti pagarbos ir padėkos tie pasišventėliai, kurie nebijo užsikrauti ant pečių sunkių Dainų šventės organizavimo bei parengimo našą. Tačiau... prisimenant pastarąsias Dainų šventes

Dainų diena. 2007 m. Lietuvos dainų šventės akimirkos. *Keiči'o Kagi'o nuotraukos*

laisvoje Lietuvoje apninka keistos mintys. Kas su mumis visais darosi? Niekaip nesusigaudome, ką su ta laisve daryti... Gal ieškome, ko nepametę?.. Juk visi mūsų tautos kultūros turtai čia pat, šalia mūsų. O mes imam ir užsimerkiame prieš juos, tarsi jų ir nebūtų. Ir ieškome, ir „kuriamo“... Juk svarbiausia, kad lietuviai, suvažiavę į sostinę, *dainuotų*. Nes tik dainuojantis žmogus nedaro nieko pikta. Lietuviai dainavo, kai buvo uždraustas lietuviškas žodis, lietuviai dainavo kurdami prieškarinę laisvą Lietuvą, lietuviai dainavo emigracijoje, idant neprarastų savo šaknų. Ir mes dabartinę laisvę atsikvojome daina, ne kardū. O dabar išėję į laisvos Europos kelią tarsi pamiršome į kelionės krepšį įsidėti tai, kas tauriausia, vertingiausia, gražiausia mūsų tautoje ir patys, be svetimųjų „pagalbos“, kertame savo šaknis. Gal nepamiršome? Gal negrįžtamai praradome per 50 okupacijos metų?.. Kai pabendrauji su jaunesnės kartos chorvedžiais, kartais atrodo, kad jie purtos lietuvių chordinės klasikos, natūralios liaudies dainos. Purtosi kaip naftaliniu pradvokusio nereikalingo daikto. O gal aš klystu? Blaškomės kaip akli kačiukai nuo vieno laivo šono prie kito. O tas laivas vis siūbuoja ir siūbuoja. Vienoje Dainų šventėje „sukuriame“ vieną naujovę, kitoje – kitą. Ir visi jaučiame, kad kažkas ne taip. Gal prisiminkime visiems žinomą frazę, kad „genialumas paprastume“?

Manychiau, kad iki šiol Lietuvos choro meno lyderiai, paskui kuriuos eina visi kiti chorvedžiai, nesurado tikros *lietuviškos* Dainų šventės vizijos. Tas blaškymasis nėra blogas dalykas, jeigu vieną sykį atvestų į visiems daugiau mažiau priimtina šventės struktūrą ir turinį. Dainų diena turėtų būti *visų kartų* šventė. Ji neturėtų išskirti vienos ar kitos amžiaus grupės ir padaryti ją privileijuota. O tokie simptomai matyti... Tik glaudus socialinis ryšys Dainų dieną galės paversti visos Lietuvos švente. Juk Dainų dienos niekas mums neatneš iš šalies. Kokie esame ir būsim mes, tokios yra ir bus mūsų šventės. Tai gal kiekvienam ir reikėtų pradėti nuo savęs, nuo savo dvasios tobulinimo?

Kodėl nepasvajojus apie būsimųjų švenčių Dainų dieną?

Koncertinėje estradoje stovi tautiniais drabužiais pasipuošęs tūkstantinis choras. Nebūtinai ypač didžiulis. Dainininkų drabužiai atspindi kiekvienos etninės Lietuvos srities savitumus. Dainininkai laimingi, kad gali dalyvauti tautos kultūros palikimo tęstinumo šventėje. Jie laisvi ir sąmoningi savo valstybės piliečiai patriotai. Koncerto programa ne ilgesnė kaip dviejų valandų. Tarp dalių įterpti įvairūs režisūriniai paveikslai, susiję su tautos istorija, jos kultūriniais bei kitokiais visuomenės gyvenimo laimėjimais, natūraliai ugdančiais meilę savo *vienintelei* tėvynei. Koncerto repertuarą sudaro lietuvių

liaudies daina, lietuvių klasika, lietuvių šiuolaikinė kūryba, na ir, žinoma, vienas kitas kūrinys iš pasaulio muzikinės kultūros lobyno. Kūriniai – tikrai iš *chordinės* muzikos ir skirti chorams *dainuoti*. Jie nėra labai sudėtingi, tačiau neabejotinos meninės išliekamosios vertės. Repertuare nėra net užuominų į šou verslą ar popšą. Aukštos klasės dirigentai profesionalai menininkai *muzika*, be papildomų priemonių, nieko bendro neturinčių su muzika, įžiebta susižavėjimo ir dvasinės pramogos kibirkštį. Dirigentų (dirigenčių) drabužiai griežtai klasikiniai arba su tautiniais elementais. Įkvėptai diriguojamas kūrinys tampa didesniu ar mažesniu šedevru. Dirigentai jaučia atsakomybę prieš tautą, gerai žinodami, kad jų rankose galingas ginklas – muzika. Muzikos priemonėmis iš žmogaus galima padaryti viską – ir tauruolį, ir niekšą. Siekiamybė būtų – dvasinė ekstazė, pakylėjanti žmogų nuo žemės. Koncerto metu dainininkai, dirigentai ir publika susilieja į vieningą dvasinį lauką.

Taip gimsta *šventė* lietuvių širdyje.

Gal kai kam būtų artimesnė kita – pramoginė Dainų dienos vizija, chordinę muziką paverčianti pramogos tarnaitė? Bet tada turime atsakyti į klausimą – Dainų diena – *chorų* šventė ar šiaip pasilinksminimas? Jeigu taip, tai kam tada reikalingi chorai? Surinkime įvairias vokalines grupes, išmokykime visokių linksmybių ir dainuokime kartu. Gal tai ir bus *dainos* (nesvarbu, kokios) šventė... Kad tik lietuviai dainuotų kartu.

Gal būsimajai Dainų dienai pasirinktume kažkada Juozo Miltinio išsakytą mintį: „Neieškokime to, kas nauja, ieškokime to, kas *amžina*“? Ar tai nebūtų kelrodė žvaigždė?..

The Lithuanian Song Celebration Poured Down With Rain

On 5-8th July 2007 the Lithuanian Song Celebration (dainų šventė) entitled *The Wheel of Life* was held in Vilnius. It is the 17th universal Lithuanian Song Celebration. This year's celebration stood out in that it happened in exceptionally bad weather conditions that got in the way with both rehearsals and performances. However, all the events except one were duly held. The procession of the celebration participants from the Cathedral Square to Vingis Park, where the final event, the Day of Songs, is held, was cancelled. Specialists of different artistic genres share their ideas on the strengths and drawbacks of the 17th Song Celebration.

Jubiliejinė dainų šventė Klaipėdoje ir ant Rambynų kalno

Regimantas GUDELIS

Jubiliejinė dainų šventė Klaipėdoje (2007 06 16–17) ir jos tęsinys ant Rambynų kalno (06 22–23) buvo skirti pirmosios Mažosios Lietuvos lietuvių dainų šventės, įvykusios 1927 m., 80-mečiui paminėti.

Šio straipsnio tikslas nėra įvertinti ar išgirti Klaipėdos jubiliejinės dainų šventės meninius privalumus. Jie gal ir nėra ypatingi, nes ši šventė sutapo su artėjančia Dainų švente Vilniuje, dėl to iškilo kai kurių sunkumų. Jubiliejinėje šventėje ir jos idėjoje verta paieškoti prasmių bei simbolizmo, vienaip ar kitaip susisiejančių su lietuvininkų kultūros tradicijomis ir Vydūno filosofija. Tai svarbu, kadangi grįžimas prie ištakų, įsijautimas į pirmąsias reiškinio prasmes yra būtina sąlyga giliau reflektuoti ir projektuoti dabarties reiškinius. Tai ypač aktualu da-

bar, kai visuomenėje atsirado nerimo dėl mūsų dainų švenčių ateities, kai ryžtamasi jas atnaujinti drąsiais eksperimentais ir naujovių paieškomis.

1927 m. Klaipėdos dainų šventės išskirtinumas

Plačiau žiūrint ta šventė atspindėjo protestantiškosios Mažosios Lietuvos bei Klaipėdos krašto ir katalikiškosios Didžiosios Lietuvos kultūrų susiliejimą. Tolygiu sąlyčiu pasižymėjo būtent ši, pirmoji, nes jau į antrąją ir trečiąją (1933 ir 1938 m.) Klaipėdos šventes sugužėjo didelis būrys katalikų bažnyčių, šaulių ir jaunlietuvių chorų iš visos Lietuvos. Nebebuvo jose Vydūno su Tilžės chorų, nes atvykti neišleido vokiškoji Tilžės valdžia.

Klaipėdos ir jos krašto dainininkams bei vadovams

Jubiliejinės dainų šventės, skirtos Mažosios Lietuvos lietuvių šventės 80-čiui, Klaipėdoje akimirkos.

tenka didelė garbė tęsti dainų švenčių tradiciją. Prisi-
minkime – po 1924 m. pirmosios visuotinės Dainų die-
nos euforijos Kaune skubotai buvo surengtos antroji
(1928 m.) ir jau visai nepavykusi trečioji (1930 m.) šven-
tės. Muzikinė visuomenė nusivylė, spauda rašė apie cho-
rų ir dainų švenčių krizę. Tiesą sakant, dėl to labiau bu-
vo kalti ne chorai, o švenčių organizatoriai bei chorus
išlaikančios organizacijos, ne mažiau ir mūsų didieji mu-
zikos patriarchai. „Krizei“ įveikti buvo iškelta idėja rengti
miestų bei rajonų šventes ir įgijus patyrimą susitelkti į
visuotinę šventę. Kas iš to išėjo – ne paslaptis: nuveikta
daug, tačiau renginiai buvo margoki ir ganėtinai stichiš-
ki. Dar blogiau su visuotine dainų švente: ją manyta su-
rengti 1933 m., bet nukelta į 1935 m., iš ten dar į 1938
m., ir ...eilinį kartą „apsigalvojus“ – dar į 1943 m. Tie
apsigalvojimai ir „nukėlinėjimai“ pasibaigė liūdnei – už-
griuvo sovietinė okupacija, o šventė surengta beveik nu-
matytu laiku (1946 m.). Deja, jau visiškai kitokia. Štai
tokioje sujauktoje istorinėje situacijoje viena paskui kitą
surengtos trys gero meninio lygio dainų šventės Klaipė-
doje (1927, 1933, 1938 metais) buvo ypač reikšmingos
visos Lietuvos mastu. Jos atskleidė stebėtiną šio arealo
kultūrą ir meną kuriančių jėgų energiją bei gebėjimą
maksimaliai realizuoti tai, kas numatyta, ir tai, ką lei-
džia chorų vadovų ir dainininkų potencinės galios.

Klaipėdos kultūrinis gyvenimas intensyviai augo,
plėtėsi ir paskutiniaisiais dešimtmečiais. Gal netgi bū-
tų galima manyti, kad geriausias prieškarines kultūros
veikėjų savybes – organizuotis, susitelkti, įsitempti ir
siekti tikslo – tęsia dabartinė Klaipėdos muzikų karta.
Tai aktualus ir sąmoningas atsigręžimas į lietuvininkų
kultūros tradiciją.

Jubiliejinės 2007 m. dainų šventės renginiai

Šventės leidinėlis. Šventės leidinėlio (1) rengėjas ir
sudarytojas – Robertas Varnas, dailininkas – Algis Kliše-
vičius. Jame daug chrestomatinės istorinės medžiagos:
Vydūno prakalbos 1927 m. šventėje ištrauka ir straips-
nis „Lietuvių daina ir dainavimas prūsų Lietuvoje“, A.
Brako „Aukuras“ – draugija tautos kultūrai kelti“ ir kiti.
Be pateiktos archyvinės fotografijos ir iliustracijos, spe-
cialiai šventei parašyti Klaipėdos autorių straipsniai. Pri-
statyta su šiuo kraštu susijusi naujoji mokslinė literatūra
iš chorų ir etnokultūros srities.

Rengėjai: pagrindinė institucija – Klaipėdos chorinė
bendrija „Aukuras“, personalijų daug. Pagrindiniai, kaip
ir 1927 m. šventėje, du: Robertas Varnas – šventės suma-
nytojas, įkvėpėjas, taigi lyg ir ideologas, o Algirdas Šums-
kis – šventės direktorius, viso chorų organizavimo me-
chanizmo generatorius. Organizuoti šventę nebuvo leng-
va. Pasikeitė susitarimų ir žodžių patikimumas. Pasakojo:
sutari su vadovu, tas duoda tvirtą žodį, kad kolektyvas

renginyje dalyvaus. Prieš šventę skambini pasitikslinti ir
girdi: jis pats „su savim pasitarė“, todėl ne, neatvažiuos...

Buvo ir kitos rūšies rūpesčių. Po šventės „Vakarų eks-
prese“ (2) pasirodė straipsnis „Politikai verčia Dainų šven-
tės paminklą“ (2007 06 21). Pasirodo, rengėjai, šiaip ne
taip pagaminę 1927 m. šventei įamžinti skirtą paminklinį
akmenį ir sutarę su pačiu meru, jį pastatė netoli estrados.
Bet nespėjo suderinti su kitais funkcionieriais, valdininkais
ir komisijomis, tai dabar šie ir gąsdina – griaus, negriaus....

Teko girdėti priekaištų ir iš pašalies: dalis miestiečių
šventę pražioptojo, nes nepamatę afišų, kad apskritai re-
klamos lyg ir „nebuvo“... Taip, bet ir reklama kainuoja...
Stebiesi, kad 1927 m. dainų šventė įvyko tokioje pat ka-
pitalistinėje santvarkoje kaip ir dabar. Bet kaip pasikeitė
miesto valdžios ir žmonių vertybės ir kultūros prioritetai!

Šventės kolektyvai. Ačiū svečiams – Šiaulių valstybi-
niam chorui „Polifonija“, VGTI „Gabijai“, Mažeikių
„Draugystei“, Kauno J. Gruodžio konservatorijos ir ki-
tiesiems chorams, kadangi iš stipriųjų Klaipėdos mišrių cho-
rų dalyvavo tik „Cantare“. Nedalyvavo profesionalus Mu-
zikinio teatro choras, „Aukuras“ (pastarojo nedalyvavi-
mas iš dalies pateisintinas, kadangi daug jo dainininkų
vadovauja kitiems chorams.). Užtai jaunimo ir vaikų cho-
rų gretose – visi geriausieji miesto ir nemaža dalis ge-
riausių Klaipėdos krašto kolektyvų.

Šventės atlikėjų sudėtis buvo tokia: 35 moksleivių
chorai; 9 moksleivių ir jaunimo mišrūs chorai; 8 mergi-
nų chorai; 23 mišrūs suaugusiųjų chorai; 5 moterų cho-
rai; 2 vyrų chorai; 1 orkestras (turėjo būti 4); 13 folkloro
ansamblių; 23 šokių kolektyvai; 3 liaudiškos muzikos
ansambliai; 6 skudutininkų ansambliai. Bendras kiekis
– apie 3 500 dalyvių.

Renginiai 2007 06 16 (šeštadienį).

Vakarų krašto ir Žemaitijos liaudies meistrų paroda-mugė.
Konferencija.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fondų paroda.

Pamario krašto folkloro ansamblių, šokėjų ir pučiamųjų in-
strumentų orkestrų koncertas Teatro aikštėje.

Ekumeninės pamaldos Marijos Taikos Karalienės bažnyčio-
je ir katalikų bei Vakarų krašto evangelikų liuteronų bažny-
čių chorų koncertas.

Klaipėdos miesto ir svečių chorų bei solistų koncertas (Vy-
dūno, A. Storostos, A. Vaičiūno, J. Žilevičiaus. S. Šimkaus, J.
Kačinsko, R. Šileikos ir kt. kūriniai). Dalyvavo Šiaulių valsty-
binis kamerinis choras „Polifonija“ (vad. G. Ramanauskas),
Klaipėdos mišrus choras „Aukuras“ (vad. A. Vildžiūnas), folk-
loro ansamblis „Vorusnėlė“ (vad. D. Kiseliūnaitė) ir kt.
Mėgėjų teatro vaidinimas Klaipėdos laikrodžių muziejaus
kiemelyje.

Folkloro vakaronė Klaipėdos laikrodžių muziejaus kiemelyje.
Gyvos muzikos koncertas jaunimui – „Grock-IV“. Dalyva-
vo Klaipėdos muzikos grupės „Golder“, „Jambazoo“, „Ligh-
thouses“, „Arrogantics“, „Night-light“ ir kt.

2007 06 17 (sekmadienį)

Šventės paminklinio akmens atidengimo ceremonija Vasaros estrados alėjoje.

Klaipėdos kariliono muzikos koncertas. Šventės dalyvių iškilmingos eitynės miesto gatvėmis.

Konferencija „Dainų šventės tradicija Mažajoje Lietuvoje: istorija ir dabartis“. Istorio-rafiniu aspektu Klaipėdos prieškario dainų šventės jau neblogai ištyrinėtos: jas aprašė V. Jakelaitis (3), o D. Kšanienė monografijoje (4) publikavo bemaž visą vertingiausią dokumentinę medžiagą ir tuo, galima sakyti, istoriografiniams-faktologiniams tyrimams padėjo tašką. Bet tuo, žinoma, objekto refleksija nesibaigia, kadangi kultūros tyrinėjimai apskritai yra atviri ir tęstiniai – kiekviena nauja karta rašo „savo istoriją“, iš savo laikmečio žiūros taško reflektuoja kultūros paveldą. Dėl to nuolat atsigręžiame į dainų švenčių ištakas, svarstome jas, lyginame prasmes kintant istoriniam erdvėlaikiui. Šį kartą konferencijoje pranešimus skaitė doc. dr. Silva Pocytė, prof. dr. Daina Kšanienė, prof. dr. Danutė Petrauskaitė, dr. Liuda Burzdžiuvienė, prof. hab. dr. Rimantas Sliužinskas, doc. Bronislovas Skirsgilas. Be to, leidinyje atspausdinti R. Varno, Stanislovo Jusčiaus straipsniai.

Atskirai dar būtų verta gvildinti paties Vydūno švenčių praktiką ir teorinį palikimą (5). Senoji Rytprūsių ir panemunės lietuvininkų švenčių tradicija drauge su Vydūno šventės filosofija galėtų tapti gaivia antiteze šiuolaikiniam nusivylimui, pramoginio hedonizmo prado dainų šventėje tendencijai. Vydūnas paliko įdomių pastebėjimų apie 1924 m. visuotinę Dainos dieną, o dvi jo prakalbos „Gyvenimo giesmė“ ir „Tautos Gyvenimo Giesmė“ galėtų būti išsami ir moderni Klaipėdos šventės filosofija.

1927 m. Klaipėdos dainų šventė privalėjo įtvirtinti ir manifestuoti šio krašto lietuviybės atgimimą, tai ji, beje, ir padarė. Bet kartu ji atliko ir platesnį vaidmenį – pradėjo protestantiškosios ir į Vakarų kraštą iš centrinės Lietuvos ateinančios katalikiškosios kultūros, bent chorinio meno lygmeniu, konvergenciją. Šventėje buvo manifestuojama lietuviybė, tai rodė tradicinis „kaunietiškas“ repertuaras, o Vydūnas prakalbomis labiau metafiziniu

Jubiliejinės dainų šventės, skirtos Mažosios Lietuvos lietuvių šventės 80-čiui, Klaipėdoje akimirkos.

aspektu aukštino kūrybą, dainą ir nedviprasmiškai priminė, jog reikia siekti, kad tautos gyvenimo gaida skambėtų kasdien gražesnė ir pilnesnė darnoje (armonėje) su kitų tautų gyvenimo gaidomis. Tai nuosaikesnė filosofija, švelnus atsiribojimas nuo etnocentrizmo, šventės ideologizavimo ir skatinimas dainų šventę kreipti bendresnės humanistinės tautų bendradarbiavimo dimensijos link. Tokia Vydūno iniciatyva originali ir savaip prilygstanti titauiškam Antano Vaičiūno (6) meniniam ir organizaciniam darbui rengiant šventę. Vydūnas ir A. Vaičiūnas – du šventės kūrėjai, dvi visuomeninės energijos rūšys, susiliejusios bendrame dainos meno kūrinyje.

Ekumeninės mišios. Idėja dvasinga, verta plataus palaikymo. Ekumeninės mišios – viena vertus, materializuota Vakarų Lietuvos katalikybės ir protestantizmo sandraugos simbolika, kita vertus, tradicijos atgaivinimas. Pamiršome, kad mišios buvo tradicinė visų tarpukario Lietuvos dainų švenčių būtinoji įžanginė dalis. Tarpukariu per visuotines Dainų dienas mišios būdavo laikomos Kauno arkikatedroje, per kitas – tų miestų centrinėse bažnyčiose ir net aikštėse. Antai Ukmergėje 1938 m. mišios giedant jungtiniam chorui (dirigavo Konradas Kaveckas) buvo laikomos Pulko aikštėje.

Gal atgaivinti mišių tradiciją, dargi ekumeninę, paskatino latviai? Nespeliokime. Pirmoji latvių dainų šventė 1873 m. prasidėjo bendru sakraliniu protestantų, baptistų, katalikų, stačiatikių chorų koncertu Domo katedroje. Iš ten chorai su vėliavomis žygiavo į šventės vietą. Šią tradiciją latviai atgaivino 2004 m. dainų šventėje ir sakosi taip darysį visados. Prasminga tradicija! Klaipėdiečiai parodė, kad mišios arba koks nors sakralinės muzikos koncertas, nebūtinai ekumeninis, galėtų ir pas mus būti vertinamas kaip šventės tradicijos tąsa. Tuo labiau kad paskutiniosios mūsų dainų šventės sakralių idėjų simbolizmu negalėtų pasigirti. Juk dainų švenčių pradininkas šveicaras Hansas Georgas Nāgelis chorų sąjūdžiui išskėlė tris svarbiausius simbolius: Gesang, Volk, Gott (daina, tauta, Dievas) (7).

Chorinės muzikos koncertas. Šiame koncerte norėta parodyti būdingiausią Mažosios Lietuvos ir Vakarų krašto chorinę muziką. Tuo tikslu liaudišką muziką ir šokius parodė lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ ir Klaipėdos etnokultūros centro vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Vorusnėlė“ (vad. Dalia Kiseliūnaitė), koncerte dalyvavo kanklininkas Antanas Butkus.

Šiaulių valstybinis kamerinis choras „Polifonija“ (vad. Gediminas Ramanauskas) atliko dvi dalis iš M. Mažvydo – V. Juozapaičio kantatos „Pradestyse giesmes šventas“, dvi A. Storostos dainas (Vydūno žodžiai), dvi A. Vaičiūno dainas, ištraukas iš J. Žilevičiaus Mišių Šv. Juozapo garbei. A. Storostos dainos pas mus atliktos bene pirmą kartą. Didžiojoje Lietuvoje jų nedainavo – buvo geresnės muzikos. Atrodo, tik istorinę vertę ir reikšmę

beturi ir A. Vaičiūno dainos. Taigi buvo reta proga išgirsti tuos šiaip jau nebeatliekamus kūrinius. Beje, tą muziką anaipol nėra lengva ir patogiu atlikti.

Klaipėdos koncertų salės choras „Aukuras“ (vad. Alfonsas Vildžiūnas), palikęs brandaus, gerai susidainavusio kolektyvo įspūdį, puikiai atliko J. Kačinsko chorines miniatiūras „Jau saulutė leidžias“, „Žvangučiai“, „Didis, galingas“, „Oi, tai buvo“. Blankiau – du ekspresyvius kūrinius iš R. Šileikos rokmisterijos „Grožvyda“ (pagal Vydūno dramą „Amžina ugnis“).

Jubiliejinės dainų šventės koncerto programa

KURŠIAI. Alvydo Remesos muzika, Danutės Žičkuvienės choreografija. Šoka tautinių šokių ansamblis „Žilvinas“. Vadovė Gitana Puzinienė.

PARBĖG LAIVELIS. Pamaro krašto daina. Dainuoja folkloro ansambliai.

Jungtinis choras

KŪRĖJŲ IR KŪRĖJAIČIŲ GIESMĖ IR MALDA. Alberto Storostos muzika, Vydūno eilės. Diriguoja Bronius Skirsgilas.

TAUTOS GYVENIMO GIESMĖ. Vydūno prakalba 1927 m. šventėje. Skaito Bronius Gražys.

UŽTRAUKSIM NAUJĄ GIESMĘ. Juozo Naujalio muzika, Maironio eilės. Diriguoja Kazimieras Kšanas.

KUR GIRIA ŽALIUOJA. Juozo Gudavičiaus muzika, Ksavero Sakalausko-Vanagėlio eilės. Diriguoja Gediminas Purlys.

Jungtinis moterų, merginų ir vaikų choras

SAULĖ TEKA. Vytauto Montvilos muzika, Mykolo Karčiausko eilės. Diriguoja Zita Kariniauskienė.

LIETUVA, BRANGI ŠALELE. Alberto Storostos muzika, Vydūno eilės. Diriguoja Arvydas Girdzijauskas.

Jungtinis vyrų ir mišrus choras

ČIŪTO. Juozo Tallat-Kelpšos išplėta lietuvių liaudies daina. Diriguoja Aloyzas Žilys.

Dainų dainelės. Juozo Naujalio muzika, Maironio eilės. Diriguoja Artūras Dambrauskas.

ANOJ PUSĖJ EŽERO. Juozo Žilevičiaus išplėta liaudies daina. Diriguoja Gediminas Ramanauskas.

ŠALIA KELIO VIEŠKELĖLIO. Stasio Šimkaus subalsuota liaudies daina. Diriguoja Dalia Pilipavičienė.

Jaunimo ir senjorų šokių kolektyvai

PAMARIO APVALCIUS. Neringos Vekeriotaitės choreografija. Almutės Gražulienės aikštės kompozicija, Jono Petrausko muzika. Groja liaudies muzikos kapelos. Vadovas Jonas Petrauskas.

Jungtinis vaikų choras

Trijų liaudies dainų chorinė siuita. Nijolės Sinkevičiūtės kompozicija. Jolantos Budrienės choreografija.

VAI KUR TU BUVAI. Diriguoja Juozas Kubilius.

KAS TEN MIŠKE. Diriguoja Gintaras Vaitkaitis.

ŠOKO KIŠKIS. Diriguoja Irena Bakanauskienė.

Jaunučių ir jaunių šokių kolektyvai

SĖJAU RŪTĄ. Folklorinių šokių pynė. Nijolės Gilienės aikštės kompozicija. Jono Petrausko aranžuota muzika.

Jungtinis pučiamųjų instrumentų orkestras

TŪKSTANTIS ŽINGSNELIŲ. Prano Narušio muzika, Pranciškaus Narušio redakcija. Diriguoja Algirdas Kazys Jankauskas.

NUO POLKOS IKI FOKSTROTO. Antano Bujavičiaus muzika. Diriguoja Vilmantas Surdokas.

KAVA DVIEM. Kazio Daugėlos muzika. Diriguoja Jurgis Barakauskas.

Jungtinis choras

IŠBĖG IŠBĖGA. Pamario krašto žvejų daina. Diriguoja Tomas Ambrozaitis.

ŠĖRIAU ŽIRGELĮ. M. K. Čiurlionio subalsuota liaudies daina. Diriguoja Ričardas Grušas.

KUR BĖGA ŠEŠUPĖ. Česlovo Sasnausko muzika, Maironio eilės. Diriguoja Vytautas Miškinis.

LIETUVIAIS ESAME MES GIMĖ. Stasio Šimkaus muzika, Jurgio Zauerveino eilės. Diriguoja Algirdas Šumskis.

TAUTIŠKA GIESMĖ. Vinco Kudirkos muzika. Diriguoja Stanislovas Jusčius.

Programa sudaryta atsižvelgiant į 1927 m. šventės repertuarą (iš ten – 8 dainos) ir į būsimą šventę Vilniuje. Gal trūko tradicinės lietuvininkų giesmės „Pranaše didis“ (harm. grafo Bülovo von Dennewitzo) ir, tokiu atveju, „atsvaros“ – to laiko tradicinės katalikų „Dievas mūsų gelbėtojas ir tvirtybė“ (harm. J. Naujalio).

Atidarymo ceremonija prasidėjo choreografinė kompozicija „Kuršiai“. Folkloro ansambliams dainuojant jau po visą Lietuvą išplitusią pamario krašto dainą „Parbėg laivelis“ buvo įnešta Dainų šventės vėliava, uždegtas aukuras. Ritualinė pirmoji giesmė – „Kūrėjų ir kūrėjaičių giesmė ir malda“ – iš 1927 m. šventės. Protestantiška giesmė neįprasta: ji liejasi lėtai, bet savaip iškilmingai, daug posmų, kurie, atrodo, vargino choras, pasitaikė ritmo su orkestru prasilenkimų. Nepaisant to, giesmė kažkokia paslėpta energija įvedė į pakylėtą šventinę-sakralinę atmosferą. (Giesmė, atrodo, galėtų tapti įžanginiu-ritualiniu visų būsimų Klaipėdos švenčių himnu.) Aktorius Bronius Gražys – baltagalvis, tarsi gyvas Vydūno atvaizdas – skaitė Jo prakalbą „Tautos gyvenimo giesmė“, sakytos 1927 m. šventėje, ištrauką. Skaitė meistriškai: neskubėjo, gražaus balso intonacijomis klausytojams raiškiai atskleidė kiekvienos frazės skambesį, pabrėždamas jose glūdinčią gilią mintį. Regis, tik vienas žmogus, tik vienas aktorius, menininkas, bet kaip efektyviai jis šventės prasminį turinį „stumtelėjo“ į simbolių ir jausmų pasaulį! Perkėlė į laikotarpį prieš kelis dešimtmečius – gal taip ir Vydūnas šventėje skaitė!?

Po to skamba „Jaunimo giesmė“, o iškilmingumo nuotaiką dar sustiprina darniai atliekama „Kur giria žaliuoja“. Akivaizdu, kai chorai gerai moka repertuarą, sutaria, suprantamai diriguojama jiems, klausytojus sujaukina švelnus monolitiškas skambesys. (Tai vertybė, kurią galime išgirsti tik Dainų šventėje. Salėse to neišgirsi, nepajusi, nesuprasi! Fenomenas pretenduoja į aukščiausią europinę žanrinę vertybę. Kai imama snobiškai postringauti,

neva į šventę einame pasižmonėti – mūsų dainų švenčių vertybės menkinamos nesuvokus jų estetinės galios.

Gerai pasirengęs jungtinis moterų, merginų bei vaikų choras atliko „Saulė teka“, „Lietuva, brangi šalėlė“. Per repeticiją būgštavimų kėlusios „Čiūto“, „Anoj pusėj ežero“ atliktos gana gerai. Tiesa, repeticijoje tenorų balsai buvo skambesni, bet vyrai, matyt, gerai pasimaudė (o tai juk privalu atvykus prie jūros!), dėl to aukštosios natos buvo nebe tokios, bet pastangų dėka išdainuotos. „Dainų dainelė“ taip pat suskambo geriau nei per repeticiją. „Šalia kelio vieškelėlio“ – pasimėgavimas chorams ir dirigentui.

Lyg ir netikėtai gerai prie chorų prisiderino jaunimo ir senjorų šokiai „Pamario apvalcius“ ir „Gumbinė“. Solidūs judesiai, gražūs griežtoko potamsio kolorito Klaipėdos krašto šokėjų rūbai traukė akį. Publika, pamačiusi tą vaizdą, tiesiog įbedė akis – taip gražu ir rimta.

Įsivyrąja neįprastai pakili šventinė nuotaika: žiūri, klausai choro ir matai – visi susikaupę, susitelkę, choras spinduliuoja gera dvasia. Tokia, apie kurią prieš daug metų yra rašę, kurią yra gyrę J. Žilevičius, Vl. Jakubėnas, savaip teigė Vydūnas: „Šventė yra pirmiausiai tylą. Nurimęs turi būt visoks judesys, visi trenksmai, visoks darbas, nutilę visi garsai ir šūksmai“...

Malonu šį vaizdą stebėti vienam iš atokiau, toliau nuo kitų. Ten juda ir pats šios šventės sumanytojas R. Varnas, su „žiedu“ bei juosta švarko atlape. Susikaupęs kaip per mišias. Nori būti vienas. Persimetame frazėmis, bet kalbėti nesinori. (Vėliau, po šventės, kalbant su kolegomis dirigentais paaiškėjo, kad tai ne pavienio žiūrovo akimirkos iliuzija, nes jie taip pat buvo pajutę kažkokią dvasinę aurą, kažką nekasdieniško.)

Deja, tas jausmas dingo suskambus N. Sinkevičiūtės trijų liaudies dainų siuitai „Vai kur tu buvai“, „Kas ten miške“, „Šoko kiškis“ su choreografinė kompozicija. O dar jaunučių ir jaunių šokis „Sėjau rūtą“ su teatralizuotu veiksmu. Jaunimėlis įsilingavo, įsisiautė ir iškilmingą nuotaiką pūste nupūtė. Šiaip jau siuitą jaunimas atliko nuotaikingai, dirigentai vedė patikimai, bet šie numeriai lyg ir neįsikomponavo, kontrastingu judrumu išsiskyrė ir iškriti iš bendro emocinio tonuso. Kodėl? Juk ankstesnių švenčių programose žanro ir nuotaikų kontrastų būdavo kur kas daugiau, bet jie duodavo pageidaujamą efektą. Šį kartą atvirksčiai. Gal todėl, kad visa šventė privalėjo tapti kontrastu visoms iki šiol buvusioms!

Nepasirodė programoje numatytas jungtinis pučiamųjų orkestras (nesuvažiavo).

Baigiamojoje dalyje jungtinis choras vėl grąžino visus į šventinę iškilmingumo būseną. „Kur bėga Šešupė“ padirigavo vyriausiasis respublikinės dainų šventės dirigentas ir meno vadovas Vytautas Miškinis. Kulminacija išėjo tarsi savaime: pranešus, kad bus giedama „Lietuviais esame mes gimė“, niekieno neraginta publika

atsistojo ir staigiu veiksmu įelektrino chorą, tada A. Šumskis energingai užsimojo ir – estrada trenkė galingu garso monolitu.

Dar buvo pasakytos kelios kalbos (gerai, kad ne per ilgos), po jų sugiedota „Tautiška giesmė“.

Vietoje išvadų

Per pastaruosius dešimtmečius Klaipėdoje buvo surengta daug ir įvairių dainų švenčių. Chorai ir šokėjai pasirodydavo ne blogiau, o kai kuriose gal net geriau. Tačiau šventės su tokia vientisa menine ir jausmine ekspresija kaip ši, jubiliejinė, dar nebuvo. Šventė buvo tauri, choriška, sakrali. Tauri, nes siejosi su istorinėje praeityje nutolusia Vydūno ir lietuvininkų dvasia; choriška – buvo dainuojamos tikros chorinės dainos, nebuvo chorinės muzikos a la pop; sakrali – atsigręžta į šventumą, dvasingumą.

Buvo ir trūkumų: ne visi dalyviai atvyko, mišrių chorų repertuare trūko naujovių; dainoms akompanavo profesionalus Lietuvos karinių jūrų pajėgų orkestras (vad. Petras Memėnas), tačiau dėl pačių dirigentų kaltės kai kuriose dainose buvo jaučiami ritminiai choro nesutariai su orkestru.

Kitas savaitgalis (2007 06 22–23) –
Bitėnai ir Rambyno kalnas

Renginiai ant Rambyno kalno kėlė smalsumą, nes ten vykusios lietuvininkų šventės, vadovaujamos Vydūno ir Martyno Jankaus, yra mūsų dainų švenčių pradžių pradžia. Vieną jų net bandyta pavadinti pirmąja lietuvių dainų švente: „Pirmoji dainų šventė Lietuvoje įvyko 1895. Iniciatorius buvo R. Prūsijos lietuvių kultūros veikėjas, chorų vadovas, rašytojas Vydūnas. Šventė buvo surengta prie Nemuno, ant Rambyno kalno“ (8). Vėliau nustatyta, kad lietuvininkų šventėse nebuvo jungtinio choro su iš anksto parengtu vieningu repertuaru, o tai prieštarauja šiuolaikinei dainų švenčių sampratai. Taigi pirmoji įvyko 1924 m.

Rambyno šventės išvakarėse surengta konferencija M. Jankaus muziejuje Bitėnuose „Švenčių tradicijos Mažonoje Lietuvoje“. Ši konferencija ir kitos dienos renginys buvo numatyti kaip įeinantys į didelį tarptautinį projektą – 2006/240 „Mažosios Lietuvos ir Rytų Prūsijos tautų tradicijų išsaugojimas ir puoselėjimas“, iš dalies finansuojamo Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos federacijos Kaliningrado srities kaimynystės programos INTERREG III A. Įgyvendinant šį projektą į Bitėnus ir atvyko būrys folkloro atlikėjų iš Lenkijos. Prieš tai (2007 04 27–29) panašus renginys vyko Lenkijoje.

Pranešimai konferencijoje – šviečiamojo pobūdžio (taikyti svečiams). Lektoriai: Liudmila Burzdžiuvienė, Valerija Jankūnaitė, Elena Matulionienė, Aksavera Mikšienė,

Joninėms ant Rambyno sudaryta dviejų dalių programa: pirmoji dalis – tarptautinis chorų festivalis „Lietuva

– dainų šalis“; antroji dalis – folkloro kolektyvų sambūris „...Iš Joninių laužų liepsnos“, folkloro kolektyvų pasirodymai (Rusija – Kaliningradas, Lenkija, Mažoji Lietuva); trečioji dalis – Mažosios Lietuvos mėgėjų teatrų vaidinimai. Pasak Pagėgių savivaldybės kultūros centro direktorės Svetlanos Jašinskienės, ši Rambyno šventė buvo jau 111-oji. Įspūdingas kiekis! Sovietmečiu švenčių būdavo įvairiausių: pramoginių su estrados kolektyvais, teatro ir net sporto. Šiai šventei, sutarus su Klaipėdos chorine bendrija „Aukuras“, norima „grąžinti vydūnišką dvasią, Martyno Jankaus lietuviybę“.

Joninės

Vydūno dvasia šventėje buvo jaučiama maždaug taip: „Pačiame minios tankumyne, pakeltas ant rankų, plaukė aukuro link žmogus, kurio šiai šventei trūko, kaip liūdesio vakaro dainai (...). Šiandien jo žodžių nebegalio pakartoti, o klausėsi mirtinoje rimtyje, kaip klausomasi pranašo ir audras raminančio, kaip tiesos ir suramintojo skelbėjo. Taip klausėsi kadaise vis naujų mokslų nuvarginti žemaičiai kunigaikščio ir vyskupo Merkelio Giedraičio“ (9). „Smarkų įspūdį darė Vydūno galingi dausų žodžiai, lydimi perkūno griausmų. Staiga ūmai prapliupo lietus. Bet įsivaręs kalbėtojas vis liejo savo sielos gelmių žodžių bangas. Matydamas žmones pabūgstant lietaus ir bėgant po medžiais slapstytis, jis drąsaus vado balsu sušuko: „Nebėkit, negi cukrus esate, nesutirpsite: ir pats, rodydamas karžygiško patvarumo pavyzdį, lietaus plakamas vis tebekalbėjo. Pusė žmonių vis dėlto paklausė jo galingo balso ir likosi stovėti smarkiaame lietuje, pusė į egllyną, pušyną sulandžiojo (...). Daug labai minėjo šventą ugnį, sieki mus aukštyn, žmogiškumą, tobulėjimą“ (10).

Tokios dvasios apsireiškimas – praeito šimtmečio legenda. Tuokart Mažonoje Lietuvoje atsigaunant lietuvibei, o Didžiojoje jau kylant ištisam tautiniam atgimimui autoritetai ir jų akistata su visuomene, oracijos buvo tolygu pranašo pasirodymui netikrumo ir vilties akivaizdoje. Dabar pranašai ir autoritetai nuvainikuojami ir šventėje nebūtini. Prakalbų ir žodžių simbolizmą pakeičia pati šventė su menine programa. Taigi „Vydūno dvasią“ ant Rambyno privalėjo atkurti keletas gerų chorų, folkloro kolektyvai, teatro grupių pasirodymai. Tokia mūsų laikų šventės dvasingumo potencialas ir metodas.

Joninių vakaras puikiausias: nukrito keli lietaus lašai, pasklido gaivi vėsuma, tiesiog buvo gera ten būti.

Daudyčių fanfaros, uždegamas Joninių aukuras, mergaičių choreografinė grupė šoka apeiginį vaidilūčių šokį, Pagėgių ir ir Ilavos merai sako kalbas, pasirašo atneštoje Amžinojoje Rambyno knygoje.

Pirmoje programos dalyje dainuoja Klaipėdos žvejų kultūros rūmų choras „Klaipėda“ ir solistai (vad. K. Kšanas), Pagėgių savivaldybės papildomojo ugdymo mokyklos

jaunių choras (vad. E. Norkienė ir R. Pilkionienė), Pagėgių pradinės mokyklos jaunučių choras (vad. I. Ubartienė), Akmenės rajono savivaldybės kultūros centro mišrus choras „Cementininkas“ (vad. J. Draudikienė). Chorai dainavo įprastines koncertines programas pajvairindami laisvesniais šventiniais veiksmais. Dalies pabaigoje visi kartu. Chorai skambėjo taip, kaip skamba dainuojant per mikrofoną. Estrada – didelė brezentinė palapinė-scena atlikėjams, garso aparatūrai etc. Jeigu kada nors ten atsirastų nors paprastutė, bet geros akustikos estrada, atsivertų galimybės būtent dainų švenčių tradicijai formuotis.

Kita šventės dalis – folkloro kolektyvų pasirodymai. Kolektyvų daug: Kauno ansamblis „Ainiai“ (vad. J. Urbonas), folkloro kolektyvas iš Lenkijos, Ilavos miesto, „Gospodie“ ir atskira jaunimo folkloro grupė, folkloro kolektyvas iš Tilžės (Sovietsko), Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazijos folkloro ansamblis (vad. O. Mulerova), Šilgalių kaimo folkloro ansamblis „Kamana“. Dainų ir šokių buvo kokių tik nori: lietuviai ir lenkai demonstravo autentiško pobūdžio liaudies meną, „Ainiai“ – savo tradicinį koncertinį repertuarą, dar pridūrę anekdotą-blevyzga, spalvingai apsirengusios Sovietsko moterys su keliais pagyvenusiais vyrais atliko estradinio-liaudiško kolorito dainas „pliaskas“. Šie publika pakėlė ant kojų, aikštėje ėmė suktis rateliai. Vis dėlto tokia rusų muzika pasirodė pernelyg stačiokiškai mušanti į ritmą ir jausmą, atsidavė restorano kvapui.

Programą vedė Linas Zubė – raiškiai kaip ir prieš savaitę Klaipėdos dainų šventėje. Rikiavo veiksmą ramia vaga, skaitė poeziją. Poezijos reikėjo...

Jau temstant – Mažosios Lietuvos mėgėjų teatrų vaidinimai. Vaidino Šilgalių teatras „Malūnas“ (vad. J. Daugalienė) ir Žemaičių Naumiesčio teatras „Keturakis-Vilkutis“ (vad. Sonata Vilčiauskienė).

Klausai, žiūri, susivoki, kad dalyvauji gerai surežisuotame vaidinime (režisierė Danutė Bardauskienė). Visi – artistai scenoje ir publika aikštėje – drauge kuria šventę, prisiima sau skirtą vaidmenį ir įsitraukia į bendrą vaidybą-žaidimą. Atlikėjai scenoje nors ir jaudinasi, bet ne taip, kaip koncertų salėje. Publika elgiasi laisvai: vieni sėdi, kiti vaikščioja, tretį bando šokti, t. y. kaip ir turi būti per Jonines. Ko gero, panašiai būdavo ir Vydūno laikais, nes liaudies šventės taip pat privalėjo turėti vedlius ir nerašytą veiksmy eigą. Be vedlių šventė apskritai neįmanoma; nes nuo seno žinoma, kad masės estetinių veiksmy stichiškai sukurti negali. Be to, ir švęsti reikia mokėti. Šios žinomos šventės sąlygos brovėsi galvon matant susirinkusių gausią ir aktyvią publiką. Ji šventei tarsi tikrai buvo pasirengusi ir pasirodė esanti „kultūringa“, „intelektuali“. (Nepakenkė ir saikingas bokalas alaus, nes žmonėms po darbų įtampos nėra lengva tiesiai pasinerti į šventę. Bet pagėrusių ar negerai besielgiančių nesimatė.)

Kultūrininkų rate sukosi ir dalykiškos šnekos: darbuotis Pagėgiuose yra gerai – kultūrą remia ir nuolat ja rūpinasi visų mylimas meras Kęstas Komskis. Tuo tarpu Šilutėje – ne kas: muzikai dirba tik pagal „projektus“ už mažus atlyginimus, etatus susirado švietimo institucijose. Meras pasakojo ir pavyzdžiais parėmė didelę tarptautiniu pavadinimo projekto su Lenkija ir Tilže (Sovietsku) naudą.

Rambyne buvo dar ir kita, ypatinga meno rūšis: gamta-žmogus. Šventei baigiantis pasiskubinęs prie Nemuno pirmas matei: su deglais nuo kalno leidžiasi per visą laiptų ilgį nutįsusi šventinė procesija. Priekyje su deglais, tautiniais rūbais, vainikais, už jų visa minia... Nusileidžia, eina per pievą, ant kranto stovi tylėdami, leidžia pasroviui vainikus ir ugneles. Panteistinė misterija.

Rambyno grožis turi ir amžino liūdesio atspalvį. Dairosi žmonės nuo kalno į kitą Nemuno pusę – ten kažkada buvo Mažoji Lietuva, gyveno Martynas Mažvydas, lietuvininkai, Vydūnas... Dabar – rusų pasienietis su šunim, kažkas žvejoja. Ant abiejų krantų stovėjo žmonės, bet jie nesusišūkčiojo, nes svetimi. Tas prarastos praeities ilgesys virsta nesibaigiančia trauka...

NUORODOS:

1. *Jubiliejinė dainų šventė, skirta Mažosios Lietuvos lietuvių šventės 80-mečiui*. Klaipėda, 2007, p. 52–57.
2. Politikai verčia Dainų šventės paminklą. Iš: *Vakarų ekspresas*, 2007 06 21, p. 7.
3. JAKELAITIS, V. *Lietuvos dainų šventės*. Vilnius, 1970.
4. KŠANIENĖ, D. *Muzika Mažojoje Lietuvoje*. Klaipėda, 2003.
5. GUDELIS, R. Vydūnas apie dainų šventes: chorotyros aspektas. Iš: *Tiltai*, 2001, Nr. 7. *Vakarų Lietuvos muzika*.(I), p. 86–95.
6. VARNAS, R. Antanas Vaičiūnas – muzikos patriotas, Mažosios Lietuvos lietuvių šventės iniciatorius ir rengėjas. Iš: *Jubiliejinė dainų šventė, skirta Mažosios Lietuvos lietuvių šventės 80-čiai*. Klaipėda, 2007, p. 52-57.
7. THOMANN, R. *Der erdgenössische S ängerverein 1842–1942*. Zürich, 1942, p. 13.
8. *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1966, p.352.
9. KATILIŠKIS, M. Pažintis su Vydūnu. *Vydūnas: Vydūno 80 m. amžiaus sukakčiai paminėti. Mūsų kelias*. Detmold, 1848, p.32.
10. VISKANTAS, E. Ant Rambyno. Iš: *Krivulė*, 1924, Nr. 24, p.14.

The Anniversary Song Celebration (dainų šventė) in Klaipėda and on the Rambynas Hill

Regimantas GUDELIS

The paper focuses on the Song Celebrations held in Klaipėda on 16-17th June 2007 and on Rambynas Hill on 22-23rd June 2007 to commemorate the 80th anniversary of the Song Celebration of Lithuania Minor originally held in 1927. 3500 people took part in the celebration. Among other events two conferences were held, an exhibition and fair of Samogitian folk art, and an exhibition of the hidden treasures of the Lithuania Minor Museum. The author writes affectionately and shares some of his ideas on how to return to the spiritual atmosphere that dominated the original song celebrations.

Liaudiški sakraliniai akmens mūro pastatai

Algė JANKEVIČIENĖ

Straipsnio objektas – liaudiški sakraliniai akmens mūro pastatai: bažnyčios, koplyčios ir varpinės. Tikslas – nustatyti jų tipologiją ir apibūdinti architektūrą. Metodas – objektų natūros tyrimas, fiksavimas, architektūros analizė. Svarbiausios išvados: liaudiškų bažnyčių architektūroje dažnai sutinkama romantizmo formų. Ryšys tarp liaudies ir romantizmo architektūros yra sunkiai apčiuopiamas, nes romantizmo pastatuose esti modifikuotų liaudiškų bruožų. Specifiniai liaudiškų bažnyčių architektūros ypatumai – nesudėtinga kompozicija, paprastos formos, nedidelė jų įvairovė, kartais – ir primityvus techninis atlikimas.

Akmens mūro statyba Lietuvoje turi galias tradicijas. Jau XIII–XIV a. iš lauko akmenų mūryti gynybiniai įtvirtinimai ir pilys. To meto mūro sienų konstrukcija buvo kiautinė. Be akmenų, jose naudotos ir plytos.¹ Lauko akmenys sutinkami ir gotikiniuose pastatuose. Stambesni ir smulkesni rieduliai naudoti kaip masivių plytų mūro sienų užpildai. Vėliau akmenis beveik visai išstūmė plytos, bet XVIII–XIX a. akmens mūro statiniai vėl užėmė tvirtas pozicijas. Tuo metu iš lauko akmenų daugiausia statyti įvairūs ūkiniai ir gamybiniai pastatai. Gyvenamajai statybai akmens mūras mažiau tiko: jis praleidžia

1. Bendras Katyčių bažnyčios vaizdas.

drėgmę ir šaltį. Tačiau paplito iš riedulių išmūryti sakraliniai pastatai: bažnyčios, koplyčios, varpinės. Bažnyčias kūrė profesionalūs architektai ir liaudies meistrai, turėję ir ūkinių pastatų mūrijimo patirtį.

Mūsų tyrimo objektas yra liaudiški sakraliniai akmenų mūro pastatai, mūryti XVIII–XIX a. vidury. Darbo tikslas – nustatyti šių pastatų tipologiją ir apibūdinti jų architektūrą. Uždaviniai – nustatyti mūro medžiagas, jų paruošimą bei panaudojimą; apibrėžti akmenų mūro pastatų specifinius liaudiškus bruožus.

Ši tema mokslinėje literatūroje tyrinėta labai nedaug. Liaudiškos akmenų mūro bažnyčios trumpai apibūdintos knygoje „Lietuvių liaudies architektūra“,² paminėtos K. Čerbulėno³ ir N. Lukšionytės-Tolvaišienės⁴ studijose apie Lietuvos romantizmo architektūrą. Kiek daugiau medžiagos galima rasti apie akmenų paruošimą ir panaudojimą statyboje. Vienas iš seniausių ir informatyviausių šaltinių – 1782 m. išleista P. Switkowsk'io knyga

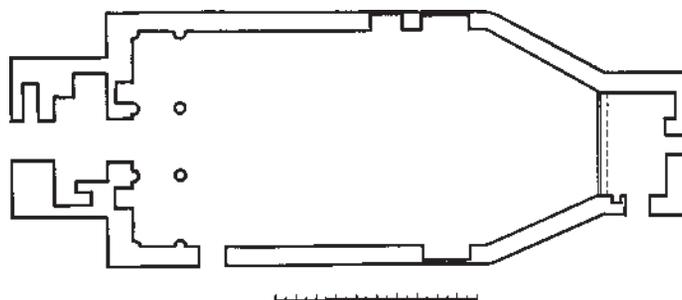
2. Katyčių bažnyčios interjeras.

3. Kretingalės bažnyčios šoninis fasadas.

4. Šakynos bažnyčios mūro paviršius.

5. Šakynos bažnyčios planas. ASI.

7. Šakynos bažnyčios zakristija.

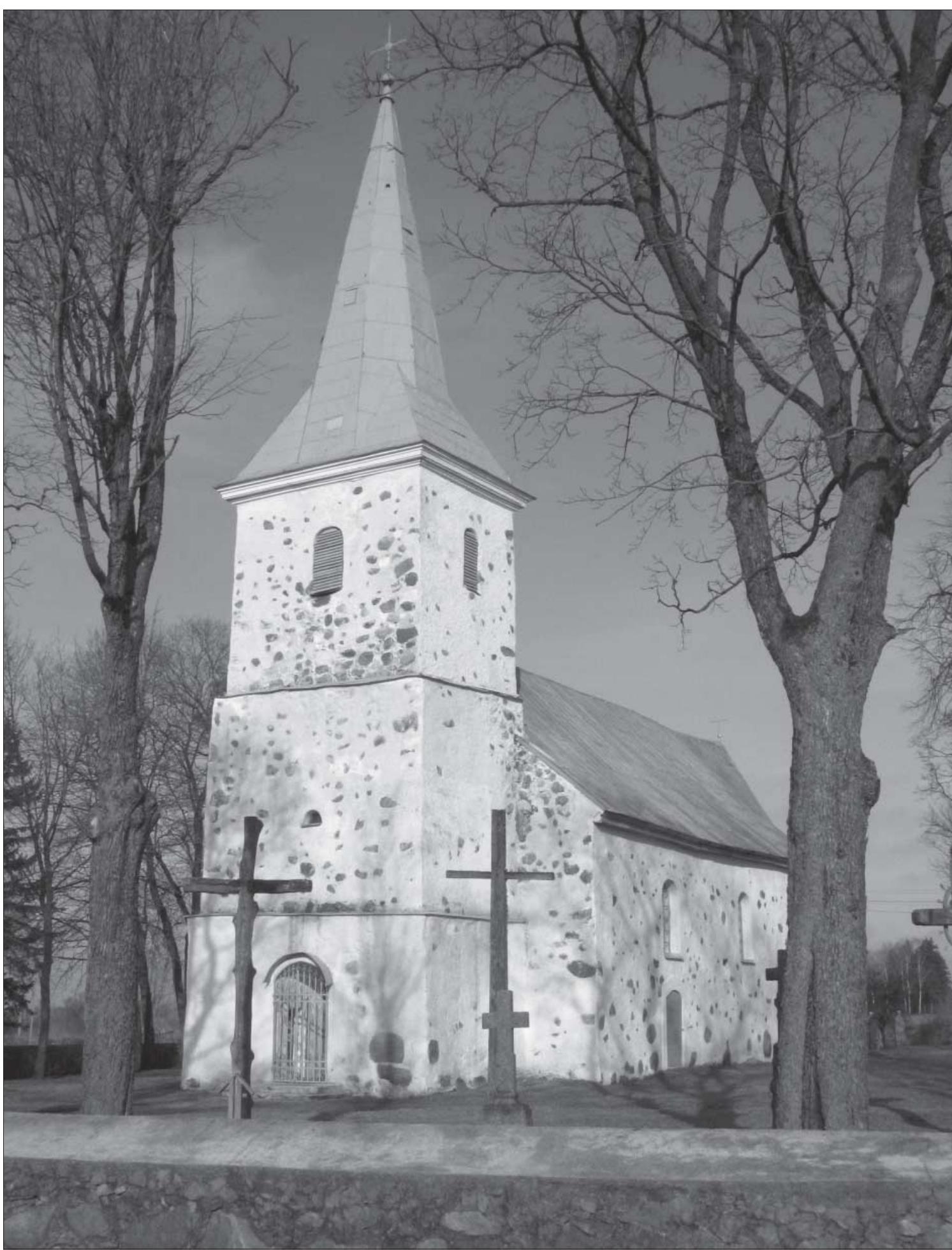

apie kaimo statybą.⁵ Joje rašoma, kad didieji lauko akmenys naudotini pamatams mūryti. Jei pasitaiko ypač didelių, sunkiai pargabenamų akmenų, juos reikia dar lauke suskaldyti ugnimi arba paraku.⁶ Mūrijant iš netaisyklingos formos akmenų ir siekiant išmūryti taisyklingas briaunas, kampuose, angokraščiuose bei sienų viršuje naudotinos plytos. Tačiau esama nemažai pastatų, išmūrytų vien iš lauko akmenų.⁷

Akmenys turi būti paruošti statybai ir suvežti į vietą specialiomis rogėmis. Reikia parūpinti įvairaus dydžio akmenų: stambių, vidutinių ir smulkių. Smulkiais akmenimis išlyginami pamatai ir užkamšomi tarpai tarp stambių riedulių.⁸ Statant naudojami stiprūs neštuvai ir dviračiai vežimai-karučiai, kuriais akmenys pristatomi mūrininkams.⁹

Akmens rieduliai mūrijant jungiami kalkių skiediniu. Kalkakmeniai išdegami krosnyje, po to gesinami duobėje, kurioje yra dėžė. Palengva pilamas vanduo, kalkės maišomos ir, gerai išmaišius, skystis nutekinamas į duobės dugną. Dėžėje lieka neužsigesinę grumsteliai ir smėlis. Pakartojus gesinimo procedūrą kalkių skystis vėl nuleidžiamas. Likusios dėžėje smėlingos kalkės tinka pamatams mūryti. Nuleisto skysčio vanduo susigeria į žemę, o kalkės sukietėja.¹⁰ Juo ilgiau jos išlaikomos, juo tampa tvirtesnės. Gaminant skiedinį, kalkės maišomos su smėliu.¹¹ Smėlis turi būti švarus. Kai jis kastas iš žemės, dedamos trys kalkių dalys, o dirbant su upės smėliu pakanka dviejų dalių. Skiediniui maišyti geriausiai tinka šulinio vanduo.¹² Skiedinio gaminama tiek, kiek jo sunaudojama per vieną dieną.¹³

Tokias medžiagų paruošimo taisykles savo knygoje pateikė mus dominančių bažnyčių statybos amžininkas P. Switkowski's. Apie pastatų mūrijimą iš akmenų XVIII a. rašė ir F. Rauschas.¹⁴ Iš vėlesnių autorių minėtinas L. Gimbutas, pažymėjęs, kad akmenų sienos esančios storesnės už plytines, nes jos turinčios saugoti nuo šalčio ir būti pakankamai pastovios. Todėl sienų storis siekia 80 ir daugiau cm.¹⁵ Akmenys klojami eilėmis, bet, kadangi jie nevienodo dydžio ir formos, eilės būna netaisyklingos. Į sienų išorinį ir vidinį paviršių atgręžiamas plokštesnis akmens riedulių šonas arba jų perskeltoji pusė.

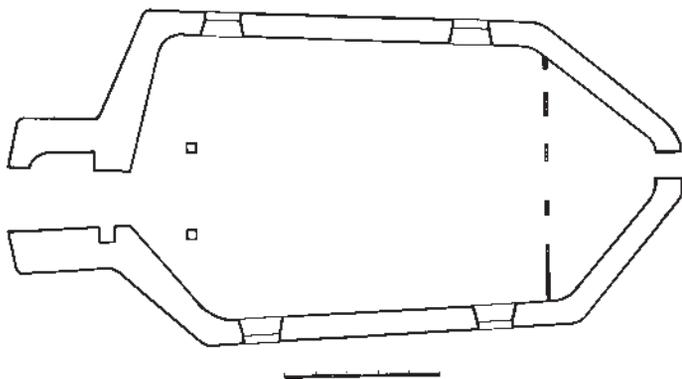

6. Šakynos bažnyčia.

8. Šakynos koplyčios angokraštis.

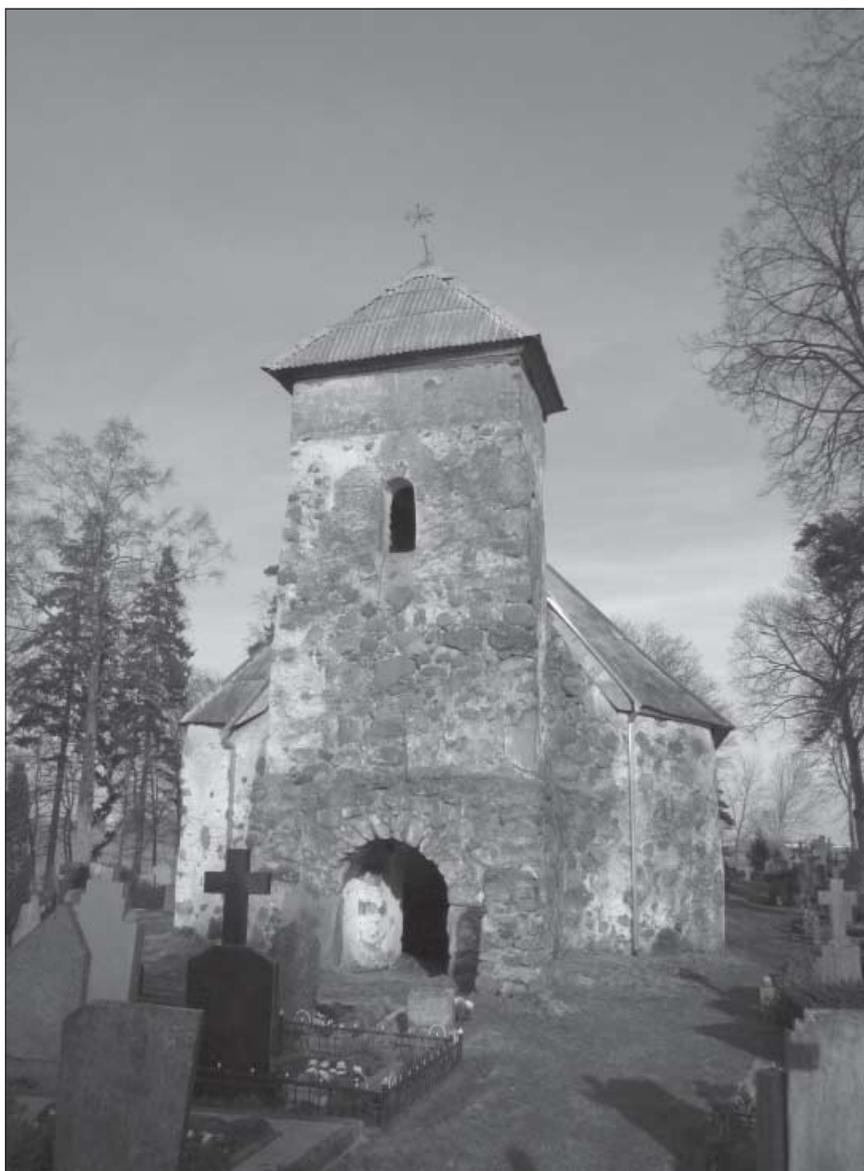
9. Šakynos koplyčios planas. ASI.

Tarpai tarp skirtingos formos ir įvairaus dydžio akmenų užpildomi mažais akmenimis bei skalda ir išlyginami skiediniu. Kamša skiedinio paviršiu suteikia didesnę atsparumą. Pastato angokraščiai, nišos, karnizai apdailinami plytomis ir nutinkuojami. Tokiu būdu jiems suteikiama taisyklinga forma. Vidinė sienų pusė išlyginama storu tinko sluoksniu, paslepiančiu akmens mūro faktūrą.

Statybinių medžiagų ir statybos technikos bendrumas visų tipų akmens mūro pastatams teikia panašią specifinę išraišką. Bažnyčių, kaip ir ūkinių bei gamybinių pastatų, sienoms naudoti skirtingų atspalvių ir faktūrų lauko rieduliai. Drauge su tamsios spalvos kamša pastatų fasadai sudaro turtingą spalvinę gamą. Visų tipų akmens mūro pastatus sieja ne tik statybinės medžiagos, bet ir daug bendrų kompozicijos priemonių bei formų. Sienų paviršiuje naudoti baltai nutinkuoti mūro elementai: mentės, pastato kampai, angų apvadai. Šiuos elementus matome tiek ūkiniuose ir gamybiniuose pastatuose, tiek bažnyčiose. Vienos bažnyčios sukomponuotos profesionaliai, laikantis stilių tradicijų, kitose vyrauja liaudiška kompozicija. Daugiausia pastatyta profesionalių architektų sukurtų bažnyčių. Tai paaiškina tuo, kad po 1863 m. sukilimo caro valdžios nurodymu statyti ir rekonstruoti bažnyčias buvo leidžiama tik pagal patvirtintą projektą. Todėl nuo to laiko liaudiškos akmens mūro

10. Šakynos koplyčia.

bažnyčios nebestatytos. Išlikusios yra ankstesnės. Jų daugiausia Žemaitijoje. Nors nemažai akmens mūro bažnyčių esama ir kituose regionuose, tačiau ten jos statytos vėliau ir yra profesionalūs romantizmo bei istorizmo architektūros kūriniai.

Liaudiškoms akmens mūro bažnyčioms būdingos paprastos formos, nedidelė jų įvairovė, santūrus puošybos elementų naudojimas. Skiriasi profesionalių ir kai kurių liaudiškų bažnyčių plano ir tūrio forma. Profesionaliai sukurtos akmens mūro bažnyčios yra taisyklingos stačiakampės, su siauresne stačiakampe, trisiene ar pusapskrite apside. Jų vidaus erdvė vienanavė arba trinavė. Šios bažnyčios būna bebokštės, su vienu arba dviem bokštais. Liaudiškųjų bažnyčių planas kartais esti ne visai taisyklingas, užbaigtas trisienu, kurio gale, pastato ašyje, kyšo zakristija. Jos būna vienanavės ir trinavės, bebokštės, arba retai – su vienu bokštu.

Liaudiškų akmens mūro bažnyčių Lietuvoje nedaug. Bene ankstyviausios iš jų – Katyčių, (Šilutės r.) ir Kretingalės (Kretingos r.) evangelikų liuteronų bažnyčios. *Katyčių* bažnyčia išmūryta 1734 m.¹⁶ iš akmenų ir plytų, su mediniu bokštu ant stogo kraigo (1 pav.).

Staičiakampio pastato fasadai lygiai padengti storu tinko sluoksniu, juose išdėstyti aukšti arkiniai langai. Pagrindinį fasadą skaido tik segmentinė įėjimo arka ir maži, pastogę apšviečiantys langeliai, esantys trapeciniame skyde. Visą pastatą juosia siaura pokarnazinė trauka. Bažnyčios išorė labai lakoniška, paprasta. Lygiai nutinkuotą, plokščiomis lubomis uždengtą vidų iš trijų pusių supa galerija (2 pav.).

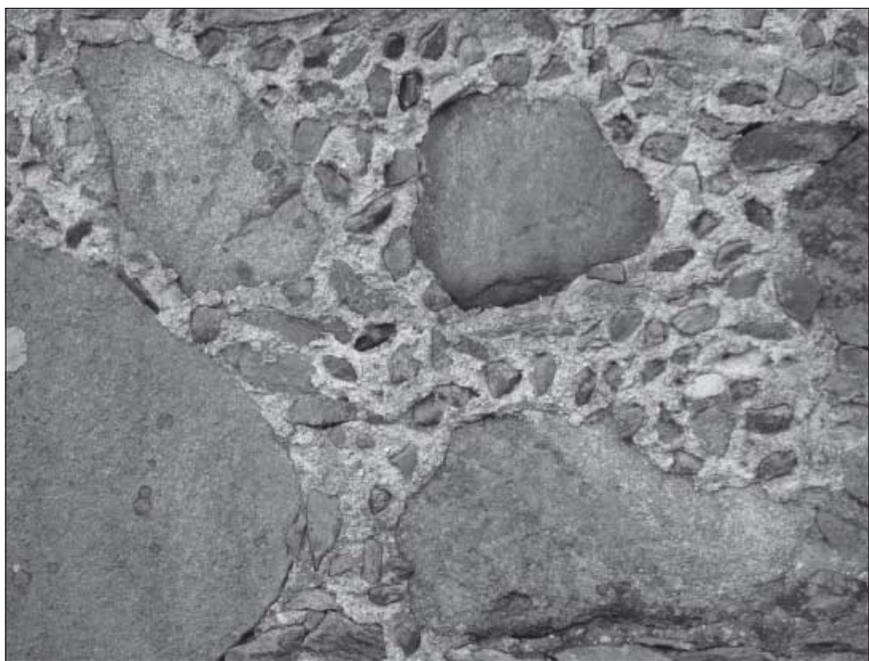
Kretingalės evangelikų liuteronų bažnyčia pradėta statyti 1741 m. Ji buvo 23,5 m ilgio, 11,5 m pločio, su mediniu bokštu. Dabartinis neogotikinis plytų mūro bokštas (ir greičiausiai visas pagrindinis fasadas) išmūryti 1875 m.¹⁷ Iš akmenų pastatyta bažnyčios nava stačiakampė, jos gale prijungta siauresnė taip pat stačiakampė, iš plytų išmūryta zakristija. Pastato šoninė ir galinė sienos išorėje užtrintos skiediniu, paliekant atvirą iškilų akmenų paviršių.

Lakoniškai sukomponuotus akmeninius fasadus skaido aukšti arkiniai langai (3 pav.). Lygiai nutinkuotą bažnyčios vidų trijose pusėse supa medinė galerija ir dengia medinė cilindrinio skliauto formos perdanga.

Katalikų liaudiškų akmens mūro pastatų kompozicija skirstytina į tris tūrio tipus: 1) vienabokščius; 2) bebokščius arba su mažu bokšteliu virš skydo; 3) su portiku pagrindiniame fasade. Būdinga vienabokštė bažnyčia yra *Šakynoje* (Šiaulių r.). Ji pastatyta 1789–

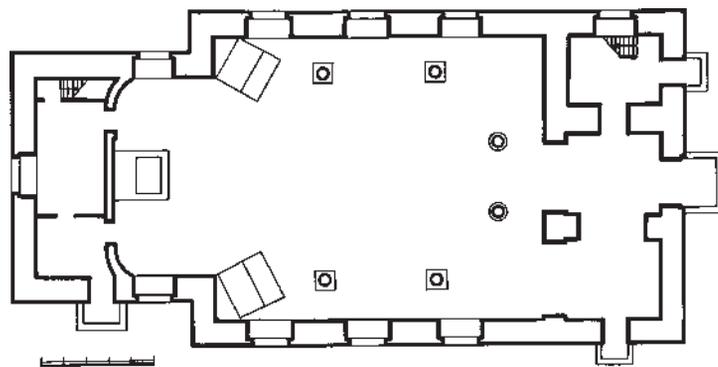
1790 m.¹⁸ Bažnyčios sienos išmūrytos iš lauko akmenų, plokščiaja arba perskeltąja puse atgręžtą į paviršių. Išorė, kaip ir Kretingalėje, padengta plonu skiedinio sluoksniu, vietomis paliekant neužtinkuotas akmenų plokštumas (4 pav.). Sienų paviršius nelygus, tapybiškas, spalvingas. Viduje sienos išlygintos storai nutinkavus.

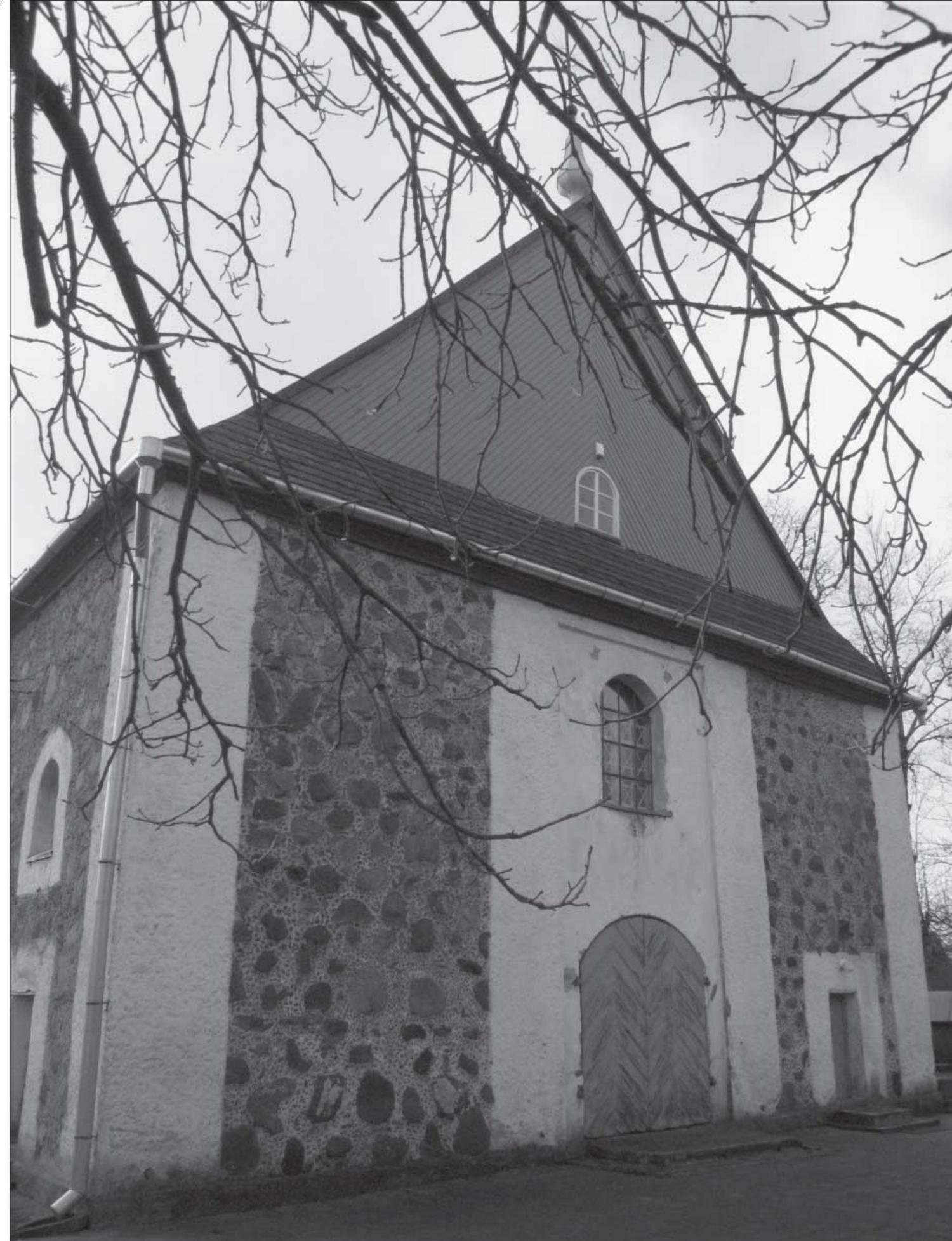
Bažnyčios planas – ištęstas stačiakampis, rytinėje pusėje užbaigtas trisienu ir išsikišusia žema zakristija. Vakarinėje pusėje prie pagrindinio vienanavio tūrio šliejasi aukštas stačiakampio skerspjūvio bokštas (5 pav.). Pastato fasadai – stambaus mastelio, sunkių proporcijų, apibendrintų formų. Siaurame priekiniame fasade dominuoja masyvus trijų į viršų siaurėjančių tarpinių bokštų, užbaigtas išlakia aštuonkampe smaile. Bokšto sienas skaido įėjimo arka ir nedidelės arkinės angos, esančios viršutiniame tarpсныje, vidurinis tarpnis aklinas (6 pav.). Navos tūrį dengia aukštas, dvišlaitis, anksčiau buvęs čerpių stogas. Žema zakristija uždengta vienslaidiu stogu, kurio viršus siekia bažnyčios skydo

11. Židikų bažnyčios mūro paviršius.

12. Židikų bažnyčios planas. ASI.

13. Židikų bažnyčios pagrindinis fasadas.

14. Židikų bažnyčios šoninis fasadas.

15. Židikų bažnyčios interjeras.

apačią (7 pav.). Pastato šoninius fasadus sudaro skirtingomis kryptimis pakreiptos, tarpusavyje minkštai besijungiančios plokštumos. Sienose retai išdėstytos nedidelės langų arkos ir apskriti presbiterijos langai. Fasadus vainikuoja profiliuotas karnizas.

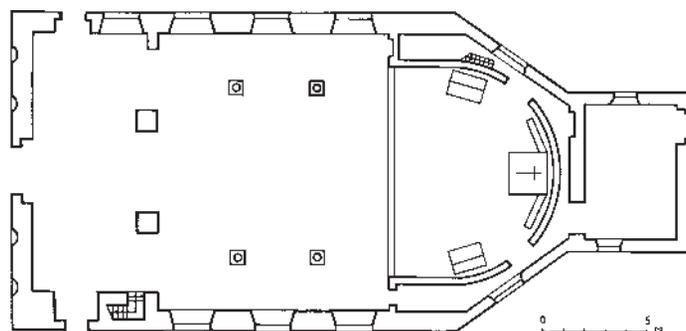
Bažnyčios interjeras labai paprastas. Navą dengia plokščios medinės lubos. Lygiai tinkuotas ir baltintas sienas skaido kelios netaisyklingo kontūro nišos. Jų briaunos neapreminimos plytomis. Iš plytų išmūrytos tik vargonų chorą laikančios kolonos. Bažnyčios apsidėje yra trys orderinės kompozicijos altoriai.

Šakynos bažnyčia monumentalė, asketiškai paprastos

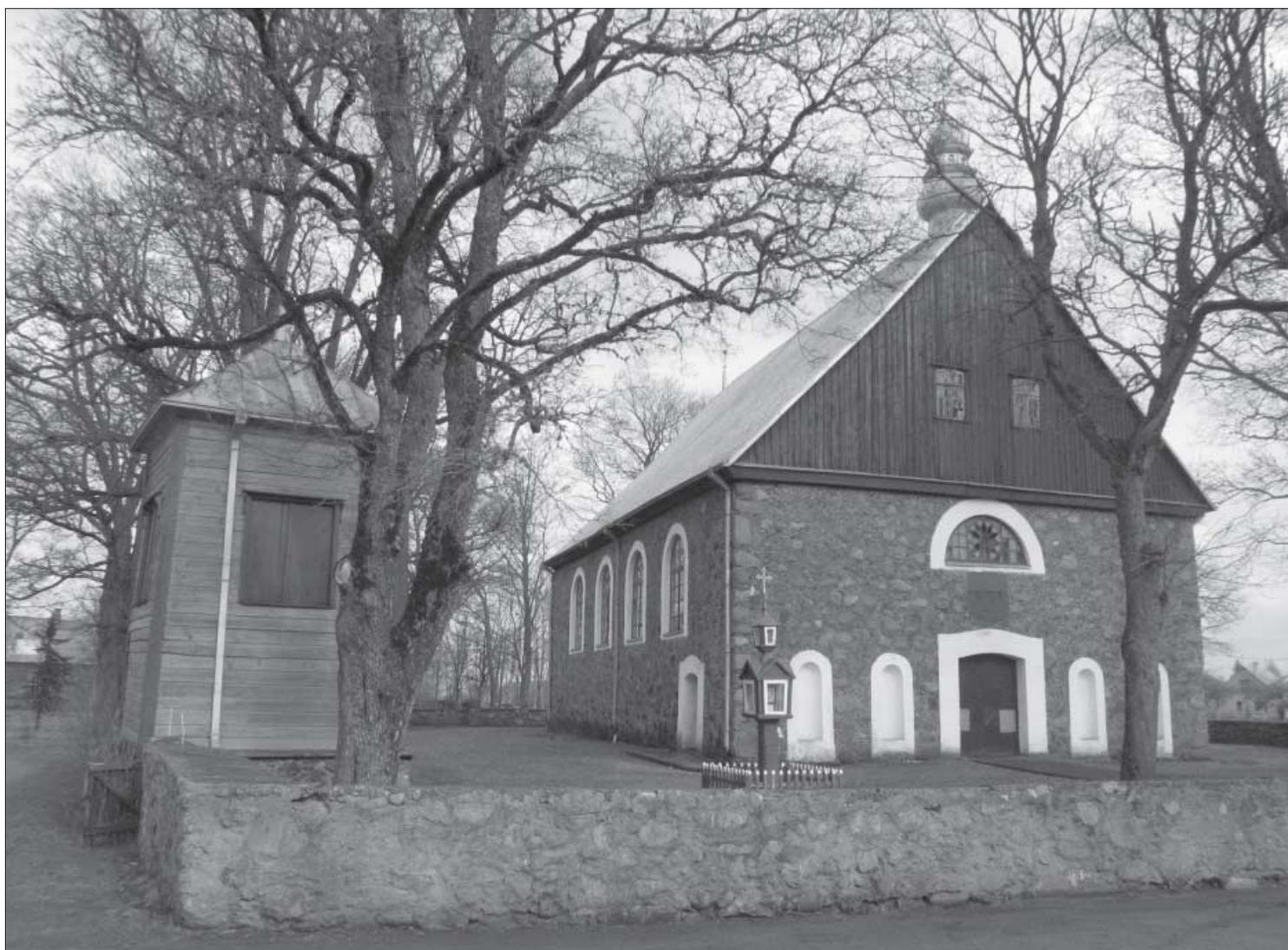
architektūros. Tai – unikali, neturinti kompozicijos analogų liaudiška bažnyčia, kurią primena tik Šakynos kapinėse 1801–1802 m. pastatyta, 2006 m. gaisro metu smarkiai nukentėjusi koplyčia. Kaip ir bažnyčia, ją statydino vietos klebonas J. Varanavičius su liaudies meistras.¹⁹ Koplyčios mūras toks pat kaip ir bažnyčios: nelygiame, plonai nutinkuotame sienų paviršiuje matyti pavieniai tinku nepadengti akmens rieduliai. Arkinių langų angokraščiai apmūryti plytomis (8 pav.), o įėjimų arkos sumūrytos iš lauko akmenų – jų kontūrai nelygūs. Pastatą pracityje dengė dvišlaitis gontų stogas. Koplyčios planas (9 pav.) netaisyklingas, ne visai simetriškas, nelygiagrečių sienų. Stačiakampę navą abiejuose galuose užbaigia dvisieniai. Rytiniame dvisienyje atitverta zakristija su galienu įėjimu, o vakarų pusėje jungiasi stačiakampis bokštas – siauro pagrindinio fasado dominantė (10 pav.). Bokšto apačioje, cokoliniame aukšte, yra neaukšta plati įėjimo arka, o aukščiau – nedidelė arkinė anga. Viršus užbaigtas piramidiniu stogeliu. Šoniniuose fasaduose retai išdėstytos langų arkos.

Koplyčios interjeras labai paprastas. Storai tinkuotas sienas skaido negausios, netaisyklingos formos nišos; grindys išgrįstos akmens rieduliais. Prieš gaisrą neaukštą vidaus erdvę dengė plokščia medinė perdanga su sijomis iš apačios. Presbiterijoje buvo altorius, o virš įėjimo – medinis vargonų choras. Bokšto duris puošė naivi polichrominė tapyba.²⁰

16. Žemalės bažnyčios planas. ASI.

17. Žemalės bažnyčia.

18. Spirakių bažnyčios mūro paviršius.

19. Spirakių bažnyčios pagrindinis fasadas.

Šakynos koplyčioje ryškiai išreikštos liaudies statybos tradicijos: netaisyklingas atlikimas, paprasta architektūra, primityvios formos. Koplyčios statybos technika ir kompozicija ją artimai sieja su Šakynos bažnyčia.

Kita liaudiškų akmens mūro bažnyčių grupė sukurta pagal kitokius kompozicijos principus. Šios bažnyčios bebokštės (arba su nedideliu bokšteliu virš skydo), halinio tūrio, trinavę vidaus erdvę dengia plokščios medinės lubos. Fasaduose derinamas netinkuotas mūras ir tinku padengti elementai. Bažnyčių kompozicijoje atsispindi tiek liaudies architektūros, tiek ir pradedančio plisti romantizmo tendencijos, iš kurių ryškiausios – tarp akmenų skalda užkamšytos sienų plokštumos ir supaprastintos „arkadų stiliaus“ formos. Ryšys tarp liaudies ir romantizmo architektūros jose itin subtilus, sunkiai apčiuopiamas. Sunku konkrečiai identifikuoti, kurios formos yra liaudiškos, kurios stilinės, nes viena iš romantizmui būdingų savybių yra formų modifikavimas, supaprastinamas, kurį galima kvalifikuoti kaip liaudies tradicijų imitavimą.²¹ Liaudies ir profesionaliosios architektūros sąveika nėra išskirtinė akmens mūro bažnyčių savybė – ji būdinga ir mediniams liaudiškiems sakraliniams pastatams, patyrusiems stilinės architektūros poveikį.

Iš akmenų pastatytos liaudiškos bažnyčios, kuriose atsispindi romantizmo įtaka, turi daug bendrų bruožų. Ypač panašios yra Židikų ir Žemalės (abi – Mažeikių r.) bažnyčios.

Židikų bažnyčia pastatyta 1819–1821 m.²²

Netinkuotose sienose tarp akmenų į skiedinį prikamšyta stambių tamsios skaldos gabalų (11 pav.). Pastato skydas sukalta iš lentų, stogas dengtas gontais. Bažnyčios planas (12 pav.) stačiakampis, su siauresne už navų dalį stačiakampe presbiterija. Jos gale, už didžiojo altoriaus, atitverta žema zakristija. Pagrindinio tūrio erdvė dviem poromis medinių stulpų suskirstyta į tris navas. Vidurinė nava daug platesnė ir nežymiai aukštesnė už šonines. Bažnyčios priekinio fasado vidury ir šoniniame rytų fasade yra įėjimai į prienavį, o šiaurės vakarų kampe, po vargonų choru, atitvertas dar vienas nedidelis beveik kvadratinis prienavis, į kurį veda durys, esančios pagrindinio fasado šone.

Bažnyčios fasadai – darnių proporcijų, nesudėtingų formų. Pagrindinė kompozicijos priemonė – kontrastingų spalvų

ir skirtingų faktūrų derinys. Didžiąją sienų paviršiaus dalį sudaro margas natūralaus akmens mūras. Pastato kampuose ir aplink angas jis padengtas baltintu nelygaus paviršiaus tinku. Priekinio fasado (13 pav.) centrinė dalis įrėminta mentėmis ir visa nutinkuota. Fasado ašį akcentuoja stambi pagrindinio įėjimo arka ir arkinis langas. Simetrijai nusižengia tik nedidelės stačiakampės šoninio įėjimo durys, apjuostos plačiu apvadu.

Šoniniuose fasaduose (14 pav.) dviem lygiais išdėstyti arkiniai langai: apačioje aukšti, jų tinkuoti apvadais su užkarpomis; viršuje – žemi, beveik pusapskričių arkučių formos. Siauru mediniu karnizu apjuosta pastatą dengia aukštas stogas. Ties presbiterijos susiaurėjimu jis nelūžta, tik liaunai subanguoja ir kampe sudaro trikampę pastogėlę.

Interjero erdvė vientisa (15 pav.), jos beveik neskaido laibi, apskriti mediniai stulpai, stovintys ant neaukštų mūrinių pjedestalų. Medžio drožiniais papuošti altoriai presbiterijoje išdėstyti dviem planais: didysis altorius – priekyje, o trys mažesnieji įrengti virš zakristijos, prie presbiterijos išorinės sienos. Taip sukomponuotų altorių sutinkama ir medinėse liaudiškose Žemaitijos bažnyčiose.

Židikų bažnyčios architektūra tektoniška, santūri. Tai liaudiško akmens mūro formų interpretavimo pavyzdys,

20. Tauragnų koplyčia.

kuriame galima išvelgti ir romantizmui būdingo „arkadų stiliaus“ atspindžių.

Žemalės bažnyčia pastatyta 1826–1827 m.²³ Jos sienos rupios akmenų faktūros. Kampuose sumūryti stambūs kiek aptašyti lauko akmenys. Skydas sukaltas iš vertikalių lentų, stogas praecityje buvo dengtas gontais. Bažnyčios planas (16 pav.) stačiakampis, salinis, su trisiene apside. Prie apsidės galinės sienos jungiasi žema zakristija. Ją dengia pratęstas apsidės stogo šlaitas. Fasaduose, kaip ir Židikų bažnyčioje, kontrastingai išsiskiria tinkuoti ir baltinti elementai. Pagrindinio fasado (17 pav.) ašyje išsidėstę plačiais apvadais apjuosti segmentinės arkos formos įėjimas ir pusapskritis langas. Ant aukšto trikampio skydo kyla liaudiškoms bažnyčioms būdingas vingraus silueto bokštelis. Abipus plataus įėjimo sieną užpildo žemai išdėstytos arkinių nišų poros.

Lenktą jų dugną ir žemę siekiančius apvadus dengia tinkas. Navų dalies šoninius fasadus skaido dideli arkiniai langai, o zakristijoje jie maži, stačiakampiai. Vietomis šalia taisyklingos formos tinkuotų angokraščių matyti nedideli plytų mūro fragmentai.

Pastato interjeras liaudiškas. Dviejų porų medinių stulpų dalomą vidaus erdvę dengia plokščios lentų lubos. Šonines sienas po langais skaido stambios segmentinės nišų arkos. Apsidėje puslankiu išdėstyti nesudėtingi barokinės kompozicijos altoriai, XIX a. aštuntame dešimtmetyje pakeitę originalius ant sienų tapytus altorius.²⁴ Baliustrada atitvertas vargonų choras išmūrytas iš plytų.

Žemalės bažnyčia neabejotinai laikosi liaudies architektūros tradicijų, tačiau pastato išorėje, kaip ir Židikų bažnyčioje, esama romantizmo „arkadų stiliaus“ požymių.

Panašios į Židikų ir Žemalės bažnyčias būta *Kalnujuose* (Raseinių r.). Išmūrytas 1818 m. pastatas sugriautas Antrojo pasaulinio karo metu.²⁵ Iš išlikusios pagrindinio fasado nuotraukos²⁶ matyti, kad svarbiausios bažnyčios kompozicijos priemonės buvo platūs, tinkuoti angų apvadais, ryškiai išsiskyrę akmens mūro sienų fone.

Giminingos architektūros bažnyčia 1840 m. pastatyta *Spirakiuose* (Panevėžio r.).²⁷ Klasicizmui būdingo stačiakampio, su dviem zakristijomis kampuose pastato mūro paviršiuje beveik nematyti skiedinio. Jį dengia tankiai prikamsyti smulkūs akmenys ir tamsūs skaldos gabalai (18 pav.).

Pastato fasadų kompozicija artima Židikų ir Žemalės bažnyčioms, bet visos tinkuotais apvadais apjuostos arkos Spirakiuose segmentinės. Priekiniame fasade (19 pav.) abipus įėjimo dviem lygiais įkomponuoti langai ir nišos. Skydo apačią pabrėžia lėkšta trikampė tinkuota įduba, o ant kraigo kyla didokas bokštelis. Šoniniuose fasaduose išdėstyti navų, o galiniame – zakristijas ap-

21. Tiltagalių koplyčia.

22. Tiltagalių koplyčios mozaika.

šviečiantys langai. Bene reikšmingiausias Spirakių bažnyčios skiriamasis bruožas – tinkuoti kampiniai rustai. Jie nuo XIX a. pirmojo ketvirčio plito romantizmo pastatuose.²⁸

Kukliame, plokščia medine perdanga perdengtame Spirakių bažnyčios viduje, kaip ir kitose liaudiškose bažnyčiose, yra barokinės kompozicijos altoriai ir vargonų prospektas.

Remiantis panašiu principu – skirtingų mūro faktūrų deriniu – komponuotos ne tik bažnyčios, bet ir koplyčios. Iš jų pažymėtinos Tauragnų (Utenos r.) ir Tiltagalių (Panevėžio r.) koplyčios. Tauragnų koplyčia labai paprasta: stačiakampio plano, su segmentinės arkos formos durimis, tinkuotu frontonu ir virš jo iškilusiu mažu bokšteliu (20 pav.). Šoninius fasadus skaido nedideli arkiniai langai. Visi iš plytų išmūryti siauri angokraščiai padengti tinku.

Tiltagalių koplyčia (21 pav.) kiek didesnė, su trisie-
ne apside ir prie įstrižosios sienos prisišliejusia zakris-

tija. Jos kampai ir stačiakampių durų bei langų angokraščiai nutinkuoti. Iš lauko akmenų išmūrytų sienų paviršiuje dideli plotai padengti kalkių skiediniu su skaldos ir smulkių akmenukų kamša, vietomis sudarančia mozaikinį piešinį (22 pav.). Iš akmenukų ir stiklo šukių

išdėlioti statybos metai – 1858, kryželis, stilizuotos gyvūnų bei žmonių figūros ir kita.

Dalies liaudiškų akmens mūro bažnyčių ir koplyčių architektūrą paveikė romantizmo epochoje populiarios klasicizmo tradicijos. Išlaikę netinkuoto mūro ir tinkuotų elementų derinį, šie pastatai įgijo primityvų portiką. Iš tokių minėtina *Ugionių* (Raseinių r.) bažnyčia pastatyta 1836 m.²⁹ Trisieniu užbaigtame stačiakampio plano pastate abipus presbiterijos atitvertos trapecinės formos zakristijos. Iš stambių riedulių išmūrytų sienų paviršiuje dideli plotai užpildyti skiediniu su rupios, tamsios skaldos ir nedidelių akmenų kamša. Fasadais sukomponuoti tradiciškai: margose sienose kontrastingai išsiskiria tinkuoti ir baltinti elementai (23 pav.). Plati balta pokarnizinė juosta sujungta su arkinių angų apvadais

23. Ugionių bažnyčios šoninis fasadas.

24. Ugionių bažnyčios bendras vaizdas.

ir kampinėmis mentėmis. Šių elementų kontūrai nėra tiesūs ir taisyklingi. „Minkštos“ linijos pastatui teikia liaudiško primityvumo ir tapybiškumo.

Pagrindiniame vakarų fasade (24 pav.) apvadais sujungti segmentinės arkos formos įėjimas ir langas. Abi pusę jų išdėstytos įrėmintos stačiakampės memorialinės lentos. Bažnyčios priekyje kyšo naiviai interpretuotas keturstulpis portikas. Iš plytų išmūryti, tinkuoti kvadratiniai stulpai su profiliuotais kapiteliais stovi ant aukštų pjedestalų. Jie laiko medinį stačiašlaitį skydą, kurio viršuje kyla medinis dvipakopis bokštelis su piramidišku stogeliu.

Ugionių bažnyčios architektūroje panaudotos ir romantizmui būdingos formos: arkos, portikas, tačiau jos yra liaudiškai interpretuotos, praradusios profesionaliajai architektūrai būdingą kanoniškumą

Kiek panašiai kaip Ugionių buvo sukomponuota ir *Kiaunorių* (Kelmės r.) bažnyčia. Ji pastatyta 1856–1859 m., 1915 m. sudegė. Tarpukaryje atstatyta bažnyčia 1944 m. karo metu sugriauta.³⁰ Sprendžiant pagal nuotraukas,³¹ pastato fasadus puošė tinkuoti elementai, o priekyje kyšojo medinis šešių laibų stulpų portikas su nemažu bokšteliu.

Akmens mūro bažnyčių su mediniu portiku daugiau nežinoma, tačiau Lietuvoje galima sutikti taip sukomponuotų koplyčių. Iš jų minėtinos Mosėdžio (Skuodo r.), Gerdžiogalos (Kelmės r.), Magūnų (Ignalinos r.) koplyčios. Jos stačiakampio plano. Mosėdžio koplyčia – su užbaigta pusapskrite apside. Šios koplyčios mūrą pajavairina ne tik tinkuoti angokraščiai, bet ir kampus bei pagrindinio fasado vidurinę dalį, jo portalą, pabrėžiančios mentės (25 pav.). Medinio keturstulpio portiko viršuje yra vingraus silueto bokštelis. *Gerdžiogalos* ir *Magūnų* (26 pav.) koplyčios paprastesnės, jų architektūra primityvesnė, portikai primena galinių svirnų priesvirnius.

Iš akmenų buvo mūrijamos ir varpinės. Liaudiškos akmens mūro varpinės paprastai kvadratinio plano, laiptuoto tūrio, susideda iš dviejų tarpsnių. Abu tarpsniai būna uždari, masyvių sienų, su nedidele anga viršutiniame tūryje (Gargždų (Klaipėdos r.). Kartais varpinės kampai, angokraščiai ir karnizas būna tinkuoti. Pumpėnų (Pasvalio r.). Antazavės (Zarasų r.) varpinėje tinkuotas viršutinis tarpsnis. Apatinį, išmūrytą iš akmenų tarpsnį puošia iš riedulių išdėliotos šešialapės rozetės. Kartais akmens mūro varpinių viršutinis tarpsnis būna medinis – stogas remiasi į medinius stulpelius (Ukmergės; Giedraičių (Molėtų r.), tačiau tai greičiausiai profesionaliai sukurtos varpinės.

Liaudiški sakraliniai akmens mūro pastatai statyti ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyniniuose regionuose. Baltarusijoje iš riedulių išmūrytų bažnyčių yra Minsko ir Gardi-

25. Mosėdžio koplyčia.

26. Magūnų koplyčia.

no srityse. Jos panašios į Lietuvos bažnyčias. Lenkijoje taip pat esama akmens mūro bažnyčių. Rytų Prūsijoje tokios bažnyčios statytos jau XIV–XV a. Jų priekyje dažniausiai kyla kvadratinio plano bokštas.³²

Išvados:

1. Liaudiškos akmens mūro bažnyčios Lietuvoje statytos XVIII–XIX a. viduryje.

2. Katalikų akmens mūro bažnyčios yra šių tūrio tipų: 1) vienabokštės; 2) bebokštės ar su mažu bokšteliu virš skydo; 3) su portiku pagrindiniame fasade.

3. Liaudiškų bažnyčių architektūroje sutinkama elementarių romantizmo formų, o romantizmo pastatuose esti modifikuotų liaudiškų bruožų.

4. Specifiniai liaudiški bruožai akmens mūro bažnyčiose: nesudėtinga kompozicija, paprastos formos, nedidelė jų įvairovė, kartais – netaisyklingas, primityvus techninis atlikimas

NUORODOS:

1. *Lietuvos architektūros istorija*, t.1. Vilnius, 1987, p. 33.
2. BARŠAUSKAS, J., ČERBULĖNAS, K., JANKEVIČIENĖ, A., MINKEVIČIUS, J., ŠEŠELGIS, K. *Lietuvių liaudies architektūra*. T. II. Vilnius, 1968, p.41–42.
3. ČERBULĖNAS, K. Romantizmo architektūra Lietuvoje (1830–1860). Iš: *Dailėtyra*. Antra knyga. Vilnius, 1987, p. 126.
4. *Lietuvos architektūros istorija*. T. III. Vilnius, 2000, p. 21.
5. SWITKOWSKI, P. *Budowanie wiejskie dziedzicom dobr i posessorom...* Warszawa, Lwów, 1782.
6. Ten pat, p. 9.
7. Ten pat, p. 10.
8. Ten pat, p. 31.
9. Ten pat, p. 30.
10. Ten pat, p. 17.
11. Ten pat, p. 18.
12. Ten pat, p. 20.
13. Ten pat, p. 21.
14. RAUSCH, F. *Budownictwo wiejskie do gospodarskich potrzeb stosowane*. Warszawa, 1788.
15. GIMBUTAS, L. *Žemės ūkio statyba. Bendra dalis – statybinės medžiagos ir pastatų dalys*. Kaunas, 1929, p. 132.
16. www.liuteronai.lt/parapijos/katyčiai/istorija.htm.
17. www.liuteronai.lt/parapijos/kretingale/istorija.htm.
18. Memorialinė lenta bažnyčios fasade; BALIULIS, A. Šakynos bažnyčia ir kapų koplyčia. *Lietuvos TSR architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai*. Vilnius: ASI, 22, 1982, p. 94.
19. BALIULIS, A., p. 95; TARNAUSKIENĖ, N. Bažnyčia ir kapinių koplyčia Šakynoje. Iš: *Medžiaga LTSR kultūros paminklų sąvado 3 t.* Kaunas, 1982, p. 213–215.
20. VITKAUSKAS, A. Šakynos bažnyčia ir koplyčia. Iš: *Gimtasai kraštas*, 1938 m. Nr. 3–4, p. 308.
21. *Lietuvos architektūros istorija*. T. III. Vilnius, 2000, p. 21.
22. FIRKOVIČIUS, R. Židikų bažnyčia. Iš: *Lietuvos TSR architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Medžiaga Kultūros paminklų sąvadu*. Vilnius: ASI, 25, 1985. p. 103–107.
23. MISIUS, K., ŠINKŪNAS, R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius, 1993, p. 371.
24. BUTVILAITĖ, R. Žemalės bažnyčia. Iš: *Žemalė – gimtasis Dionizo Poškos kraštas. Žemaičių praeitis 12*. Telšiai, 2007, p. 36.
25. MIŠKINIS, A. Neišlikę arba perstatyti lietuvių liaudies ir profesionaliosios architektūros pastatai bei kompleksai. Iš: *Lietuvos TSR architektūros klausimai VIII, II sąs.* Vilnius, 1986, p. 105–106.
26. Ten pat, p. 106.
27. KVIKLYS, B. *Lietuvos bažnyčios, III t. Kauno arkivyskupija*. Chicago, Illinois, 1983.
28. ČERBULĖNAS, K. Romantizmo architektūra Lietuvoje (1830–1860). Iš: *Dailėtyra, II knyga*. Vilnius, 1987, p.128.
29. Memorialinė lenta bažnyčios fasade; ČERBULĖNAS, K., p. 127; MISIUS, K., ŠINKŪNAS, R., p. 216.
30. MISIUS, K., ŠINKŪNAS, R., p. 179
31. KVIKLYS, B., III t., p. 249
32. HUBATSCH, W. *Geschichte der evangelischen Kirche Ostpreussens*. Bd.2. Göttingen, 1968.

NUOTRAUKŲ AUTORIAI:

- 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24 nuotraukų autorius – Juras Jankevičius, 2007 m.
25, 26 – Algė Jankevičienė, 1991 m.

SANTRUMPOS:

ASI – KTU Architektūros ir statybos instituto Architektūros istorijos ir paveldo sektoriaus archyvas.

Traditional Sacred Stone Buildings

Algė JANKEVIČIENĖ

The paper focuses on Lithuanian traditional field stone churches built in the 18th and the middle of 19th centuries. It aims at drawing their typology, describing their architecture, and characterising traditional architectural features. Traditional composition dominates some stone churches, while others' composition is professional. After the 1863 uprising, the Tsarist Government issued the order to construct churches only according to architects' designs. Thus, no more traditional churches were built after that point. All the remaining churches of this kind are from earlier and most of them are in Samogitia.

Simple forms and a small number of them as well as moderate decoration are characteristic of traditional stone churches. Such churches have one or three naves, no towers or very rarely one tower. The main facade of the towerless churches sometimes contain a portico. The composition of many folk churches reflect features of Romanticism, the so called arcade style and forms of Classicism. "The arcade style" is especially prominent in Židikai and Žemalė churches both of which are in Mažeikiai District. The Classical style is most strongly pronounced in the composition of Ugioniai Church in Raseiniai District. The same architectural traditions are characteristic of stone chapels. The relation between traditional and Romantic architectural styles in stone churches is hardly detectable. It is hard to identify and separate traditional features from stylistic ones as one of the features characteristic to Romantic architecture is modification and simplification of forms that can be seen as the imitation of traditional architectural styles.

Kauno technikos universiteto Architektūros ir statybos institutas,
Tunelio g. 60, 4405 Kaunas, el. p. a.jankevicene@gmail.lt
Gauta 2007-06-24, įteikta spaudai 2007-08-14

Pievininkų kaimai Pagėgių apylinkėse: tradicinės gyvensenos bruožai ir gyvenviečių raida

Martynas PURVINAS

Straipsnio objektas – pievininkai, jų tradicinė gyven-sena bei gyvenvietės. Tai nagrinėjama remiantis daugia-mečių lauko tyrimų metu autoriaus surinkta medžiaga, Lietuvos ir Vokietijos archyvuose rastais dokumentais, iki šiol lietuviškoje spaudoje neaptartomis vokiškomis publikacijomis. Tikslas – atskleisti itin savitos pievininkų gyvensenos bei jos istorinės raidos ypatybes (apsiribojant Pagėgių apylinkėmis). Metodas istorinis lyginamasis. Pagrindinė išvada (kitos – straipsnio gale) – Mažosios Lietuvos pievininkai suvoktini kaip savita agrarinės kultūros grupė, neturėjusi analogų Didžiojoje Lietuvoje; pirmą kartą nuosekliai apibūdinta Šakininkų, Prūselių, Plaušvarių, Lazdėnų, Nausėdų, Užpirdžių ir Pilvarių kaimų istorinė raida.

Išvadas

Mažosios Lietuvos kaimų ir juose susiklosčiusios tradicinės gyvensenos ypatumus dažnai lėmė savitos krašto bei atskirų jo dalių gamtinės sąlygos. Pavyzdžiui, Pagėgių apylinkėse, į vakarus nuo Rambyno kalno, Nemuno upės dešiniajame krante plyti dideli užliejamų pievų plotai. Tą 2–4 km pločio ir apie 25 km ilgio ruožą (praeityje vadintą Plaškių žemuma) raižo gausios senvagės, upeliai. Ten beveik neauga didesni medžiai – jie neatlaiko kasmetinių potvynių bei ledonešių, užtat želia vešlūs žolynai, gerai augantys sąnašų dirvoje. Nuo seniausių laikų tas didžiųjų pievų ruožas – atviros erdvės giriomis apžėlusiam krašte – traukė gyvulių augintojų dėmesį, nes būtent ten plytėjo pačios geriausios ganyklos.¹

Per daugelį amžių pastebėta, kad potvyniai neužlieja kai kurių aukštesnių kalvelių bei gūbrelių, kur ne kur iškylančių tarp šlapynių ir tik vasaromis pradžiūstančių plotų. Kai kurios iš tų aukštumėlių galėjo pasitarnauti kaip priebėgos potvynių užkluptiems seniausiems krašto gyventojams, kai kuriose iš jų lyg buvę įvairių epochų įtvirtinimų.

XIII a. viduryje į Nemuno žemupį įsiveržus Livonijos ir Kryžiuočių ordinams, jų raštuose dažnai minėtos vietoje ar kitoje vietoje buvusios vešlios pievos (anuomet strategiškai svarbūs objektai – ganyklos karo žirgams, šienavimo plotai ir galimos vietos įkurti naujus žirgynus).

Anuometiniais kavalerijos karų laikais dideli našių žolynų plotai strategine reikšme prilygo dabartinėms naftos verslovėms.

1422 m. Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei su Kryžiuočių ordinu sudarius Melno taikos sutartį (pagal kurią buvo nustatyta pusė tūkstantmečio išlikusi valstybinė siena), Nemuno žemupyje prasidėjo gana taikaus gyvenimo amžiai, nes vietinių gyventojų nebetrikdė antpuoliai iš vienos ar kitos pusės, todėl buvo galima beveik netrikdomai užsiimti tradiciniais žemės ūkio verslais.

Matyt, daugkartiniai bandymai įtikino, kad įprastinė žemdirbystė užliejamose pievose neįmanoma – derlingą sunkiai suartų plotelių dirvožemį nuplaudavo potvynių vandenys, nugremždavo ledonešiai, kartais pakrantes užpildavę ir smėlingomis sąnašomis. Palaiapsniui susiklostė specifinė pievininkų gyven-sena, paremta strateginėmis nuostatomis: įsikurti aukščiausiose kalvelėse, ten nuo apylinkes užtvindančių pavasario (kartais ir rudens bei žiemos) potvynių glaustis su visa manta, gyvuliais bei pašarų atsargomis; vešliose žemumų pievose ganyti gyvulius; šienauti žolę ir ruošti šieną savo ūkiui bei pardavimui; pelnytis parduodant užaugintus gyvulius bei šieną.

Anuometinę pievininkystės svarbą atskleidžia ir to laiko valstybinė politika – Nemuno žemupyje buvo kuriami didieji Prūsijos valdovo dvarai (Šereitlaukis, Būbliškė ir kiti), valdę didelius užliejamųjų pievų plotus, auginę daug žirgų ir kitų gyvulių. Panemuniuose kūrėsi ir gausūs įvairių žemvaldžių dvarai, žinomų dvarų palivarkai (ūkiniai poskyriai), šienų aprūpindavę ir kitose tų dvarų valdose laikytus gyvulius.²

Pievininkystės reikšmė ypač padidėjo XVIII–XIX amžiais, vis tankiau apgyvendinant Mažąją Lietuvą (krašto valdžia, siekusi gausinti mokesčių mokėtojų kiekį, skatino naujakurystę iškertamose valstybinėse giriose, sausinamos šlapynėse, nederlinguose smiltynuose). Dėl anuometinės ekonominės konjunktūros krašto ūkininkams neapsimokėjo laikyti didesnių plotų pievų ir ganyklų – daugiau naudos buvo gaunama iš ariamų laukų bei daržų, šienavimui bei gyvulių ganymui paliekant tik prasčiausius užkaborius, trūkstamą šieno kiekį įsigyjant iš Nemuno pakrančių pievininkų ar patiems tenykštėse užliejamose pievose nuomojantis plotelius.

XIX a. pabaigoje Mažojoje Lietuvoje plito intensyvioji gyvulininkystė – ir vasarą gyvuliai buvo laikomi tvartuose, jie buvo šeriami kasdien iš Nemuno pakrančių atvežama šviežiai nupjauta žole. Taip panaudojant užliejamųjų pievų vešlių žolynų išteklius ne itin daug žemės turėję krašto ūkininkai užaugindavo gausias galvijų bandas, laikydavo daug melžiamų karvių ir iš to gaudavo nemažą pelną. Taip pievininkystė buvo tapusi reikšmingu viso krašto ekonominės pažangos varikliu, leidusiu prasyventi daugeliui ūkininkų.

Anuomet net Klaipėdos apylinkių ūkininkai (ypač valdę mažiau derlingus plotus) keliasdešimt kilometrų vykdavo šienauti į Nemuno deltos užliejamąsias pievas, vasaros šienapjūtė ten buvo tapusi ypatingu verslu.³

Pažymėtina, kad šienas (ypač geros kokybės – iš pupių pievų) ilgai buvo strateginės reikšmės produktas. Daug jo reikėjo kariuomenei – ne vien kavalerijos žirgams, bet ir gurguolių arkliams. Iki geležinkelių paplitimo, automobilių pagausėjimo (faktiškai iki pat XX a. vidurio) svarbiausia traukiamąja jėga buvo arkliai, užtikrinę beveik visų gyvenimo sričių (krovininis bei keleivinis transportas, paštas, ūkio darbai ir kita) funkcionavimą.

XIX a. pabaigoje Mažojoje Lietuvoje suklestėjo pievininkystė, vis intensyviau naudojusi užliejamųjų pievų išteklius. Ten ganytos didžiulės produktyvių melžiamų karvių bandos, gausėjo pieninių bei sūrinių, į Vakarų Europą išsiųsdavusių šimtus bei tūkstančius tonų sviesto bei sūrių. Pavyzdžiui, 1899 m. iš Tilžės apskrities (kuriai tuomet priklausė ir Pagėgių apylinkės) buvo eksportuota 3599 tonos sviesto ir 934 tonos sūrio. 1913 m. 100 hektarų žemės ūkio naudmenų šioje apskrityje teko po 48,9 galvijo (Klaipėdos apskrityje tik po 24,7). 1913 m. Tilžės apskrityje melžiamos karvės sudarė 63,9 % visų laikytų galvijų kiekio (o vidutiniškai Rytprūsioje – tik 49,5 %).⁴

Nors pievininkų kaimai tradicinės gyvensenos bruožus išlaikė iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos, bet žymesnio praeities etnologų dėmesio jie nesulaukė. Galbūt atvykstančių iš Vakarų tyrėjų dėmesį labiau patraukdavo egzotiška Kuršių nerija, vaizdingi pamario žvejų kaimai, pelkininkų kaimai ir kolonijos, įvairiai apibūdinti senuose aprašymuose. 1923 m. pradžioje Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos, negausūs Didžiosios Lietuvos etnografai taip pat neatkreipė dėmesio į savitą gyvenimą užliejamose pievose. Dar mažiau tuo domėtasi sovietinės okupacijos dešimtmečiais, kai Mažoji Lietuva buvo pasmerкта sunaikinimui ir užmarščiai. Nebuvo parengta rimtesnių mokslinių studijų, nepublikuoti senieji šaltiniai apie pievininkus bei jų gyvenvietes.

Nuo 1980 m. neviešai tirdamas Mažosios Lietuvos architektūrinį urbanistinį paveldą, apžiūrėdamas pievi-

ninkų kaimų ir sodybų liekanas, aptikdamas retų žinių apie gyvenimo panemuniuose ypatybes, pastebėjęs, kad ten beveik nebūdavo užsiimama žemdirbyste, o klestėjo pievų šienavimas, savo publikacijose pievininkų kaimus pradėjau minėti kaip savitą krašto senovinių kaimų kategoriją. Išsamiau apie juos rašiau 2000–2001 metais.⁵ Šiame straipsnyje pateikiami mano naujesnių tyrimų duomenys.

Pagėgių apylinkių pievininkai

Tobulinant didįjį vandens kelią iš Nemuno baseino į Vakarų Europą nuo seno tiesinta upės vaga, taip pat siekta atkirsti Pagėgių apylinkėse buvusias gausias upės kilpas – senuosius Nemuno vingius, apsunkinčius laivybą ir sielių plukdymą. XVII–XIX amžiais iškasus naujas upių vagas buvo pertvarkytas Gilijos atsišakojimas žemiau Tilžės.⁶ XIX a. Nemuno krantai reguliuoti įrengiant bunas, nukreipusias upės tėkmę.

Tie ilgaamžiai hidrotechniniai darbai pakeitė pakrantes ir kasmetinių potvynių pobūdį – vanduo užtvindydavo mažesnius pakrančių plotus, greičiau nutekėdavo. Tai kai kuriuose kaimuose keitė ir tradicinę pievininkų gyvenseną – žemės plotelius pradėta įdirbinėti mažiau užliejamose pakilumėlėse, dalis pievininkų tapo mišriais ūkininkais, prisidurdavusiais uždarbio iš žemdirbystės nedideliuose ploteliuose.

Tą procesą skatino ir palaipsnė apsauginių pylimų statyba upių pakrantėse bei ties kaimais ir sodybomis.⁷ Apsisaugoję nuo ledonešių ir vandens srautų griaunamosios galios, buvę pievininkai galėjo išplėsti daržų bei nedidelių dirbamų laukų plotus. Atsirado daugiau saugesnių pakilumėlių naujesnių sodybų statybai, Nemuno pakrantėse gausėjo gyventojų.

Pievininkų kaimų raidą šiose apylinkėse lėmė ir daugelis kitų veiksnių.

Kaip matyti iš toliau pateikiamų atskirų kaimų raidos apibūdinimai, skyrėsi juose gyvenusių žmonių juridinis statusas – vieni iš jų buvo kulmiškiai (su savo specifinėmis privilegijomis), kiti – šatulininkai (su kitokiomis privilegijomis), treči – laisvieji ūkininkai. Tas statusas praeityje buvo tiesiogiai susijęs su pragyvenimo lygiu – nuo turėto statuso priklausė mokėtų mokesčių dydis ir kitkas. Tai galėjo skatinti vienų kaimų spartesnę raidą, o kitų – santykinę stagnaciją.

Iš daugelio įvairių duomenų matyti, kad anuometinis pievininkų ūkis buvo pakankamai rentabilus. Nors ir ekstremaliomis sąlygomis gyveno pievininkai, bet, atrodo, nebuvo atsidūrę socialiniame užribyje, daugeliu atvejų nebuvo visuomenės marginalai (tokiais laikytina nemaža dalis pelkininkų, gyvenusių dar sunkiau).

Būdingas Nemuno deltos kraštovaizdis iki 1944 m. (fotografuota nuo aukšto liepto per sausavimo griovį, pro kurio apačią praplaukdavo valtys). Užliejamų pievų plote iškastas ilgas sausavimo griovys, kuriuo vietiniai gyventojai plaukiojo irklinėmis valtėmis, pranerdami po aukštais lieptais. Dalis pievų jau nušienauta, išdžiūvęs šienas sugrėbtas į nedideles laikinas kupetėles. Iš tokių kupetėlių šienas vėliau būdavo perkraunamas į dideles šieno kupetas ant medinių pakylų, rikiuotas palei sausavimo griovį. Pagrioviuose kai kur žėlė karklai, beržai, gluosniai. XX a. pradžios nuotrauka iš Herder-Institut (Vokietija, Marburgas) archyvo.

Atrodo, kad panemunių užliejamų pievų riboto dydžio pagrindiniai plotai įvairių savininkų buvo išsidalę gana seniai – vėliau naujakuriams ten jau nebebuvo vietos. Šiek tiek valdų buvo galima prisidurti nebent grioviais sausinant kai kuriuos įmirkusius plotelius, šlapyne verčiant drėgnų pievų sklypais. Tad per šimtmečius pievininkai galėjo tapti tarsi gana uždara „kasta“ – kitur (o ne užliejamose pievose) įsikūrusieji niekaip negalėjo

verstis tokiu amatu, laikytis panašios gyvenenos bei savitų papročių. Tradicinė pievininkystė galėjo gyvuoti tik Nemuno slėnio pievų plotuose.

Anuometinį panemunių užliejamųjų pievų ekonominį potencialą atspindėjo jų apmokestinimo lygis. Užliejamosios pievos tada būdavo įvertinamos ir apmokestinamos kelis kartus brangiau nei eilinių kaimų dirbamos žemės laukai. Pavyzdžiui, Pilvarėlių pievininkų kaimo

valdytos panemunių pievos 1885 m. buvo įvertintos 33,29 markės/hektarui mokesčiu, o Ginčaičių laukininkų kaimo Lauksargių aukštumose pievos – tik 5,48 markės/hektarui⁸ – tai yra net 6,1 karto mažiau. Tas didžiulis skirtumas, matyt, atspindėjo ir labai didelį anuomet iš pievų naudojimo gautų realių pajamų skirtumą panemuniuose ir atokesniuose mažiau derlinguose plotuose. Matyt, anuometinė administracija, nustatydamą žemės mokesčio dydį, atsižvelgdavo ir į „gamtinę rentą“ – dėl natūralių vietovės ypatybių gaunamas papildomas pajamas. Kadangi pievininkų ūkiai pajėgdavo susimokėti didelius mokesčius, veikiausiai pievininkystė praktiškai buvo pelningas verslas.

Be abejo, pievininkystės rentabilumas priklausė ir nuo ekonominės krašto ūkio konjunktūros, netikėtų gamtinių sąlygų pasikeitimų (galėjo pakenkti sausesni ar pernelyg drėgni metai, per stiprūs ar per menki potvyniai, pievininkų sodybas pažeisdamę katastrofiškai ledonešiai).

Taikydami prie užliejamųjų pievų specifinių sąlygų, pievininkai sukūrė savitus šieno paruošų būdus. Išdžiovintas šienas pievose būdavo kraunamas į kupetas ant medinių pakylų (per 0,5 – 1 m pakeltų virš drėgnos žemės), taip jis buvo saugomas nuo rudens potvynių. Taip tekdavo elgtis drėgnesniuose bei atokesniuose plotuose. Iš ten šienas dažniausiai būdavo išvežamas tik žiemą – šalčiui sukausčius klampynes, užšalus gausioms senvagėms, susiklosčius rogių keliui. Iš upių bei protakų pakrančių šieną dar vasarą išplukdydavo didelėmis valtimis, į kurias sukraudavo didžiules kauges šieno. Nedaug kur šieną iš užliejamųjų pievų pavykdavo parvežti įprastiniais arklių vežimais.

Nemuno lankų šienas būdavo pardavinėjamas ir toliau esančiuose didmiesčiuose (pavyzdžiui, Karaliaučiuje – ten juo apsirūpindavo vežikai, ūkinės organizacijos). Į miestus jį plukdydavo didesniais krovininiais buriniais kuršlaiviais ar baidokais. Tokiu tolimu šieno gabenimu dažniau užsiimdavo perpirkliai, supirkinėdamę šieną iš pievininkų, kaupdamę jo atsargas ir didesnėmis partijomis plukdę toliau gyvenusiems pirkėjams.

Savas šieno atsargas namuose laikytiems gyvuliams šerti pievininkai turėdavo saugoti ertikiuose – paaukštintose ūkinių pastatų pastogėse. Ten laikyto šieno nebe pasiekdavo potvynių vandenys.

Į panemunių pievas šienapjūtės metu keltais per Nemuną keldavosi ir Tilžės apylinkių gyventojai. Šienapjūtė erdviose pievose su nakvyne jauniems atvykėliams būdavo ir įdomus linksmybių metas.⁹

Pavyzdžiui, Šilinininkų dvarui priklausę 103 ha pievų ties Plaušvariais vertintos kaip „aukso kasyklos“. Dvaro gyvuliams šerti ten kasmet būdavo prišienaujama po 8000–9000 centnerių šieno. Vėliau šienaujant dideliuo-

se plotuose būdavo pasitelkiama ir technika – arklių traukiamos šienapjovės ir grėbiamosios mašinos. Šienapjūtės darbams būdavo kviečiama daug samdinių bei vietinių gyventojų. Išdžiovintą šieną iš Plaušvarių veždavo dideliais vežimais (kur sukraudavo po 40–42 centnerius šieno), keltu per Nemuną plukdydavo į dvaro sodybą. Įprastinį šieno gabenimo procesą sutrikdė Pirmojo pasaulinio karo eiga – dėl tuometinių apribojimų šieną iš Plaušvarių į kairįjį Nemuno krantą tekdavo vežti dideliu lankstu per Tilžės tiltą. 1923 m. Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos Respublikos, pievų savininkai iš Tilžės apylinkių į plotus prie Pagėgių vykdavo gavę specialius leidimus sau ir savo gyvuliams. Grįždami vežimuose slėpdavo kontrabanda vežamą pigų lietuvišką sviestą ir kvietinius miltus, neretai įkliūdami akyliems muitininkams.¹⁰

Prie Nemuno gyvavo savita didžiųjų pievų šienavimo „industrija“ su nusistovėjusiais papročiais bei ypatybėmis. Joje dalyvaudavo ne vien nuolatiniai vietiniai gyventojai – pievininkai, bet ir atvykėliai.

Pievininkų kaimų raida

Nuo Krakoniškių iki Karceviškių maždaug 26 km ilgio juosta nusidriekusiame, apie 110 km² ploto užliejamųjų pievų užimančiame ruože XVIII a. – XX a. pradžioje, be gausių dvarų ir palivarkų (jų sodybas juosė apsauginiai pylimai), gyvavo Lazdėnų, Leitvarių, Nausėdų, Pilvarių, Pilvarėlių, Plaušvarių, Prūsėlių, Šakininkų, Užpirėdžių pievininkų kaimai, kurių raidos ypatybes čia apibūdinysime.

Lazdėnai. 1785 m. Lazdėnuose buvo 54 ugniakurai – sodybos.¹¹

1817 m. ten buvo 53 sodybos, kaime gyveno 495 žmonės.¹²

1860 m. laisvųjų šatulininkų bei laisvųjų ūkininkų kaimas Lazdėnai valdė 1623 margus ir 122 rykštes žemės (apie 406 ha). Laikyti 155 arkliai, 319 galvijų, 106 avys, 174 kiaulės. Tuomet 135 sodybose gyveno 474 žmonės (daug kas iš jų užsiėmė įvairiais amatais). Kaime veikė mokykla.¹³ Tuomet kaimą sudarė dvi dalys.

1871 m. Lazdėnuose gyveno 476 žmonės (iš jų – 167 vyrai). Buvo 52 sodybos. Iš tuometinių gyventojų tik 204 buvo gimę tame kaime, o kiti buvo atvykėliai (atitekęsios moterys, užkuriomis atėję vyrai, naujakuriai bei darbininkai iš kitur). Buvo 114 vaikų (iki 10 metų amžiaus). 125 gyventojai buvo neraštingi, o 3 dar nebaigę mokslų. Gyveno 2 kurčėnebyliai ir 3 neįgalieji.¹⁴

1885 m. Lazdėnai valdė 840 ha žemės, iš jų 240 ha dirbamos žemės, 264 ha pievų. Šios pievos buvo apibūdintos kaip itin vertingos, jų hektaras buvo apmokestinamas 4–5 kartus brangiau nei toliau nuo Nemuno

buvusios pievos. Kaime buvo 54 sodybos, gyveno 427 žmonės (iš jų – 150 vyrų). Tarp evangelikų Lazdėnuose gyveno 8 katalikai.¹⁵

1905 m. Lazdėnai valdė 1021,7 ha žemės. Kaime buvo 48 sodybos, gyveno 375 žmonės (iš jų – 168 vyrai). Tarp kaimo gyventojų buvo 199 lietuvininkai evangelikai ir 2 lietuvių katalikai.¹⁶

1925 m. Lazdėnai valdė 1023 ha žemės, kaime gyveno 317 žmonių, veikė mokykla.¹⁷

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais didysis kaimas buvo sunaikintas – 1992 m. ten aptikau tik vieną seną sodybą, įsikūrusią aukštesnėje kalvelėje tarp ištuštėjusių plotų.

Leitvariai. 1785 m. Leitvariuose buvo 3 ugniakurai – sodybos.¹⁸

1817 m. ten buvo 6 sodybos, gyveno 43 žmonės.¹⁹

1860 m. kulmiškių kaimas Leitvariai valdė 339 marigus ir 98 rykštes žemės (apie 85 ha). Laikyta 18 arklių, 37 galvijai, 11 avių, 26 kiaulės. Buvo 7 sodybos, gyveno 21 žmogus. Vaikai lankė Plaškių mokyklą.²⁰

1871 m. Leitvariuose buvo 3 sodybos, gyveno 18 žmonių (iš jų – 9 vyrai). Tik 2 iš jų buvo gimę tame pačiame kaime. Buvo 4 vaikai. 7 kaimiečiai buvo neraštingi. Gyveno vienas neįgalusis.²¹

1885 m. Leitvariai valdė 88 ha žemės, iš jų – 7 ha ariamos ir 58 ha pievų (jos buvo įvertintos kaip labai našios).

Potvynis Nemuno deltoje – pakilęs vanduo siekia sodybos pastatų pamatus (jie būdavo pakeliami ant medinių stulpelių). XX a. pradžios nuotrauka iš Herder-Institut (Vokietija, Marburgas) archyvo.

Kaime buvo 3 sodybos, gyveno 20 žmonių (iš jų – net 13 vyrų).²²

1894 m. prie Leitvarių buvo prijungtas Pilvarių kaimas, vėliau pateikinti bendri sujungtos gyvenvietės duomenys.²³

1905 m. jungtinis kaimas valdė 292,4 ha žemės (ji buvo įvertinta kaip labai vertinga). Buvo 9 sodybos, gyveno 56 žmonės (iš jų – 27 vyrai). Tarp kaimo gyventojų buvo 39 lietuvininkai evangelikai ir 1 vokiečių katalikas.²⁴

1925 m. Leitvariai valdė 293 ha žemės, kaime gyveno 29 žmonės.²⁵

Leitvariai ilgai buvo pats turtingiausias pievininkų kaimas – matyt, privilegijuotieji kulmiškiai praeityje galėjo užvaldyti didesnę gerų pievų plotą.

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais šis pievininkų kaimas buvo sunaikintas.

Nausėdai. 1785 m. Nausėduose buvo 12 ugniakurų – sodybų.²⁶

1817 m. Nausėduose buvo 13 sodybų, kaime gyveno 91 žmogus.²⁷

1860 m. laisvųjų šatulininkų kaimas Nausėdai valdė 283 margus ir 94 rykštes žemės (apie 70 ha). Laikyta 12 arklių, 36 galvijai, 20 avių, 24 kiaulės. Tuomet 30 sodybų gyveno 132 žmonės (nemaža jų dalis užsiėmė įvairiais amatais). Kaime veikė mokykla.²⁸

1871 m. Nausėduose buvo 13 sodybų, gyveno 155 žmonės (iš jų – 72 vyrai). Tarp evangelikų gyveno 15 katalikų. 41 nausėdiškis buvo gimęs ten pat, o kiti atsikėlę. Buvo 40 vaikų. 80 gyventojų buvo beraščiai, o 21 dar nebaigęs mokslų.²⁹

1885 m. Nausėdai valdė 196 ha žemės, iš jų – 37 ha dirbamos, 105 ha pievų (šios buvo įvertintos beveik taip pat brangiai kaip Lazdėnų pievos). Buvo 16 sodybų, gyveno 170 žmonių (iš jų – 79 vyrai). Greta evangelikų dar gyveno 16 katalikų.³⁰

1905 m. Nausėdai valdė 249,4 ha žemės. Kaime buvo 18 sodybų, gyveno 122 žmonės, iš jų – 62 vyrai. Tarp kaimo gyventojų buvo 90 lietuvininkų evangelikų, 4 vokiečių katalikai, 8 lietuvių katalikai.³¹

1925 m. Nausėdai valdė 253 ha žemės, kaime gyveno 89 žmonės, veikė mokykla.³²

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais senasis pievininkų kaimas buvo nugyventas ir suniokotas. 1992 m. ten radau tik kelias senas sodybas.

Pilvariai. 1785 m. Pilvariuose buvo 12 ugniakurų – sodybų.³³

1817 m. ten buvo 13 sodybų, kaime gyveno 95 žmonės.³⁴

1860 m. laisvųjų šatulininkų kaimas Pilvariai valdė 430 margų ir 124 rykštes žemės (apie 108 ha). Laikyta 15 arklių, 39 galvijai, 13 avių, 32 kiaulės. 19 sodybų gyveno 49 žmonės. Vaikai lankė Plaškių mokyklą.³⁵

1871 m. Pilvariuose buvo 7 sodybos, gyveno 48 žmonės (iš jų – 24 vyrai). Tik 6 iš jų buvo gimę tame kaime. Buvo 9 vaikai. 12 kaimiečių buvo beraščiai.³⁶

1885 m. Pilvariai valdė 199 ha žemės, iš jų 21 ha ariamos ir 127 ha pievų (šios buvo pripažintos vertingiausiomis Tilžės apskrityje). Kaime buvo 8 sodybos, gyveno 63 žmonės (iš jų – 29 vyrai).³⁷

1894 m. šis kaimas buvo prijungtas prie Leitvarių kaimo³⁸ ir krašto statistikoje daugiau atskirai nebeminėtas.

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais tas jungtinis kaimas buvo sunaikintas.

Pilvarėliai. 1785 m. Pilvarėliuose buvo 13 ugniakurų – sodybų.³⁹

1817 m. ten buvo 13 sodybų, kaime gyveno 97 žmonės.⁴⁰

1860 m. laisvųjų ūkininkų ir činšininkų kaimas Pilvarėliai (Vokiškieji Pilvariai) valdė 599 margus ir 56 rykštes žemės (apie 150 ha). Laikyti 53 arkliai, 123 galvijai, 21 avis ir 36 kiaulės. Tuomet 24 sodybose gyveno 94 žmonės (daug kas iš jų užsiėmė įvairiais amatais). Vaikai lankė Plaškių mokyklą.⁴¹

1871 m. Pilvarėliuose buvo 9 sodybos, gyveno 91 žmogus (iš jų – 41 vyras). Tarp evangelikų būta 10 kitų krikščioniškų konfesijų atstovų (galbūt menonitų). Buvo 13 vaikų. 34 gyventojai buvo beraščiai.⁴²

1885 m. Pilvarėliai valdė 194 ha žemės, iš jų – 37 ha ariamos ir 70 ha pievų (šios buvo įvertintos kaip labai našios ir vertingos). Kaime buvo 9 sodybos, gyveno 75 žmonės (iš jų – 37 vyrai).⁴³

1905 m. Pilvarėliai valdė 283,5 ha žemės. Kaime buvo 11 sodybų, gyveno 93 žmonės (iš jų – 44 vyrai). Tarp kaimo gyventojų buvo 43 lietuvininkai evangelikai ir 1 vokiečių katalikas.⁴⁴

1925 m. Pilvarėliai valdė 284 ha žemės, kaime gyveno 54 žmonės.⁴⁵

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais kaimas buvo sunaikintas.

Plaušvariai. 1785 m. Plaušvariuose buvo 13 ugniakurų – sodybų, kuriose gyveno menonitai.⁴⁶

1817 m. Plaušvariuose buvo 17 sodybų, kaime gyveno 76 žmonės.⁴⁷

1860 m. Plaušvarių kaimas valdė 700 margų ir 103 rykštes žemės (apie 175 ha). Laikyti 45 arkliai, 127 galvijai, 11 avių, 40 kiaulių ir 4 ožkos. Tuomet 34 sodybose gyveno 174 žmonės (dalis iš jų užsiėmė įvairiais amatais). Kaime veikė mokykla.⁴⁸

1871 m. kaime buvo 15 sodybų, gyveno 157 žmonės (iš jų – 76 vyrai). 64 gyventojai buvo gimę tame kaime. Greta 89 evangelikų gyveno 2 katalikai ir net 66 kitos krikščioniškos konfesijos atstovai (galbūt menonitai). Buvo 25 vaikai. 24 kaimiečiai buvo beraščiai.⁴⁹

1885 m. Plaušvariai valdė 185 hektarus žemės, iš jų

Šieno plukdymas Nemuno deltoje – išdžiovintą šieną savo reikmėms plukdydavo irklinėmis valtėmis. XX a. pradžios nuotrauka iš Herder-Institut (Vokietija, Marburgas) archyvo.

– 24 ha ariamos ir 102 ha pievų (šios buvo įvertintos kaip geriausios Tilžės apskrityje). Kaime buvo 18 sodybų, gyveno 155 žmonės (iš jų – 69 vyrai). Tarp evangelikų būta 1 kataliko ir net 35 kitų krikščioniškųjų konfesijų išpažinėjų.⁵⁰

1905 m. Plaušvariai valdė 193,1 ha žemės. Kaime buvo 17 sodybų, gyveno 166 žmonės, iš jų – tik 73 vyrai. Tarp kaimo gyventojų buvo 53 lietuvininkai evangelikai, 2 lietuvių katalikai, 11 kitų konfesijų išpažinėjų.⁵¹

1925 m. Plaušvariai (Plaušvarė) valdė 193 ha žemės, kaime gyveno 112 žmonių, ten veikė mokykla.⁵²

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais kaimas buvo sunaikintas.

Prūseliai. 1785 m. Prūseliuose buvo 14 ugniakurų – sodybų.⁵³

1817 m. ten buvo 16 sodybų, kaime gyveno 59 žmonės.⁵⁴

1860 m. laisvųjų šatulininkų kaimas Prūseliai valdė 490 margų ir 56 rykštes žemės (apie 123 ha). Laikyti 58 arkliai, 134 galvijai, 34 avys, 32 kiaulės. Tuomet 41 sodyboje gyveno 143 žmonės (kai kurie iš jų užsiėmė įvairiais amatais). Kaime veikė mokykla, į kurią ateidavo vaikai ir iš kitų kaimų (Šakininkų) sodybų.⁵⁵

Tradicinės kapinaitės Nemuno deltoje. Aukštumėlėje tarp potvynių užliejamų plotų pastatyta medinė koplytėlė – lavoninė su varpine, greta du supilti antkapiai (vienas iš jų – su betoniniu kapo apvadu ir akmenine antkapine stela). XX a. pradžios nuotrauka iš Herder-Institut (Vokietija, Marburgas) archyvo.

1871 m. Prūseliuose buvo 14 sodybų, gyveno 148 žmonės (iš jų – 74 vyrai). 72 kaimiečiai buvo gimę tame pačiame kaime. Tarp evangelikų gyveno 3 katalikai. Buvo 30 vaikų. 42 kaimiečiai buvo neraštingi.⁵⁶

1885 m. Prūseliai valdė 239 ha žemės, iš jų – 35 ha ariamos ir 126 ha pievų (šios buvo įvertintos kaip labai našios – davusios didesnę pelną už ariamus laukus). Kaime buvo 15 sodybų, gyveno 121 žmogus (iš jų – tik 49 vyrai).⁵⁷

1905 m. Prūseliai valdė 288,2 ha žemės. Kaime buvo 14 sodybų, gyveno 99 žmonės (iš jų – 45 vyrai). Tarp kaimo gyventojų buvo 79 lietuvininkai evangelikai ir 1 lietuvių katalikas.⁵⁸

1925 m. Prūseliai valdė 288 ha žemės, kaime gyveno 71 žmogus, veikė mokykla.⁵⁹

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais kaimas buvo visiškai sunaikintas.

Šakininkai. 1785 m. Šakininkuose buvo 20 ugniakurų – sodybų.⁶⁰

1817 m. Šakininkuose buvo 19 sodybų, kaime gyveno 148 žmonės.⁶¹

1860 m. laisvųjų šatulininkų kaimas Šakininkai valdė 498 margus ir 145 rykštes žemės (apie 125 ha). Laidoti 69 arkliai, 128 galvijai, 27 avys ir 51 kiaulė. Tuomet 63 sodybose gyveno 252 žmonės (daug kas iš jų užsiėmė įvairiais amatais). Vaikai lankė mokyklą netolimuose Prūseliuose.⁶²

1871 m. Šakininkuose buvo 24 sodybos, gyveno 235 žmonės (iš jų – 100 vyrų). Tik 99 kaimiečiai buvo gimę tame pačiame kaime. Greta evangelikų kaime gyveno 6 katalikai ir 14 kitų krikščioniškų konfesijų atstovų. Buvo 53 vaikai. 84 kaimiečiai buvo neraštingi.⁶³

1885 m. Šakininkai valdė 311 ha žemės, iš jų – 49 ha ariamos ir 207 ha pievų (šios buvo įvertintos kaip labai našios ir pelningesnės už ariamus laukus). Kaime buvo 22 sodybos, gyveno 201 žmogus (iš jų – 93 vyrai).⁶⁴

1905 m. Šakininkai valdė 419,6 ha žemės. Kaime buvo 27 sodybos, gyveno 209 žmonės (iš jų – 103 vyrai). Tarp kaimo gyventojų buvo 124 lietuvininkai evangelikai, 2 vokiečių katalikai, 4 lietuvių katalikai.⁶⁵

1925 m. Šakininkai (Šokai) valdė 420 ha žemės, kaime gyveno 147 žmonės, vaikai lankė Prūselių mokyklą.⁶⁶

Po 1944 m. išliko dalis šio patogioje vietoje išsikūrusio kaimo. 1992 m. ten užfiksavau kelias senas sodybas bei jų liekanas.

Užpirdžiai. 1785 m. Užpirdžių kaime buvo 11 ugniaukurų – sodybų.⁶⁷

Vėlesniais metais buvo pradėti skirti atskiri Užpirdžių kaimai – Senieji ir Naujieji.

1817 m. Senuosiuose Užpirdžiuose buvo 11 sodybų, kaime gyveno 83 žmonės.⁶⁸

1860 m. laisvųjų šatulininkų kaimas Senieji Užpirdžiai valdė 398 margus ir 64 rykštes žemės (apie 100 ha). Laikyti 25 arkliai, 40 galvijų, 25 avys ir 38 kiaulės. Kaime buvo 25 sodybos, gyveno 177 žmonės. Šiame kaime itin dideliu mastu užsiimta įvairiais amatais. Vaikai lankė Nausėdų mokyklą.⁶⁹

1871 m. Senuosiuose Užpirdžiuose buvo 12 sodybų, gyveno 190 žmonių. 84 iš jų buvo gimę tame pačiame kaime. Buvo 60 vaikų, 40 kaimiečių buvo beraščiai.⁷⁰

1885 m. Senujų ir Naujųjų Užpirdžių statistiniai rodikliai buvo surašyti bendrai. Tuomet iš viso valdyta 215 ha žemės (iš jų – 82 ha ariamų ir 115 ha pievų). Buvo 14 sodybų, gyveno 240 žmonių (iš jų – 103 vyrai).⁷¹

1785 m. Naujuosiuose Užpirdžiuose buvo 3 ugniakurai – sodybos.⁷²

1817 m. ten buvo 3 sodybos, kaime gyveno 28 žmonės.⁷³

1860 m. laisvųjų ūkininkų kaimas Naujieji Užpirdžiai valdė 100 margų ir 160 rykščių žemės (apie 25 ha). Laikyti 8 arkliai, 15 galvijų, 4 avys ir 19 kiaulių. Kaime buvo 7 sodybos, gyveno 88 žmonės. Kai kas užsiėmė amatais. Vaikai lankė Nausėdų mokyklą.⁷⁴

1871 m. Naujuosiuose Užpirdžiuose buvo 2 sodybos, gyveno 45 žmonės. Tik 15 iš jų buvo vietiniai – gimę tame pačiame kaime. Buvo 12 vaikų, 20 kaimiečių buvo beraščiai.⁷⁵

1885 m. Naujuosiuose Užpirdžiuose buvo 2 sodybos, gyveno 55 žmonės.⁷⁶

Nuo XIX a. pabaigos abi Užpirdžių gyvenvietės vėl laikytos vienu kaimu.

1905 m. Užpirdžiai iš viso valdė 240,2 ha žemės, kuri buvo įvertinta gerai. Kaime buvo 11 sodybų, gyveno 164 žmonės (iš jų – 76 vyrai). Tarp kitų buvo 68 lietuvininkai evangelikai ir 2 lietuvių katalikai.⁷⁷

1925 m. Užpirdžiai valdė 402 ha žemės, kaime gyveno 117 žmonių. Veikė mokykla.⁷⁸

Sovietinės okupacijos dešimtmečiais kaimas buvo sunaikintas.

Būdingas pievininkų ūkinis pastatas – raudonplytis mūrinis tvartas su paaukštinta pastoge – ertikiu, kur buvo įrengta potvynio neužliejama šieninė gyvulių pašarams laikyti. Lazdėnų kaimas Pagėgių apylinkėse. 1992 m. Martyno Purvino nuotrauka.

1 lentelė. Pievininkų kaimų sodybų (trupmenos skaitiklis) ir gyventojų (vardiklis) kiekio dinamika 1785–1925 m.m. (procentai nuo 1817 m. lygio)

Kaimai	1785 m.	1817 m.	1860 m.	1871 m.	1885 m.	1905 m.	1925 m.
1	2	3	4	5	6	7	8
Lazdėnai	$\frac{102}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{255}{96}$	$\frac{98}{96}$	$\frac{102}{86}$	$\frac{91}{76}$	- 64
Leitvariai	$\frac{50}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{117}{49}$	$\frac{50}{42}$	$\frac{50}{47}$	$\frac{150}{130}$	- 67
Nausėdai	$\frac{92}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{231}{145}$	$\frac{100}{170}$	$\frac{123}{187}$	$\frac{139}{134}$	- 98
Pilvariai	$\frac{92}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{146}{52}$	$\frac{54}{51}$	$\frac{62}{66}$	-	-
Pilvarėliai	$\frac{100}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{185}{97}$	$\frac{69}{94}$	$\frac{69}{77}$	$\frac{85}{96}$	- 56
Plaušvariai	$\frac{77}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{200}{229}$	$\frac{88}{207}$	$\frac{106}{204}$	$\frac{100}{221}$	- 147
Prūsėliai	$\frac{88}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{256}{242}$	$\frac{88}{251}$	$\frac{94}{205}$	$\frac{88}{168}$	- 120
Šakininkai	$\frac{105}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{332}{170}$	$\frac{126}{159}$	$\frac{116}{136}$	$\frac{142}{141}$	- 99
Senieji Užpirdžiai	$\frac{100}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{227}{213}$	$\frac{109}{229}$	$\frac{127}{289}$	$\frac{100}{198}$	- 141
Naujieji Užpirdžiai	$\frac{100}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{233}{314}$	$\frac{67}{161}$	$\frac{67}{196}$	-	-
Vidutinis %	$\frac{91}{-}$	$\frac{100}{100}$	$\frac{218}{161}$	$\frac{85}{146}$	$\frac{92}{149}$	$\frac{112}{146}$	- 99

2 lentelė. Tiriamų kaimų valdytos žemės kiekis hektarais, vidutiniškai tekęs 1 gyventojui ir 1 sodybai XIX a. viduryje – XX a. pradžioje

Pievininkų kaimai	1860 m.		1885 m.		1905 m.		1925 m.
	1 gyventojui	1 sodybai	1 gyventojui	1 sodybai	1 gyventojui	1 sodybai	1 gyventojui
1	2	3	4	5	6	7	8
Lazdėnai	0,86	3,0	1,97 (iš jų: ariamos žemės – 0,56, pievų – 0,6)	15,6 (iš jų: ariamos žemės – 4,4, pievų – 4,9)	2,7	21,3	3,2
Leitvariai	4,1	12,1	4,4 (iš jų: ariamos žemės – 0,35, pievų – 2,9)	29,3 (iš jų: ariamos žemės – 2,3, pievų – 19,3)	5,22	32,5	10,1
Nausėdai	0,53	2,3	1,2 (iš jų: ariamos žemės – 0,2, pievų – 0,6)	12,3 (iš jų: ariamos žemės – 2,3, pievų – 6,6)	2,0	13,9	2,8
Pilvarėliai	1,6	6,25	2,6 (iš jų: ariamos žemės – 0,49, pievų – 0,93)	21,6 (iš jų: ariamos žemės – 4,1, pievų – 7,8)	3,1	25,8	5,3
Pilvariai	2,2	5,7	3,2 (iš jų: ariamos žemės – 0,3, pievų – 2,0)	24,9 (iš jų: ariamos žemės – 2,6, pievų – 15,9)	-	-	-
Plaušvariai	1,0	5,2	1,2 (iš jų: ariamos žemės – 0,2, pievų – 0,7)	10,3 (iš jų: ariamos žemės – 1,3, pievų – 5,7)	1,16	11,4	1,7
Prūsėliai	0,9	3,0	2,0 (iš jų: ariamos žemės – 0,3, pievų – 1,0)	16,0 (iš jų: ariamos žemės – 2,3, pievų – 8,4)	2,9	20,1	4,1
Šakininkai	0,5	2,0	1,6 (iš jų: ariamos žemės – 0,2, pievų – 1,0)	14,1 (iš jų: ariamos žemės – 2,2, pievų – 9,4)	2,0	15,5	2,9
Senieji Užpirdžiai	0,6	4,0	0,9 (iš jų: ariamos žemės – 0,3, pievų – 0,5)	15,4 (iš jų: ariamos žemės – 5,9, pievų – 8,2)	1,5	21,8	3,4
Naujieji Užpirdžiai	0,3	3,6	-	-	-	-	-
Vidutiniškai vienam kaimui	1,26	4,7	2,1 (iš jų: ariamos žemės – 0,32, pievų – 1,14)	17,7 (iš jų: ariamos žemės – 3,0, pievų – 9,6)	2,6	20,3	4,2

Kaimų raidos analizė

Iš pievininkų kaimų sodybų ir gyventojų kiekio dinamikos 1785–1925 metais (1 lentelė) matyti, kad, nepaisant įvairių pokyčių atskiruose kaimuose, Pagėgių apylinkėse tuomet gyventa gana stabiliai (tai ypač matyti iš vidutinių rodiklių lentelės pabaigoje).

Kai kurie pokyčiai atspindėjo tik anuometinės statistikos metodų kaitą ir administracinius pasikeitimus (kai kurie kaimai būdavo tai sujungiami, tai atskiriami). Labai besiskiriantys 1860 m. duomenys turbūt rodo, kad tuomet kažkaip kitaip traktuota pati „sodyba“. Gal tai priklausė ir nuo anuometinės mokesčių politikos – gal XIX a. viduryje gyventojams buvo naudingiau deklaruoti ne stambesnius ūkius, o smulkesnius vienetus – gal fiktyviai sodybą padalijant įpėdiniams, paaugančiam jaunimui registruojant neva savo atskirą sodybą (namų ūkį) faktiškai vis toje pačioje tėvų sodyboje.

Itin išraiškinga bendrojo sodybų kiekio dinamika – visuose nagrinėjamuose pievininkų kaimuose iš pradžių buvo 155 sodybos (1785 m.), vėliau – 164 (1817 m.), 385 (1860 m.), 151 (1871 m.), 161 (1885 m.), 155 (1905 m.). Tad daugiau nei per šimtmetį (1785–1905 metais) bendras pievininkų sodybų kiekis Pagėgių apylinkėse žymiau nepakito – sumažėjus vieniems kaimams, paaugdavo kiti ir atvirkščiai. Matyt, tai nulėmė ypatinga pievininkų priklausomybė nuo gamtinių sąlygų – potvynių neužliejamų (tinkamų įsikurti) kalvelių kiekis išliko vis tas pats. Tai parodo gyvavusią gana stabilią pievininkų „kastą“ – šiose apylinkėse tuomet jai priklausė tik maždaug pusantro šimto sodybų gyventojai.

Šią tendenciją patvirtina ir bendrojo gyventojų kiekio dinamika – visuose nagrinėjamuose pievininkų kaimuose iš pradžių gyveno 1215 žmonių (1817 m.), vėliau – 1604 žmonės (1860 m.), 1563 (1871 m.), 1527 (1885 m.), 1284 (1905 m.), 936 (1925 m.). Iš šių duomenų matyti, kad XIX a. šių vietų pievininkai gyveno gana stabiliai – jų kiekis pagausėjo minėto amžiaus viduryje (žemės ūkio pakilimo laikais), vėl sumažėjo amžiaus pabaigoje (spartėjant kaimiečių migracijai į miestus).

Šie duomenys itin skiriasi nuo anuometinės krašto laukininkų (žemdirbių) kaimų

statistikos – ten kai kur gyventojų (ir sodybų) padvigubėdavo ar patrigubėdavo, kol XIX a. pabaigoje tą sparčią plėtrą sumažino migracija į miestus. Matyt, tai parodo ypatingą pievininkų gyvenimos stabilumą – riboto dydžio plote tiesiog nebereikėjo daugiau darbo rankų, šienavimui ir gyvulių ganymui pakako iki pusantro tūkstančio žmonių, „atliekami žmonės“ – paaugantis jaunimas tiesiog išvykdavo gyventi kitur. Tokia ryški pievininkų bendrijos savireguliacija labai įdomi socialiniu požiūriu ir galėtų būti nagrinėjama kaip savitas fenomenas.

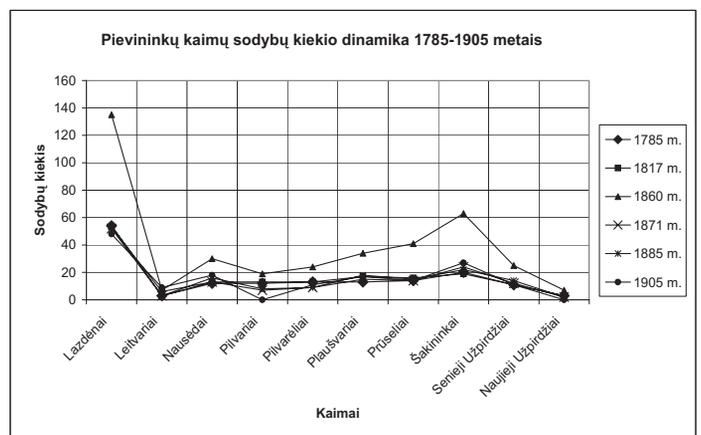
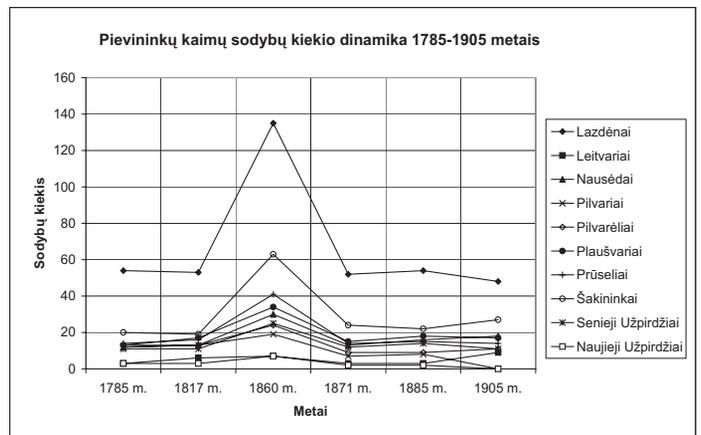
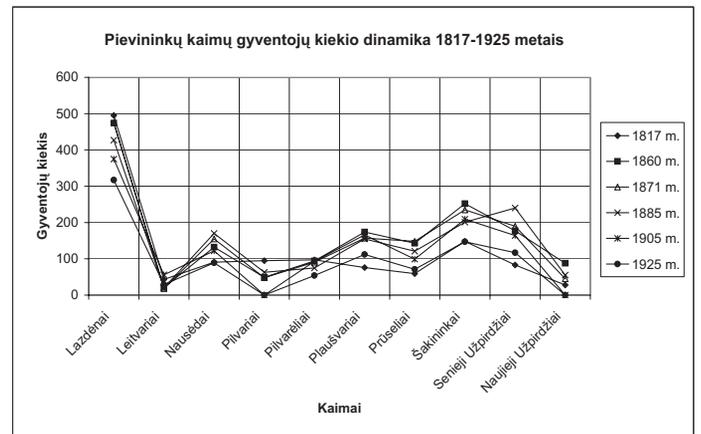
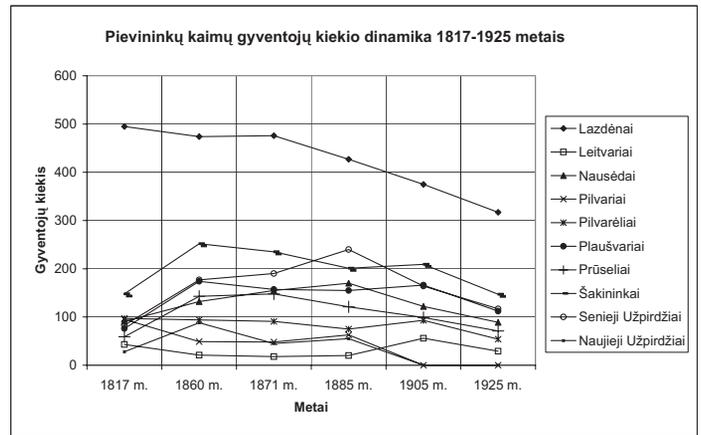
Gana stabilų gyvenimą Pagėgių apylinkėse parodo pateikiami grafikai „Pievininkų kaimų sodybų kiekio dinamika 1785–1905 metais“ ir „Pievininkų kaimų gyventojų kiekio dinamika 1817–1925 metais“.

Pagėgių apylinkių pievininkų gyvenimo ypatybės atskleidžia ir tiriamų kaimų valdytos žemės kiekis hektarais, XIX a. viduryje – XX a. pradžioje vidutiniškai tekęs 1 gyventojui ir 1 sodybai (2 lentelė). Iš lentelės duomenų (ypač „vidutiniškai 1 kaimui“) matyti, kad pievininkų kaimų valdos 1860–1925 m. nuolat plėtėsi. Tą patvirtina ir absoliutūs skaičiai: nagrinėjamiems kaimams iš pradžių priklausė iš viso 1367 ha žemių (1860 m.), vėliau – 2467 ha (1885 m.), 2988 ha (1905 m.), 3156 ha (1925 m.).

Matyt, tie kaimai galėjo įsigyti naujų žemės sklypų iš aplinkinių dvarų ar valstybinės žemės fondo. Tie duomenys parodo itin svarbią anuometinio gyvenimo ypatybę – pievininkų ūkininkavimas buvo rentabilus; jie ne tik išsilaikė, bet ir plėtė valdas (matyt, tai buvo pelninga). Įdomu, kad tuomet plečiant valdas beveik nedaugėjo pievininkų sodybų bei gyventojų (tai aptarta anksčiau). Matyt, susidoroti su didesnėmis šienapjūtės apimtimis padėjo gausėjusi technika – minėtosios arklinės šienapjovės ir grėbiamosios, leidusios apsieiti su mažesniu darbo rankų kiekiu. Dalis įsigytų pievų gal buvo nuomojama atvykėliams šienplovams.

Apie pasiturintį gana uždarus pievininkų „kastos“ gyvenimą liudija ir duomenys apie jų mokėtus itin didelius žemės mokesčius (3 lentelė). Iš lentelės duomenų matyti, kad pievininkų valdos anuomet buvo apmokestinamos net kelis kartus didesniais mokesčiais nei netolimos laukininkų (žemdirbių) valdos. Matyt, nustatant mokesčių dydžius anuomet kruopščiai vertintas atskirų sklypų derlingumas, galimas žemės našumas ir iš jos galimos gauti pajamos. Net ir mokėdami didelius mokesčius, pievininkai nemetė savojo verslo, matyt, užtikrinusio gana dideles pajamas. Anuometinė mokesčių sistema buvo gana lanksti – pavyzdžiui, 1885 m. Užpirdžių kaimas mokėjo žymiai sumažintus mokesčius (gal atsizvelgus į kažkokias laikinas aplinkybes), o 1905 m. tas kaimas apmokestintas daugiau – panašiai kaip ir kiti pievininkų kaimai. Tuo tarpu kitiems pievininkų kaimams (Lazdėnams, Šakininkams, Nausėdams) 1905 m. žemės mokestis buvo sumažintas.

Pievininkai pelnydavosi ne vien iš šienapjūtės, bet ir iš gyvulininkystės bei pienininkystės (itin suklestėjusios XIX a.

3 lentelė. Pievininkų ir laukininkų žemės valdų pelningumo apmokestinimas 1885–1905 metais (žemės mokesčio dydis vienam valdų hektarui Vokietijos markėmis)

Pievininkų kaimai	Žemės mokesčio dydis markėmis		
	1885 m.		1905 m.
	Arimams	Pievoms	Vidutiniškai
Lazdėnai 1	31,33	32,90	21,37
Lazdėnai 2	19,05	30,17	-
Leitvariai	25,07	30,94	25,46
Nausėdai	28,20	29,77	26,34
Pilvariai	10,97	35,25	-
Pilvarėliai	18,41	33,29	20,33
Plaušvariai	19,58	36,03	26,13
Prūsėliai	27,42	34,86	33,37
Šakininkai	23,11	31,72	20,54
Užpirdžiai	8,44	9,25	25,24
Laukininkų kaimai			
Ginčaičiai	5,48	5,48	4,52
Šlepai	3,40	4,50	2,65
Stumbragiriai 3	2,74	3,52	1,99

pabaigoje, kai labai išsiplėtė sviesto ir sūrio gamyba). Tą parodo gausios siuntos iš gretimų pašto skyrių – pagal tuometinę tvarką pagamintas sviestas ir sūris standartinėse dėžutėse ir statinaitėse (4,5 kg svorio siuntose) paštu buvo siunčiami supirkėjams į Rytprūsius ir kitur. Taip 1899 m. iš Plaškių pašto skyriaus buvo išsiųsta 4412 siuntų su sviestu ir 109 su sūriu, iš Pagėgių – 770 ir 648, iš Stoniškių – net 11005 ir 128 siuntos.⁷⁹

Pievininkų bei gyvenviečių likimas po 1944 m.

Deja, susiklosčiusi ir efektyvi pievininkų ūkio sistema buvo sunaikinta sovietinės okupacijos metais – dauguma senųjų gyventojų pasitraukė į Vakarų, likusieji atsidūrė visai kitoje ekonominėje santvarkoje, neteko žemės nuosavybės, įprastinių galimybių darbuotis pagal rinkos sąlygas (laisvai prekiauti šienais ar gyvulininkystės produktais). Pievininkai, kaip savitas agrarinis kultūros variantas, buvo likviduoti. Įdomūs pievininkų kaimai ir sodybos buvo sunaikinti ar nugyventi.⁸⁰ Iš 1905 m. Plaškių žemumoje buvusių 155 pievininkų sodybų dabar beliko vos keletas senųjų sodybų liekanų.

Išvados

1. Pievininkų sodybos ir kaimai Pagėgių apylinkėse galėjo gyvuoti nuo seniausių laikų. Vystantis krašto ūkiui nuo XVIII–XIX a. susiklostė prekinė pievininkystė, šieno paruošų ir prekybos juo tradicijos. Pievininkų produkcija (šienas ir gyvulininkystės produktai) krašto ekonomikai buvo svarbi iki pat 1944 m.

2. Pievininkų sodybos galėjo kurtis tik vandens rečiau užtvindomose kalvelėse tarp Nemuno užliejamų pievų plotų. Patogesnėse (aukštesnėse) vietose kūrėsi viensėdžiai, sodybų grupės ir įvairios struktūros kaimai.

3. Per šimtmečius susiklostė savita agrarinės kultūros grupė – Mažosios Lietuvos pievininkai, neturėjusi analogų Didžiojoje Lietuvoje. Nusistovėjo savitos šienavimo tradicijos (šieno kupetų krovimas ant pakylų, šieno plukdymas valtimis ir kt.), gyvensena ekstremaliomis sąlygomis – potvynių ir ledonešių periodiškai niokotuose plotuose.

4. Iki pat XX a. vidurio pievininkų verslas buvo pelningas, jų valdyti žemių plotai plėtėsi. Tačiau pievininkų sodybų ir jų gyventojų kiekis nedaug keitėsi – Pagėgių apylinkių pievininkai gyvavo kaip gana stabili grupė, tam tikra socialinė „kasta“ su savo privilegijomis (pavyzdžiui, pelningu, bet tik apibrėžtam žmonių ratui prieinamu ūkiu). Plečiamose pelkininkų kolonijose praeityje galėjo apsigyventi vis nauji žmonės, o pievininkų gyvenvietės buvo gana uždaros.

5. Įvairiuose šaltiniuose išlikę statistiniai duomenys apie atskirų pievininkų kaimų gyventojus ir žemėvaldą leidžia nagrinėti jų istorinės bei ekonominės raidos ypatumus, pievininkų ūkininkavimo savitumus.

6. Iki 1944 m. pievininkų ūkis buvo susiklostęs kaip darniai veikusio krašto ūkio sudėtinė dalis. Užgriuvusi sovietinė okupacija pakirto išvystyto pievininkų ūkio funkcionavimo pagrindus, išstūmė senuosius gyventojus, likvidavo beveik visus pievininkų kaimus.

7. Po 1944 m. likviduotųjų pievininkų savita liaudies kultūra galėtų būti tiriama analizuojant istorinius šaltinius, Vakaruose atsidūrusių senųjų gyventojų atsiminimus, įvairiuose archyvuose ir saugyklose esančius dokumentus.

NUORODOS:

- PURVINAS, M. Nemuno deltos istorinė raida. Iš: *Mažosios Lietuvos enciklopedija* (MLE), T.3. Vilnius, 2006, p. 264–265; PURVINAS, E., PURVINAS, M. Nemuno deltos užliejamosios pievos. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p.266–267; PURVINAS, E., PURVINAS, M. Pievos. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p. 572–573.
- PURVINAS, M. Šereitlaukio (Šereiklaukio) dvaro raidos bruožai. Iš: *Kultūros paminklai*, 2004, Nr.11, p. 170–183; PURVINAS, M., PURVINIENĖ, M. Šilgalių ir Būbliškės dvarai (Mažosios Lietuvos paveldas. 8). Iš: *Statyba ir architektūra*. 1998, Nr.10, p. 26–27.
- PURVINAS, E. Mažosios Lietuvos pelkių etnografiniai bruožai ir pavadinimai. Iš: *Lietuvinių kraštas*. Kaunas, 1995, p. 718–734.
- PURVINAS, M. Pienininkystė. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p.564–566.
- PURVINAS, M. Kaimas. Iš: *MLE*, T.1. Vilnius, 2000, p. 685–686; PURVINAS, M. Pievininkų kaimai Nemuno deltoje. Iš: *Kultūros paminklai*. 2001, Nr.8 p.155–169.
- PĖTERAITIS, V., PURVINAS, M., RAINYS, A. Gilija. Iš: *MLE*, T.1. Vilnius, 2000, p. 476–478.
- PURVINAS, M., BUDDRUS, M. Pylimai. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p. 583–584.
- Gemeindelexikon für die Königreich Preußen*. I. Provinz Ostpreußen. Berlin, 1888, s. 230.
- PATZELT-HENNIG, H. Auf einem Fuder Heu nach Übermemel. Iš: *Memel Jahrbuch für das Jahr 2006*. Preetz, 2005, p. 130–132.
- Wiesenwirtschaft. *Memel Jahrbuch für das Jahr 2007*. Preetz, 2006, p. 9–11.
- GOLDBECK, J. F. *Vollständige Topographie des Königreichs Preußen*. T.1. Topographie von Ostpreußen. Königsberg u. Leipzig, 1785, s.109.
- Der Regierungsbezirk Gumbinnen*. Gumbinnen, 1818, p. 118.

13. Kühnast. *Nachrichten über Grundbesitz, Viehstand, Bevölkerung und öffentliche Abgaben der Ortschaften in Litauen*. III Bd. 2 T. Gumbinnen, 1863, p. 269, 286.
14. *Die Gemeinden und Gutsbezirke des Preussischen Staates und ihre Bevölkerung*. I. Die Provinz Preussen. Berlin, 1874, p. 208–209.
15. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 234–235.
16. *Gemeindelexikon für das Königreich Preußen*. H. I. Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreußen. Berlin, 1907–1908, p. 294–295.
17. *Klaipėdos Krašto apgyventų vietų sąrašas*. Klaipėda, 1926, p. 30–31.
18. GOLDBECK, J.F. ... p. 112.
19. *Der Regierungsbezirk ...* p. 68.
20. Kühnast... p. 270.
21. *Die Gemeinden...* p. 208–209.
22. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 235.
23. PĖTERAITIS, V. *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*. Vilnius, 1997, p. 305.
24. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 296–297.
25. *Klaipėdos Krašto...* p. 30–31.
26. GOLDBECK, J. F. ... p. 134.
27. *Der Regierungsbezirk ...*p. 118.
28. Kühnast... p. 288.
29. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
30. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 234–235.
31. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 296–297.
32. *Klaipėdos Krašto...* p. 36–37.
33. GOLDBECK, J. F. ... p. 155.
34. *Der Regierungsbezirk ...* p. 68.
35. Kühnast... p. 272.
36. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
37. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 234–235.
38. PĖTERAITIS, V. ... p. 305.
39. GOLDBECK, J. F. ... p. 155.
40. *Der Regierungsbezirk ...* p. 68.
41. Kühnast... p. 271.
42. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
43. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 230–231.
44. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 292–293.
45. *Klaipėdos Krašto...* p. 42–43.
46. GOLDBECK, J. F. ... p. 157.
47. *Der Regierungsbezirk ...* p. 118.
48. Kühnast... p. 289.
49. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
50. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 232–233.
51. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 294–295.
52. *Klaipėdos Krašto...* p. 42–43.
53. GOLDBECK, J.F. ... p. 162.
54. *Der Regierungsbezirk ...* p. 118.
55. Kühnast... p. 291.
56. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
57. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 236–237.
58. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 296–297.
59. *Klaipėdos Krašto...* p. 44–45.
60. GOLDBECK, J.F. ... p. 180.
61. *Der Regierungsbezirk ...* p. 118.
62. Kühnast... p. 291.
63. *Die Gemeinden...* p. 210–211.
64. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 236–237.
65. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 296–297.
66. *Klaipėdos Krašto...* p. 54–55.
67. GOLDBECK, J. F. ... p. 224.
68. *Der Regierungsbezirk ...*, p. 118.
69. Kühnast..., p. 297.
70. *Die Gemeinden...*, p. 212–213.
71. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 238–239.
72. GOLDBECK, J.F. ..., p. 225.
73. *Der Regierungsbezirk ...*, p. 118.
74. Kühnast..., p. 297.
75. *Die Gemeinden...*, p. 212–213.
76. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1888, p. 238.
77. *Gemeindelexikon...* Berlin, 1907–1908, p. 298–299.
78. *Klaipėdos Krašto...* p. 58–59.
79. *Landwirtschaftliche Jahrbücher*. XXIX Bd. Berlin, 1901, p. 180.
80. PURVINAS, M. Pievininkai. Iš: *MLE*, T.3. V., 2006, p. 570–571; PURVINAS, M. Pievininkų kaimai. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p. 571; PURVINAS, M. Pievininkų pastatai ir sodybos. Iš: *MLE*, T.3. Vilnius, 2006, p. 571–572.

Pievininkai (Meadow Cultivators')
Villages around Pagėgiai: Features
of the Traditional Way of Life and
Development of the Settlements

Martynas PURVINAS

Due to the natural conditions of the Nemunas Delta, and the particular history of Lithuania Minor (North East of Prussia) meadow cultivators came to be a separate agrarian cultural group. The meadow cultivators around Pagėgiai settled in the Plaškiai lowland, in the flooded meadows on the left bank of the Nemunas. People lived on former hills situated between the damp patches and lived off mowing those meadows and cattle herding, because traditional agriculture was impossible.

Meadow cultivators provided farmers living further away from the river with hay, which was transported by boats to the towns of the region. Often the hay was stored on wooden platforms and transported only in winter when numerous springs and rivers would freeze. The 19th century saw the rise in milk farming and a lot of butter and cheese was transported from the region. Life in extreme conditions, that is in constantly flooded areas, determined a special meadow cultivators' lifestyle.

Having analysed the historic development of nine meadow cultivators' villages in the 19th and the beginning of the 20th centuries the following features have been identified. During this period the number of inhabitants and farms in these villages remained stable, although more distant farmers' villages changed a lot faster. Probably a limited number of people was enough to do specific jobs and previous inhabitants had already settled in the less flooded hills. Thus, one might call the meadow cultivators a certain "cast" or a professional stratum, that is a limited group of people living from specific jobs.

Up to WWII the meadow cultivators in the researched area had a relatively effective economy. At the end of 1944 and onwards most old inhabitants moved to the West. During the decades of the Soviet occupation the meadow cultivators' settlements and traditional activity did not match the Soviet standards, thus almost all the old villages were liquidated.

Just as the whole of the cultural heritage of Lithuania Minor, that during the years of the Soviet occupation was destined to obliteration for political-ideological reasons, after 1944, meadow cultivators as a group of specific agrarian culture was hardly researched in Lithuania.

Martynas Purvinas identified the remains of the meadow cultivators' settlements in 1992 around Pagėgiai and was the first to identify its inhabitants as a group of distinctive agrarian culture.

KTU Architektūros ir statybos institutas,
Tunelio g. 60, Kaunas, el. p. asi@asi.lt

Gauta 2007-05-10, įteikta spaudai 2007-08-14

JAV tradicinės kultūros formavimasis

Jūratė MATULIONIENĖ, Daiva PUNDZIUVIENĖ

Norėdami suprasti, kaip formavosi tradicinė JAV kultūra, pajusti nacionalinio charakterio subtilumą, pirmiausia pažvelkime į šalies veidą, kurį sudaro išeivių palikuonys, arba imigrantai, dauguma atsikėlę į ją savo noru. 48-iose valstijose gyvena 270 milijonų šalies gyventojų: apie 75 % – išeivių iš Europos palikuonys. Afrikiečių kilmės amerikiečiai sudaro didžiausią etninių mažumų grupę – apie 12 %, o amerikiečiai, kilę iš Centrinės ir Lotynų Amerikos, – apie 9 %. Azijiečiai ir kilę nuo Ramiojo vandenyno – 3 %. „Čiabuviai“ ir tie, kadaise atvykę per Beringo sąsiaurį, sudaro mažiau nei vieną procentą visų Amerikos gyventojų, tačiau jų indėlis į Amerikos kultūros ir folkloro formavimąsi taip pat svarbus kaip ir kitų čia gyvenančių etninių grupių.

Atvykėliai stengėsi kuo sparčiau asimiliuotis į bendruomenę. Dauguma imigrantų sugebėjo išlaikyti pusiausvyrą: jie priėmė ten jau gyvenusių amerikiečių gyvenimo būdą, papročius, tačiau išsaugojo kultūrinį paveldą. Nors nauja imigrantų banga patirdavo pasipriešinimą, o naujakuriai susidurdavo su atviru vietinių gyventojų priešišku, tačiau kiekviena etninė grupė sugebėjo savaip daryti įtaką amerikiečių kultūrai bei folklorui.

Nuomonė, kad amerikiečiai – tauta be kultūros, neteisinga. Įdėmiai į tai pažvelkime per istorijos prizmę.

Eskimas- dramblio kaulo drožėjas. 1929, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Eskimo-Ivory-Carver.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Mohavų indėnų genties puodininkė. Nuotraukoje matome moterį, apsigaubusią zuikio odos apsiaustu, piešiančią ant vazos teptuku, padarytu iš jukos stiebo, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Mohave-Potter.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Ko tu miegi, erelio sūnau?

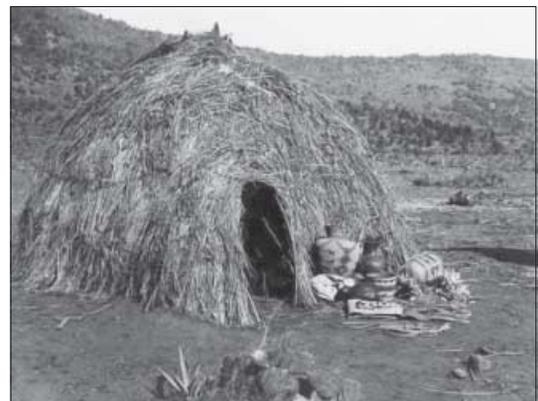
Europinei JAV gyventojų daliai šalies istorija prasideda nuo 1492 metų, nuo Kristoforo Kolumbo. Tačiau kai šis ispanų jūrų keliautojas atsidūrė prie Naujojo Pasaulio krantų, Amerika jau turėjo šimtametę istoriją. Didžiules teritorijas kontroliavo stiprios genčių sąjungos, vyko tautų kraustymasis, kariniai žygiai, buvo kuriami mitai bei legendos, vėliau tapę JAV istorijos dalimi.

Kolumbas vietinius gyventojus pavadino indėnais, manydamas, kad pasiekė Indijos krantus. Tačiau vietiniai gyventojai nuo senų laikų vadino save „pirmaisiais žmonėmis“, „vietiniais žmonėmis“, „tikraisiais žmonėmis“. Žodis „eskimas“ –

Eskimų gyvenvietė. 1929, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Hooper-Bay-Eskimo-Homes.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Apačių genties šiaudinė trobelė. 1903, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Apache-Grass-Hut.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

indėniškos kilmės. Išvertus jis reiškia „valgantis žalią mėsą“. Patys eskimai vadina save „inuit“, tai yra „žmonės“. Indėnai, kaip ir eskimai, laiko save tikraisiais šalies atradėjais: jų protėviai atvyko į Ameriką iš Azijos per Beringiją maždaug prieš 30 tūkstančių metų. Gentys, apsigyvenusios Šiaurės Amerikoje, buvo tokios pat įvairios ir nepanašios savo kultūra, kaip ir pilna kontrastų kontinento gamta.

Kai į Ameriką atvyko europiečiai, aborigenų tautoms reikėjo pralieti daug kraujo ilgoje kovoje už tradicinį gyvenimo būdą. Kova vyko daugiau kaip keturis šimtmečius, kol galų gale vietinių šalių gyventojų beveik neliko: iš 1 milijono aborigenų, gyvenusių teritorijoje į šiaurę nuo Meksikos, XX amžiaus pradžioje liko ne daugiau nei 200 tūkstančių indėnų ir eskimų.

Pirmieji europiečiai, pradėję Šiaurės Amerikos kolonizaciją, buvo ispanai. Jie ugnimi ir kardu varė aborigenus į rudos kasyklas ir plantacijas. Laisvę mylintys indėnai, netekę vilties išsilaisvinti, sukildavo prieš konkistadorus.

Bijodamos netekti puikaus naujų žemių kašnelio, prie Naujojo Pasaulio kolonizacijos prisijungė ir kitos imperijos, tarp jų Danija, Anglija, Prancūzija. XIX amžiaus pabaigoje Amerikos kontinentas jau buvo visai apgyvendintas europiečių, fizinis aborigenų naikinimas baigėsi. Indėnai ir eskimai buvo uždaryti į rezervatus – nedidelius žemės plotus (dažnai nederlingus ir svetimus jiems), kuriuos jiems suteikė vyriausybė.

Šiuo metu JAV ir Kanadoje gyvena apie 1 milijonas indėnų ir eskimų, kalbančių 150 kalbų. Jų kultūra, įveikusi kritinį periodą amžių sandūroje, vis dėlto išsaugojo individualius tautiškuosius bruožus. Mūsų dienomis amerikiečiai, ieškantys nacionalinių savo kultūros ištakų, artimų ir gilių ryšių su kontinento žeme bei gamta, pajuto gyvybinę indėnų ir eskimų dvasinio palikimo galią.

„Aš gimiau prieš tūkstantį metų“, – pasakė apie save mūsų amžininkas, indėnų vadas Den Džordan. Indėnai ir eskimai, senbuviai Amerikos gyventojai, pasakoja, kaip atsirado žemėje ir iš kur atėjo jų protėviai. Tai privalu žinoti, nes žmogus turi suvokti ir įsivaizduoti savo vietą pasaulyje, kitaip lengvai gali tapti tiktai žaisliuku likimo ir stichijos rankose. „Tauta be istorijos – kaip žolė, lenkiama vėjo“, – sako sju genties indėnų patarlė.

Varnų genties gydytojas dėvi tradicinį kostiumą – elnio odos apsiaustą ir vanago iškamšos galvos karūną, pasipuošęs ornamentuotais auskarais bei kaklo vėrinium, padarytu iš kaulinių vamzdelių. 1908, Edward S. Curtis, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Medicine-Crow.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Hu Kalava indėnų genties aukuras. 1907, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Indian-Altar.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Hupa indėnų genties šokėjas, vardu Baltojo Elnio Oda. 1923, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Hupa-Dancer.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Indėnas meldžiasi Didžiajai Dvasiai. 1907m., Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Great-Spirit.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Vieni seniausių Amerikos aborigenų tautų mitologijoje yra padavimai apie pasaulio ir žmonių sutvėrimą, taip pat artimi jiems mitai apie genčių migraciją. Tokiems padavimams priklauso ir epinė poema „Valam Olum“, mitai apie chapi indėnų, pikuni ir nunivakų eskimų kilmę.

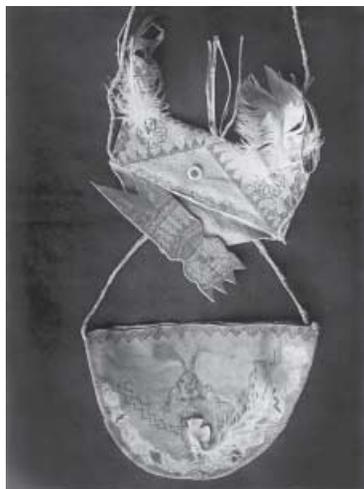
Indėnai irokėzai (viena iš labiausiai JAV istorijoje žinomų genčių) teisėtai didžiuojasi savo epiniais padavimais.

Jų folklore ypatingą vietą užima ciklas legendų, skirtų istorijai apie penkių irokėzų genčių sąjungą. Irokėzų folklore ši sąjunga vadinama *Didžiąja Lyga*. Manoma, kad gentys susijungė XVI amžiaus pabaigoje, tačiau irokėzų vadai, priklausantys Lygos tarybai, mini gerokai ankstesnę datą – XIV amžiaus pabaigą. Irokėzai mano, kad amerikiečių mokslininkai iš dalies pasisavino indėnišką simboliką: valstybiniame JAV herbe pavaizduotas erelis su strėlių glėbeliu naguose.

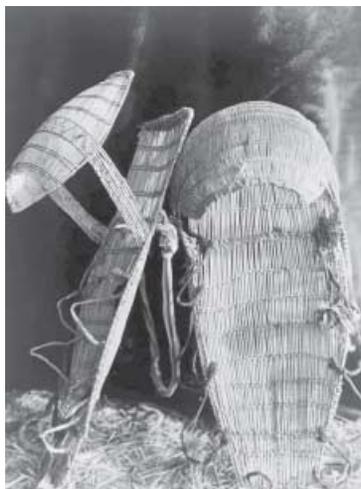
Sju genties indėnai mano, kad viskas atsiranda ir keičiasi žemėje veikiant nepaaiškinamai ir nematomai kuriančiam jėgai,

kurią jie pavadino *Vakonda*. Šis vardas mūsų dienomis tapo vienu iš nacionalinių simbolių, išreiškiančių Amerikos indėnų kultūros savitumą. Indėnų ir eskimų folkloras sutapatina žmogų su gyvūnais ir stichijomis, savo jėga stipresniais už juos. Svarbią vietą aborigenų folklore užima gyvūnai – išmintingi gudruoliai, kurių net kvailumas ir prasčiokiškumas yra netikėti ir nuostabūs charakterio bruožai.

Prie plačiai žinomų tokio tipo personažų priskiriamas Manabozo – Didysis Kiškis, taip pat Varnas, Kojotas ir kiti. Gyvūnai gimė kur kas anksčiau už žmogų, tai žmogaus vyresnieji broliai, iš kurių visada yra ko pasimokyti. „Sakmė apie Šokinėjančią pelę“ – vienas iš daugelio pasakojimų, įtrauktų į knygą „Septynios strėlės“. Ją parašė mūsų amžininkas indėnų rašytojas Chajmijostas Stormas. Be abejonės, ji skirta didžiajai gyvenimo paslapčiai, kai

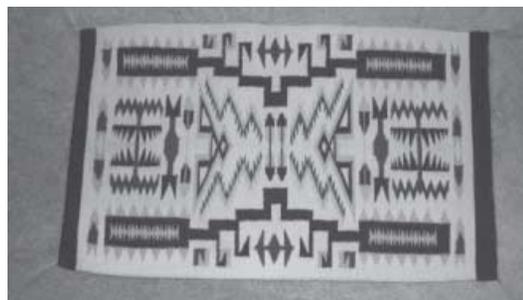
Apačių genties indėnų gydomoji kepurė. Nuotraukoje pavaizduotas Šiaurės Amerikos indėnų ritualinis gydymasis apdangalas-amuletas. 1907, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Apache-Medicine-Cap.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Indėniškas kūdikio lopšys. 1924, Edward S. Curtis nuotrauka, <http://www.old-picture.com/indians/pictures/Indian-Cradle.jpg> (Contact: curator@old-picture.com)

Indėnų totemų stulpas. <http://www.2steger.de/canada/images14/Totem>

Navajų genties kilimėlis. http://www.rarepottery.info/images/July142007030_001.jpg

Hopių genties keramika. <http://www.rarepottery.info/images/April92007001.jpg>

niekas nedingsta be pėdsakų, kur visada atviras kelias į nežinią ir stebuklus.

Indėnai dažnai šneka apie gyvenimo vertybes. Jie kviečia mylėti žemę Motiną, gerbti Didžiąją dvasią, savo draugą, ginti asmeninę laisvę, dirbti visų gėrovei, suteikti pagalbą ir švelnumą esančiam bėdoje, rūpintis savo protu ir kūnu, visuomet būti sąžiningam ir garbingam, jausti atsakomybę už savo veiksmus, daryti tai, kas yra (tavo manymu) tinkama. Tokie yra indėnų dešimt įsakymų.

Navajo genties indėnai turi ilgą dainų ciklą, pasakojantį apie pasaulio sutvėrimą, tautos istoriją, apie supančio pasaulio grožį bei didingumą. Tokie ciklai susiję su šventomis apeigomis, juos sudaro nuo 150 iki 300 dainų, kurių kiekviena turi pavadinimą: „Nakties daina“, „Kalnų viršūnių daina“, „Palaimintoji daina“ ir kt.

Šiuo metu tarp čiabuvių amerikiečių, kurie bendrauja viena ar keliomis indėnų kalbomis, labiausiai paplitusi navajų kalba. Į Amerikos anglų kalbą įaugo daug indėnų kilmės žodžių bei vietovardžių, pvz.: *moose* (briedis), *raccoon* (meškėnas), *squash* (moliūgas), *toboggan* (toboganas), *totem* (totemas), *Milwaukee* (susibūrimo vieta prie upės), *Minnesota* (Sioukso žydri vandenys), *Oklahoma* (Čoktau gyventojai indėnai), *Tuscaloosa* (juodaodis karys).

Jankiai kelyje

Anglų gyvenviečių Šiaurės Amerikoje istorija prasidėjo 1607 metų balandžio rytą, kai trys nuo audros nukentėję Londono kompanijos laivai išmetė inkarus prie Česapisko įlankos krantų. Jie įkūrė gyvenvietę Džeimstaun, vėliau tapusią pagrindiniu Virdžinijos kolonijos miestu. Nuo pat pradžių Džeimstauno kolonistams, kaip ir visiems kitiems atvykėliams, teko įsitikinti, kad Amerika yra toli gražu ne „Pažadėtoji žemė“. Tačiau kolonija, nors lėtai, plėtėsi. Apie 1619 metus Virdžinijoje jau gyveno maždaug 2 tūkstančiai gyventojų.

Tuo tarpu persikėlimui į Naująjį pasaulį ruošėsi dar viena anglų išeivių grupė. Tai buvo Nyderlanduose apsigyvenę puritonai separatistai, kuriuos Anglijoje persekiojo už tai, kad jie priešinosi karaliaus prievartai paklusti bažnytinei valdžiai. Patyrę tremtį, vienetę ir sunkų darbą svetimoje žemėje, galų gale jie gavo leidimą apsigyventi Amerikoje. „Mejflauer“ laivu jie išvyko į tolimą kelią ir 1620 metų lapkritį atsidūrė prie dabartinės Masačiūsetso valstijos krantų. Čia ir buvo įkurta Naujojo Plimuto gyvenvietė.

Masačiūsetso pakrantėje išsikėlė dar kelios emigrantų iš Anglijos partijos. Kai paaiškėjo, kad ir Amerikoje vis dėlto galima gyventi, išeivių iš Europos srautas pradėjo didėti. Greitai, be Masačiūsetso ir Virdžinijos, atsirado kitos anglų kolonijos: Rod-Ailendas, Konektikutas, Nju-Heivenas, Menas, Pensilvanija. XVIII amžiaus viduryje Šiaurės Amerikoje jau buvo 13 kolonijų, kurių gyventojų skaičius sudarė apie 3 milijonus žmonių.

Folkloras mums poetiškai primena daugelį to meto įvykių. Žinios apie žodinę liaudies kūrybą kolonizacijos pradžioje ypač skurdžios. Žinoma tik tiek, kad folklorą kūrė nepriklausomo ir maištingo charakterio žmonės. Atsirado ypač daug baladžių apie plėšikus ir piratus. XVIII amžiaus viduryje Naujojoje Anglijoje susiformavo specifinė žodinė *jankių* kūryba. „Inglis“ – taip iškreiptai vadino pirmųjų atvykėlių anūkus ir proanūkius, kurie pradėjo suvokti save jau ne kaip anglus-kolonistus, Britanijos karūnos pavaldinius, bet, tiesą sakant, iš esmės jau kaip amerikiečius.

Naujosios Anglijos, arba „Jankilendo“, gyventojai, kaip juokais buvo vadinama ši šalies dalis, nepaprastai didžiavosi savo kariniais politiniais, bet greičiausiai dar labiau – dalykiniais (verslo) laimėjimais. Nenusimenantis ir, tiesą sakant, amžinai kuo nors užimtas jankis tapo pirmuoju amerikietiškojo folkloro herojumi. Tarp kitko, jis neatsirado iš nieko: turėjo europietiškus prototipus. Vėliau tipiškas jankio paveikslas – ilgakojo, pasipūtusio, žilabarzdžio džentelmeno, apsimovusio dryžuotas kelnės, apsvilkusio liemenę ir surdutą, su cilindru ant

galvos ir lazdele po pažastimi – susiformavo kaip dėdė Semas – tam tikras modelis, folklorinis Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojų simbolis.

Kolonizatorių skverbimasis gilyn į žemyną, į vakarus, užkariautų žemių riba, arba, kaip ją vadino amerikiečiai, „frontir“, darė didelę įtaką daugeliui amerikiečių gyvenimo sričių. Iš indėnų išeiviai išmoko auginti kukurūzus, apdirbti medieną ir medžioti. Maždaug apie 1700 metus „riba“ buvo jau pasiekusi didžiausių Amerikos upių Misisipės ir Ohajo toliausius laivybos punktus; apie 1765 metus – jau ir Alleganą, o prieš karo už nepriklausomybę pradžią ji pasitraukė už kalnų.

Pagrindinę vietą tų metų amerikietiškaus folklore užėmė „frontirsman“ – pionierius-pėdsekys ir medžiotojas, išaukštintas Fenimoro Kuperio, miškakirtys, fermeris ir kaubojus – kitaip tariant, žmogus, apsuptas nuolatinių pavojų ir pasiruošęs susigrumti su bet kuriuo iš jų. Pavyzdžiui, Virdžinijoje susiklostė pasakojimų ciklas apie tokį „heraklį“ vardu Piteris Francisko, išgarsinusį save įvairiausiais žygdarbiais, kuriuos būtų galėjęs atlikti nebet Gargantua.

Šiaurėje pagrindiniu legendų herojumi tapo Polis Banjanas – antžmogiškų galių mitinis miškakirtys. Pasakojimai apie fantastiškus Polio Banjano bei jo draugų nuotykius ir žygdarbius buvo tam tikros rūšies folklorinė išraiška apie galimybes, atsiveriančias „pasienio“ („paribio“) žmonėms.

Karštojoje Floridoje susikūrė truputį kitokio folklorinio herojaus tipas. Šios valstijos gyventojai aukštino tėtušio Menšeno, užkietėjusio brakonieriaus ir įstatymų laužytojo, išradingumą, gudrumą ir sąmojingumą. Jam visada pavykdavo išsisukti iš pačių beviltiškiausių situacijų, į kurias jis nuolat įsiveldavo dėl nuolatinių nesutarimų su ne visada teisingų įstatymų sergėtojais.

„Pasienio“ epochos legendos priskirdavo nepaprastą, o kartais ir nežemišką galią ne tik žmonėms, bet ir gyvūnams. O per Europą tuo metu keliavo pasakojimai, kad yra už jūrų-okeanų „pažadėtoji žemė“, kur mana byra iš dangaus.

Lyrinis pradas labiausiai išryškėjo kaubojų, kurie tuo metu ganė ilgarages karves ir išjodinėjo laukinius mustangus bekraštėse lygumose, nusidriekusiose nuo pietų Techsaso iki šiaurinės Montanos, dainuojamojoje kūryboje. Būtent kaubojus tapo vieninteliu tokios rūšies socialiniu-psichologiniu tipu, suformuotu ypatingų amerikietiškosios istorijos sąlygų. Jis nebuvo galvijų augintojų palikuonis, paveldėjęs pašaukimą, tradicijas ir įpročius iš savo protėvių. Žemdirbių, amatininkų ir smulkių prekiautojų vaikai tapdavo kaubojais arba piemenimis-klijūnais ne nuo pirmosios kartos. Jie palikdavo tėvų namus dėl laisvo gyvenimo balne, nakvynės po atviru dangumi ir rizikingų nuotykių.

Gyvybė arba mirtis

XIX a. 50-ųjų metų viduryje Amerika skilo į dvi priešiškas stovyklas – pietiečių ir šiauriečių. Vergovė, kuri jau buvo panaikinta šiaurinėse ir vakarinėse valstijose, tarpo pietuose. Plantatoriai-vergvaldžiai taip ir liko nekontroliuojami juodaodžių vergų gyvenimo ir skurdžios buities šeiminkai.

1863 metų sausio 1-ąją dieną prezidentas Linkolnas paskelbė proklamaciją apie vergystės panaikinimą maištaujančiose valstijose. Ryžtingi prezidento Linkolno veiksmai nulėmė esminę permainą vykstančiame pilietiniame kare. Ketverius metus JAV vykęs pilietinis karas pasibaigė visišku vergvaldžių pralaimėjimu.

Afrikiečiai, išsilaipinę Amerikos krantuose, patekdavo į vergų rinką. Atvykusius į Ameriką afrikiečius krikštydavo per prievartą, supažindindavo su Biblija ir bažnytine muzika. Šiose kovose, susidūrimuose ir susiliejimuose gimė absoliučiai ypatingas folkloro tipas, kurį priimta vadinti afroamerikietiškuoju. Pirmuoju žinomu šio afroamerikietiškojo folkloro žanru tapo dvasinės giesmės – spiričuelsai. Spiričuelsų poezija, kupina giliausios savigarbos ir orumo bei moralinio tyrumo, pasakoja apie pačius sunkiausius išbandymus, tekusius amerikiečių tautos juodaodžių daliai. Dažnai spiričuelsų kalba buvo naudojama kaip savotiškas kodas arba šifras, kuris slėpė tam tikrus pranešimus, neskirtus pašalinėms ausims. Taip formavosi savotiška metaforinė kalba, kuri dar ir šiandien naudojama tarp juodaodžių amerikiečių.

Be spiričuelsų, žodinė juodaodžių belaisvių kūryba pagimdė ir visiškai pasaulietiškus žanrus, neturinčių jokios religinės simbolikos. Tokių

pasakų ir baladžių tekstai slepia savyje medžioklės užkeikimų, priežodžių ir patarlių pėdsakus, atklydusius iš Vakarų Afrikos žodinės kūrybos.

Svarbiausią darbininkiškos Amerikos bei juodaodžių amerikiečių folkloro dalį sudarė darbo dainos, vadinamos *work songs*.

Vėliau atsirado charakteringos jūrininkų, uosto krovikų, kūrų, irklininkų dainos.

Darbininko poeto Džo Hillo dainos beveik pusę amžiaus skambėjo ir skatino vienyti afrikiečius darbininkus.

Beveik kiekviename garlaivyje, plaukiojusiame tarp Naujojo Orleano pietuose ir Sent-Luiso šiaurėje, buvo speciali locmano padėjėjo tarnyba. Locmano padėjėju paprastai dirbdavo juodaodis. Stovėdamas garlaivio priekyje, jis privalėjo be pertraukos kartimi matuoti dugną ir visą laiką garsiai pranešti apie „žymę“ – gylio matą, leidžiantį locmanui laikytis farvaterio ir išvengti klasingų sekumų. Reikalingą gylį atitiko „žymė du“ – „mark twain“. Tą nepaliaujamą šauksmą girdėjo jaunas Samuelis Lenghorns Klemensas, kada pats plukdė garlavį Didžiąja Senaja upe. Tapęs rašytoju, pasivadino Marku Twainu.

Geležinkelininkų folkloras sukūrė romantinę Keisio Džonso figūrą, legendinio mašinisto, pasiaukojusio dėl žmonių, už kuriuos jis buvo atsakingas, gyvybės. Taip pat žinoma apie Juodąjį Bilą Geležinkelininką.

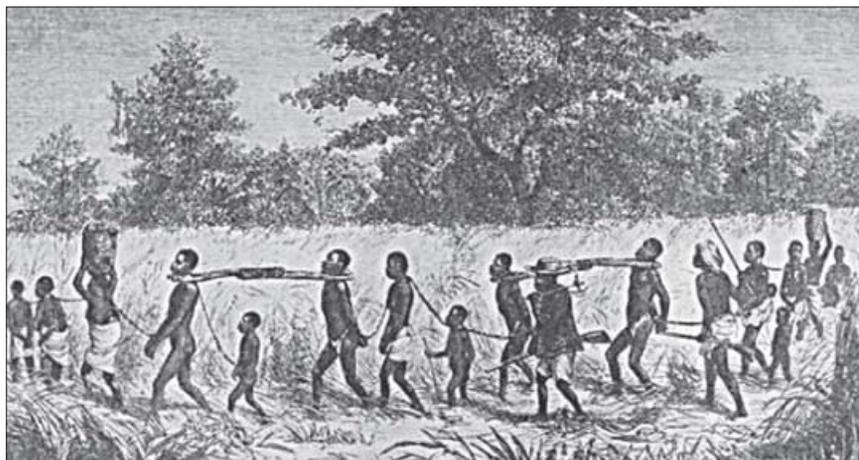
Aš nugalėsiu

Pasibaigus pilietiniam karui (1861 – 1865), nugalėjus vergvaldiškuosius Pietus ir panaikinus vergiją, Jungtinėse Amerikos Valstijose prasidėjo audringas kapitalizmo vystymasis.

XX amžiaus pradžioje ėmė skambėti liaudies poeto Džo Hillo, geležinkelininko sūnaus, dainos. Jos padėjo amerikiečių darbininkams pažinti tikruosius jų sunkaus būvio kaltininkus, suprasti jo priežastis ir suvokti kelią, vedantį į permainas. Taip sakant, kitas folklorinio herojaus vystymosi laiptelis – tai miestietis jankis: išmoningas veikėjas, sėkmingas verslininkas. Jis

Afrikietis, patekęs į vergiją.
<http://cghs.dade.k12.fl.us/slavery/index.html>

Afrikiečiai, patekę į vergiją. Pirmieji afrikiečiai vergai paimti į nelaisvę ir atvežti į Anglijos ir Amerikos kolonijas septynioliktajame amžiuje. Daugiau nei 10 milijonų belaisvių buvo transportuoti į Ameriką ir paversti vergais. Nuotrauka iš Encarta Encyclopedia, Hulton Deutsch.

ne toks linksmas keliauninkas ir aštrialiežuvis kaip jankis prekiautojas, jankis arklininkas, nešvankokas jankis, žodžiu, darbininkiškos profesijos jankis. Bet dar ir ne toks atvirai ciniškas auksinio veršio garbintojas koks vėliau tapo dėdė Semas.

XX a. pradžioje svarbiausiu juodaodžių liaudies dainuojamosios kūrybos žanru tampa bliuzas. Tiesiogiai šį žodį galima būtų versti „liūdesys“ arba „dainos-skundai“, tačiau angliškas žodis „blue“ taip pat reiškia ir žydrumą arba mėlyną spalvą, ir ši reikšmių įvairovė ypač plačiai naudojama afro-amerikietiškoje poezijoje.

Pagrindiniai šios poezijos motyvai – nelaiminga meilė, skurdas, namų ilgesys, vienvė, likimo smūgiai, socialinis susvetimėjimas. Charakteringiausia bliuzo tema – svajonė apie kraštą, kur juodaodžiui bus gera. „Visi juodaodžiai mėgsta bliuzą. Kodėl? O todėl, kad jie jau gimė liūdėdami!“ – kalbėjo juodaodžių liaudies poetas Haddis Ledbetteris, pravarde „Alavinis storapilvis“, spėjęs per visą savo ilgą gyvenimą padirbėti ir medvilnės plantacijose, ir geležinkelyje, ir užtvankų statybose.

Pirmasis džiazos stilius 2-ojo dešimtmečio pabaigoje (pirmieji įrašai padaryti kiek vėliau) susiformavo Amerikos Pietuose, Naujajame Orleane – uostamiestyje Misisipės deltoje (Luizijos valstija). Tais laikais Naujajį Orleaną vadino „Paryžiumi ant Misisipės“, nes jame buvo stipriai išplėtotas pramogų verslas. Čia kur kas tolerantiškiau nei puritoniškoje Šiaurėje buvo žiūrima į juodųjų, kreolų (ispanų, portugalų kolonizatorių Lotynų ir Šiaurės Amerikoje palikuonys) kultūrą ir tradicijas. Be to, po Pirmojo Pasaulinio karo Naujajame Orleane buvo sutelkta amerikiečių kariuomenė (kurį laiką Amerikos vyriausybė dar nesiryžo demobilizuoti savo būrių), o kartu su ja ir daugybė karinių orkestrų, kuriuose, kaip įprasta, grojo juodaodžiai. Be darbo „lūkuriuojančiai“ kariuomenei reikėjo pramogų. Kaip grybai po lietaus ėmė dygti užkeigos, barai, naktiniai klubai, viešnamiai, kartu su jais pramoginės muzikos orkestrėliai, kurie grojo temperamentingą regtaimo ar bliuzo pobūdžio juodųjų muziką. Turguje pusvelčiui, o kartais ir už dyką galima buvo įsigyti trimitą, tromboną, tūbą ar kokį kitą instrumentą, nes, demobilizuojant karinius orkestrus, instrumentais buvo užversta daug karinės amunicijos sandėlių... Tokioje aplinkoje ir gimė pirmasis improvizacinės džiazos muzikos stilius.

Pirmuoju džiazos muzikantu laikomas kornetininkas Buddy's Boldenas, subūręs savo kolektyvą (tai buvo *ragtime band* tipo ansamblis) dar 1895 m. Šie metai sąlyginai ir laikomi džiazos gimimo data. (1917 m. grupė „The Original Dixieland Jazz Band“ įrašė pirmąją džiazos muzikos plokštelę.)

Tačiau šalia kūrinių, sukurtų iškiliausių šalies prozininkų ir poetų bei užėmusių garbingą vietą Amerikos kultūros istorijoje ir toliau gyvavo liaudies baladė, daina ir parodija. Amerikietiškas folkloras, iki tol paprastai buvęs bevardis, pradėjo garsinti savo autorius. Naujai kuriamose dainose išryškėjo amerikietiškojo folkloro savybės (muzikinės, lingvistinės, atlikimo maniera). Daugelį dainų tuoj pat pradėjo dainuoti amerikiečiai, nepaisydami pirminio teksto ir melodijos, jie prikurdavo nau-

Juodaodis muzikantas.
<http://www.csub.edu/projects/ais/nal/chapter>

jas frazes ir netgi ištisis punktus, pakeisdavo dainos turinį atitinkamai pritaikydami jį esamam momentui ir dažnai visiškai užmiršdami autorinio originalo egzistavimą.

30-ieji metai išskyrė ir naują autoriaus atlikėjo tipą – kovotoją už teisybę, apsiginklavusį gitara ir dainomis. Šio judėjimo pradininkas ir patriarchas buvo Vudi's Gatri's.

Dainuojamojo folkloro populiarumas vis augo. 40-aisiais, 50-aisiais karščiausiais liaudies dainų propaguotojais tapo jauni entuziastai, kuriuos laikraščiai tuoj pat pakrikštijo folklorininkais. Naujajam dainuojamajam judėjimui pagrindus padėjo daugiametė tokių nenuilstančių liaudies kūrybos rinkėjų ir muzikantų atlikėjų kaip Alanas Lomakas, Pitas Sigeris, Gajas Karavenas, Juenas Mak-Kollas, Džerri's Silvermenas veikla. Keliaudami po Jungtines Valstijas, jie tolimiausiuose užkampiuose atrasdavo folkloro tradicijų puoselėtojų, užrašinėjo jų balsus, kartais surengdavo koncertų, kuriuose patys dalyvaudavo kaip lektorai, dainininkai, instrumentalistai.

Jaunimas atkreipė dėmesį į labiausiai diskriminuojamos jų gimtosios šalies dalies – indėnų, čikanų ir, žinoma, juodaodžių – padėtį. Kaltės jausmas dėl didžiulės istorinės neteisybės, kurią patyrė šie žmonės (tai, beje, lietė ir baltaodžius vargšus), kurstė norą juos suprasti ir pajusti jų jausmus, išgyvenimus, suvokti mintis. Sigerio, Piterio la Faržo (indėniškos kilmės), Deivido Arkino ir kitų

atlikėjų dainos daugeliui tapo pirmuoju žingsniu, siekiant suprasti paprastų Jungtinių Amerikos Valstijų žmonių gyvenimą.

50-ųjų viduryje ritmenbliuzą pradėjo groti daugelis baltųjų atlikėjų ir ansamblių. Tada baltaodžių grojamas ritmenbliuzo variantas ir pradėtas vadinti „big-bit“ (pažodžiui – didelis smūgis) arba rokenrolu. Pirmieji roko muzikos triumfai buvo audringi, netgi skandalingi. Muzikantų profesionalų vertinimu, ankstyvasis rokenrolas buvo kraštutiniai primityvus. Pirmieji 50-ųjų metų rokenrolo karaliai savo auditorijos susižavėjimą sukeldavo begalinu dviejų trijų frazių kartojimu. Tačiau Bobo Dilano dainose žodžiai vaidino itin svarbų vaidmenį. 1963 metais neįtikėtino populiarumo susilaukia Dilano daina „Ant vėjo sparnų“, kviečianti neužsimerkti prieš viską, kas vyksta aplinkui. 60-ųjų metų viduryje, grodamas instrumentinio ansamblio sudėtyje, jis padeda pamatus naujai muzikinei srovei – folkrokui. Iš pradžių ji orientavosi tikrai į juodaodžių liaudies atlikėjų ritmenbliuzo stilių. Šią kryptį Anglijoje pratęsė grupė „Bitlai“.

60-ųjų – 70-ųjų metų sankirtoje šiuo pavyzdžiu pasekė daugelis JAV autorių atlikėjų. Šių dainininkų kūryba ypač plati ir

įvairi: nuo pačių paprasčiausių, beveik primityvių baladžių ir vaikiškų dainelių iki sudėtingų muzikos kūrinių. Maždaug apie 70-ųjų metų vidurį Amerikos jaunimas vis dažniau simpatizuoja dainoms, atskleidžiančioms šiuolaikinės, dažnai skaudžios gyvenimiškos patirties turinį, bet parašytoms vienu iš tradicinių žanrų, vadinamų kantri muzika (pažodžiui – kaimo muzika).

„Kantri silius daina, – nurodo amerikiečių tyrinėtojas Nelsonas Kingas, – dažniausiai yra paprastos struktūros, aiškios ir lanksčios melodijos, visada apie ką nors pasakoja. Gitaros akompanimentas dažniausiai sukuria tikslų ritminį taktą.“

„Kantri dainos, – pabrėžė kompozitorius Rojus Harri’s, – gali būti paprastos kaip žemė po kojomis, bet žemė sūri nuo prakaito ir sunkios patirties. Šitos dainos yra ne kas kita, kaip nesibaigiantis meilės, gimimo ir mirties, darbo ir žaidimų, vilties ir nevilties, pergalės ir pralaimėjimo aidas.“

Majų moteris audžia medžiagą tradicinėmis Majų staklėmis. Spalvoti Majų audiniai tapo ypač paklausūs visame pasaulyje. Kasmet augantis susidomėjimas majų rankdarbiais atvėrė smulkiems amatininkams ekonomines galimybes bei sumažino majų bendruomenės skurdą Gvatemaloje. Nuotrauka iš Encarta Encyclopedia, Woodfin Camp and Associates, Inc./David Alan Harvey.

Inkų apsisvalymo ritualas. Kiekvienais metais šimtai žmonių dalyvauja šiame apsisvalymo ritualė. Peru gyventojas, vilkintis Inkų policininko uniformą, atlieka ritualą, nešdamas ledo luitą nuo Nevado de Ausangate viršukalnės. Nuotrauka iš Encarta Encyclopedia, REUTERS.

Amerika ir amerikiečiai šiandien

Dar būdami lojalūs britų valdiniai, Šiaurės Amerikos gyventojai vadino save amerikiečiais. Šis žodis kildinamas iš XV a. italų keliautojo Amerigo Vespucci'o vardo. Po Amerikos revoliucijos ir nepriklausomybės karo žodis „amerikietis“ išlaikė vartojimo tradicijas. Ką reiškia būti amerikiečiu? Ką galime vadinti amerikietiška kultūra naujos eros pradžioje, progresyvios technologijos XXI amžiuje?

Įvairių Amerikos regionų tradicijas, įvairiaspalvę kultūrą, pramonės vystymąsi, kalbos tarties ypatumus suformavo ten apsigyvenę žmonės. Geografinė padėtis bei klimatas taip pat turėjo neabejotinos įtakos. Nepaisant įvairiapusių skirtumų, JAV dalijama į 5 regionus.

Į Šiaurės rytų regioną įeina Atlanto vandenyno pakrantės valstijos nuo sienos su Kanada pietų link iki Vašingtono apygardos, įskaitant vakarinę sritį su Pensilvanija. Naujosios Anglijos valstijų (Konektikuto, Masačiūsetso, Vermonto, Niu Hampšyro, Rod Ailando bei Meino) gyventojams būdingas darbštumas, nekalbumas, racionalus elgesys. Bostonas – intelektualų ir politikų veiklos, tradiciškai susiklosčiusios elitinės oligarchijos lopšys. Sausakimšai perpildytas Niujorkas suformavo savo ypatumus: jo gyventojai energingi, gyvybingi, net šiek tiek grėsmingi. Filadelfija, nors yra arčiau Niujorko, savo istorija ir išvaizda panašesnė į Bostoną. Revoliucinėje Amerikos istorijoje šis miestas suvaidino labai svarbų

vaidmenį. Jame gausu XVIII a. pabaigos architektūros paminklų.

Nusidriekęs nuo rytinės pakrantės Misisipės link, *pie-tinis regionas* visų pirma apima valstijas, buvusias trumpai tegyvavusios Konfederacijos narėmis. Piliетinio karo metu jos buvo išstojusios iš JAV sudėties. Tai Virdžinija, Šiaurės ir Pietų Karolina, Džordžija, Tenesis, Florida, Alabama, Misisipė, Arkanzasas, Luiziana ir Teksasas, taip pat Merilendas, Kentukis bei Vakarų Virdžinija. Pastarojoje visur gausu didingų piliетinio karo monumentų. Iš pietinių valstijų kilęs gausus žymių rašytojų būrys: Williamas Faulkneris, Trumanas Capote, Carsonas McCullersas, Eudora Welty, Tennessee Williamsas ir Markas Twainas. Naujasis Orleanas – tikras prancūzų-akadų, karibiečių, teksasiečių bei Pietų Amerikos nacijų mišinys. Tai ryškiai jaučiama iš aštrių patiekalų, temperamentingo džiazas, karibiečių Užgavėnių ir apskritai iš karšto gyvenimo būdo.

Plačiai nusidriekusi zona į *vidurio vakarus*, dar vadinama *Heartland* (centrinė sritis), apima teritoriją nuo sienos su Kanada iki Teksaso valstijos ir nuo Pensilvanijos iki Uolinių Kalnų. Istoriskai tai žemės ūkio rajonas, pasižymintis tradiciškai stipriais šeimos ryšiais, žmonių atsidavimu darbui, pasitikėjimu vienas kitu. Šios vertybės – geriausi amerikietiško būdo bruožai.

Vakarų regionas driekiasi nuo Uolinių kalnų iki Ramiojo vandenyno ir nuo Kanados iki Meksikos. Nors kaulojai ir indėnai nebešiuoluoja raiti ant žirgų po plačiai nusidriekusias ganyklas, tačiau aiškiai jaučiami įgimti bruožai – tvirtas individualizmas ir pasitikėjimas saviimi. Sandėriai čia neretai patvirtinami garbės žodžiu ir tvirtu rankos paspaudimu. Kalifornijos valstija – Holivudo ir „Silicon Valley“ lopšys. Čia visoje šalyje didžiausias gyventojų skaičius. San Franciskas – kosmopolitinis miestas. Jį supa nuostabi gamta. Jame jaučiama stipri Lotynų Amerikos įtaka, ypač maisto pramonėje. Vietovardžiai taip pat parodo, kad čia karaliauja Lotynų Amerika. Sietlo miestas išaugo į stambų pramonės miestą, tapusį lėktuvų „Boeing“ centrine būstine bei kompiuterių programinės įrangos giganto „Microsoft“ lopšiu.

Nuošalesnės sritys yra Aliaska ir Havajai. Tik visiškai neseniai pasienio sritis Aliaska tapo komercinės veiklos vieta ir savo pirmųjų kolonistų dėka yra daug „vakarietiškesnė“. Havajai labiau orientuojasi į Rytų Aziją, ypač Japoniją.

Amerikiečiai nuoširdžiai įsitikinę, kad Jungtinės Amerikos Valstijos – tai geriausia pasaulio vieta. Dauguma amerikiečių save vertina kaip ambicingus, darbščius bei energingus piliečius. XX a. viduryje amerikietiškos natūros idealo savybės – šiuuršktoją tvirtumą, drąsą, intelektą, kūrybiškumą, aktyvumą bei fizinę ištvermę – atskleidė rašytojas Ernestas Hemingway'us. Tačiau jau aštuntame

dešimtmetyje tą idealą nuo pjeđestalo nustumė naujų technologijų kūrėjai, verslininkai (kaip Billis Gatasas), nenugalimieji superdidvyriai (Sylvesteris Stallone, Arnoldas Schwarzneggeris), Holivudo (kompanijos „Disney“ vadovas Michaelas Eistneris) ir kitos pramogų verslo pirmojo ryškumo pasaulio žvaigždės. Kai kurių amerikiečių kultūros įvaizdžių sukūrimui įtakos turėjo fizinis patrauklumas, o ne talentas ar intelektas.

Neginčytinai amerikiečiai yra materialistai. Tai vartotojiškos kultūros tauta. Turto kokybė ir kiekybė dažnai tampa žmogaus sėkmės garantu. Tačiau kartais vartotojiškas požiūris į pasaulį, asmeninės šlovės bei pripažinimo siekimas gali atrodyti absurdiškas. Populiaraus artisto Andy Warholo garsioji frazė: „Bet kas gali išgarsėti per 15 minučių“ atspindi vieną iš labiausiai ginčytinų „amerikiečių svajonių“ – troškimą išgarsėti (arba liūdnei pagarsėti.)

Ar galėtume teigti, kad amerikiečiai beveik didžiujasi savo neišprusimu ir yra antiintelektualai? Taip, intelektas amerikiečiams yra svarbus tik tiek, kiek jį galima taikyti praktiškai. Tai atspindi senas amerikiečių posakis: „Jei jau esi toks protingas, tai kodėl nesi toks turtingas?“ Iš intelektualų nuolat šaipomasi kaip iš bejėgių ir elitaristų. Jie (televizijos situacijų komedijose ir kitur) parodijuojami kaip morališkai bailūs ir fiziškai silpni. Liūdna, tačiau tenka pripažinti, kad nors JAV ir giriasi pasiekusi aukščiausią pragyvenimo lygį pasaulyje, pagal raštingumą ji tėra tik 41-oje vietoje iš 164 Jungtinių Tautų šalių.

Kiti kultūros elementai – džiazas, bliuzas, rokenrolas – vietinio meno formos (prisiminkime Georgą Gershwiną, Duke Ellingtoną, Billy Holiday, Bessie Smith, Irvingą Berliną, Milesą Davisą, Elvisą Presley).

Nors meno prestižas ekonominio pakilimo metais, devintajame dešimtmetyje, gerokai ūgtelėjo, tačiau į jį žiūrima kaip į dekorą. Šiuolaikinis menas, išskyrus labiausiai reprezentacinį, laikomas absoliučiai gluminančiu, kartais net pokštu. Įdomu pastebėti, kad apibūdinimas „tikras meno šedevras“, skirtas automobiliui, baldams, pastatui, net komerciniam sandėriui, laikomas didžiausiu komplimentu. Tačiau kalbant apie meno kūrinį vargu ar tai suprantama kaip komplimentas.

Beisbolas, rodeo ir martinis – taip pat amerikiečių pramanas. Kas pirmieji sukūrė dangoraižius, tušinukus, detektyvinius romanus, greitai patiekiamus karštus patiekalus? Maža to – tabako pramonė irgi atsirado Amerikos dėka. Amerikiečių įsitikinimas, jog per pastarąjį pusantro šimtmečio jie išrado kone visus vertingiausius dalykus, nėra labai perdėtas. Užpatentuota per 1000 Thomo Alva Edisono išradimų. Verta pastebėti, kad nors Edisonas save apibūdino kaip vienišą genijų, kartu su juo dirbo daugybė talentingų žmonių. Telefonas, lėktuvas,

televizija, radijas, oro kondicionierius, liftas, spausdinimo mašinėlės bei kompiuteriai... Tai tik dar kartą įrodo amerikiečių novatoriškumą, tiek daug gero atnešusį pasauliui. Savaiame aišku, Amerikos indėlis neapsiriboja vien technologija: beveik visose pasaulio šalyse sutinkame žmonių, dėvinčių „Levis“ džinsus, valgančių arachisų sviestą, spragintus kukurūzus (grynai amerikietišką valgi), mėšainius, Kentukio vištienos kepsnį, besiklausančių rokenrolo ar džiaz, žiūrinių Holivudo filmus. Visiems žinomi vieni iš labiausiai pripažintų prekių ženklų: *Coca Cola, Disney, Kodak, Microsoft*. Nepaisant pasididžiavimo jausmo ir atsidavimo technologijai, amerikiečiai nustemba, jei dingsta elektra ar laikinai sutrinka telefono sistema. Iš svečių šalių sugrįžę, jie dažnai skundžiasi, jog „niekas neveikia.“

Iš esmės amerikiečiai nesupranta, kas dedasi pasaulyje. Amerikietiško optimizmo ir neribotų galimybių pojūtis gimė XIX a. Dauguma manė, kad pramonės suklestėjimo ir pažangos galimybės neribotos. Palyginti su senesniųjų šalių bei kultūrų fatalistiniu požiūriu, tokią nuostatą galime laikyti naivia. Tačiau būtent tokia pozicija stūmė amerikiečius į priekį, skatino išbandyti naujus būdus, kuriuos kiti kraštai atmesdavo kaip beviltiškus.

Pačiose Jungtinėse Amerikos Valstijose potraukis studijuoti folklorą įgavo didelį mastą tik prieš kelis dešimtmečius. Jeigu prieš 40 metų jūs būtumėte paklausę eilinio amerikiečio, kas yra liaudies daina, jis būtų pažvelgęs į jus su nuostaba. Šimtus metų buvo renkamos kaubojiškos dainos, negrų spiričuelsai, anglų baladės ir tam tikrų etninių mažumų dainos, tačiau pastangos sudominti jaunimą minėta muzika tikrai labai retai ir sporadiškai buvo vainikuojamos sėkme. Tačiau paskutiniaisiais dešimtmečiais amerikiečių universitetus ir koledžus apėmė susidomėjimas dainomis, atliekamomis pritariant gitara arba bandžo. Žmonės, kurių protėviai perplaukė okeaną, perėjo visas prerijas ir pastatė nesuskaičiuojamus miestus, panoro atgaivinti savo prarastas tradicijas.

Netgi patys amerikiečiai, praėjus dviem šimtams metų po Deklaracijos dėl nepriklausomybės paskelbimo, vis dar bando suvokti savąjį savarankiškumą. Norint to pasiekti, reikia atsakyti į daugelį klausimų: Kas aš? Kaip atrasti save? Dėl kokių vertybių verta gyventi?

Atsakymų į šiuos klausimus amerikiečiai ieško ir savo praeityje, savo nacionalinėje istorijoje, savo kultūroje. Tikroji kultūra negali būti sukurta nesiremiant liaudies kūryba. Štai kodėl geriausi amerikietiškos grožinės literatūros, poezijos, muzikos kūriniai pagrįsti nacionaliniu folkloru. Skaitydami G. Bitčer Stou, O'Henrį, Marką Twainą, Erskiną Koldvelą, klausydamiesi Geršvino, Bernštaino muzikos, jūs galbūt dabar aiškiau įsivaizduosite jų kūrybos pagrinduose glūdinčias ištakas.

LITERATŪRA:

- Editor: Lawless, E.J. *Journal of American Folklore*. 2004, No. 464. Columbia: University of Missouri.
- Editor: Santino, J. *Journal of American Folklore*. 1998, No.442. - Ohio: Bowling Green State University.
- GLASSBERG, D. *The Place of the past in American Life*. Amherst: University of Massachusetts Press, 2001.
- GELO J. D., *Journal of American folklore*. 1999, No.443, p. 42-57. - USA: American Folklore Society.
- ENGEL, D.W. Prieš Jus JAV. California: USA, World Trade Press, 2000.
- CHANADY, A. *Latin American Identity and Constructions of difference*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994.
- LOWIE, R. H. *Indians of the plains*. Linkoln: University of Nebraska Press, 1982.
- BOTKIN, B. A. *A Treasury of American Folklore*. New York, USA, 1983.
- DORSON, R. M. *Folklore and Folklife*. Chicago and London, 1972.
- БОГИНА Ш.А. *Этнокультурные процессы в США*. Москва: Наука, 1986.
- ПЕРЕВЕРЗЕВ, Л. *Голоса Америки*. Москва, 1976.

USA traditional Culture

Jūratė MATULIONIENĖ,
Daiva PUNDZIUVIENĖ

This article provides an accessible, succinct article on an area of research that examines American folklore and folklife. It depicts how migration, attachment to place and sense of history shaped the image of America, forming miscellaneous culture, traditions and making influence of mass culture on once-unique local spaces.

In the United States folklore emerged as a new field of learning in the 19th century. American folklore society underwent a considerable transformation from a loose and floundering organization to a vigorous and solvent society.

With the expansion of Europe in the 15th and the 16th century, European colonizers transported folktales to the continents of North and South America and Africa. Native traditions, tales and songs of American Indians were found before the newcomers settled in America. A new development in historical reconstruction is now emerging among American folklorists who are synthesizing folkloric and historical techniques. The possibilities of using oral sources and utilizing traditional recollections to reconstruct folk attitudes and events of local history and the recent past are demonstrated by various folklore researchers. American folklore is an echo of the past, but at the same time it is also a vigorous voice of the present. In other words, folklore was to take its place alongside literature, music and the arts as a controlled expression of everyday life and the ideals of American people.

Kuo alsuoja dabartinė Lietuvos etnologija?

Simboliškai parinktą ir semantiškai aktualizuotą Jurginių dieną (2007-04-23) Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedra Lietuvos etnografus, etnologus, socialinius ir kultūrinius antropologus, netgi folkloro tyrinėtojus pirmą kartą sukviė į mokslinį-metodinį seminarą „Etnologija Lietuvoje: studijos ir tyrimai“. Pasak renginio sumanytojo, organizatoriaus ir judintojo (moderatoriaus), neseniai paskirtojo minėtosios katedros vedėjo dr. Arūno Vaicekausko išsiuntinėto kvietimo, siekta pasikeisti nuomonėmis „apie dabartinę etnologijos būklę, apie tai, kaip atrodo patys sau ir kitiems, apie išskylančias specialistų rengimo problemas, vykdomus tyrimus bei galimas perspektyvas“. Pagal pirminį sumanyimą nusakytomis temomis turėjo diskutuoti Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto, Vilniaus pedagoginio universiteto, Lietuvos istorijos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Liaudies buities muziejaus atstovai. Kaip pasirodė vėliau, kai ko minėtosios institucijos visai nebuvo įgaliojusios jų vardu reikštis, kai kas tiesiog neaiškiai „nugaravo“ (Nacionalinio muziejaus specialistai, kalbininkai), be to, pasirodo, Šiaulių universiteto atstovai iš anksto jau buvo neradę renginiui laiko, tačiau gerai, kad atvyko, regis, pagal išankstinį scenarijų nenumatytas gausus moteriškasis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto desantas. Dėl kvietimų ir atstovavimo būta ir daugiau neaiškumų – nors atstovų ir šmėžavo, bet oficialiai dalyvauti pokalbyje, atrodo, nebuvo kvieisti (nebent tik kaip batalinių scenų masuotė) Lietuvos muzikos ir teatro akademijos etnomuzikologai, Etninės kultūros globos tarybos, Lietuvos liaudies kultūros centro specialistai, be to, neaišku, kodėl kai kurie su etnologine tematika susiję muziejininkai (turintys gausesnius fondus, veikiančias nuolatines ekspozicijas, leidžiantys solidžiau parengtus leidinius, išlaikantys ant bėgių net metinę „Etnografiją“ (LNM)) buvo išskirti ir pakviesti, o kiti (tarkim, iš Lietuvos dailės muziejaus, Kauno nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus, Šiaulių „Aušros“ muziejaus ir kt.) ne? Žinoma, tokia rengėjų ir kvietėjų valia beigi mąstymo kryptis, bet suprantamesnį motyvų publikai nepateikta ir, matyt, pristigta.

Bet, kaip sakoma, ne apie tai daina. Juk formaliosios renginių pusės retai nulemia jų kokybę ir sėkmę... Šiuo kart išsivystė įdomus ir gana prieštaringas pašnekesys apie tikrąją etnologijos (buvusios etnografijos) Lietuvoje rea-

lybę, toli gražu ne gėlių žiedeliais nubarstyta. Jos raida glaudžiai susijusi su istorinės ir gyvosios etninės kultūros procesais, todėl šiai pokalbio gijai skaitytojams pateikiamoje publikacijoje skyrėme daugiausia dėmesio (muziejų sąsajos su akademinė veikla ir specialistų rengimo klausimai buvo aptariami gana nenuosekliai, chaotiškai, priešokiais, todėl per plačiai žiotis ir painioti siužetines ašis turėtų vengti ir būsimų diskusijų rengėjai; be to, mažiau norėjosi klausyti iš anksto susitartų pranešimų, „paruošinių“, nes nediskutuojant iškart po pasisakymo iš „spardomo kamuolio“ kambaros arba aktualios problematikos išeidavo suspaustas oras ir vėliau pristigo laiko „frontaliniams pjūviams“ – trumpiems pasisakymams, įžvalgoms, esmę kabinantiems klausimams. Tad vargu bau ar ganėtinai visas Lietuvos etnologijos teminis, probleminis ir asmenybių atstovavimo žemėlapis buvo užbrūkšniuotas? Ir byloti panašiuose renginiuose būtų pravartu ne *ex cathedra*, nors ir atsukus veidą į „parapijonis“, bet demokratiškiau – visiems susėdus akis į akį prie „apskrito stalo“ (nors kažin ar buvę poltinio švietimo namai panašių erdvių išvis turi?). Apskritai pirmasis tokio pobūdžio diskusijų blynas neprisvilo, lauksime jų taktiškai ir strategiškai apgalvotos tāsos.

Arūnas Vaicekauskas. Dar studijų metais kildavo minčių, kad etnologai nemoka tausoti jėgų, yra išsibarstę, paskenę kasdieniuose rūpesčiuose. Pagalvojau, kad visiems šioje srityje dirbantiems žmonėms reikia susitikti ir pakalbėti aktualiomis temomis. Net buvau sau davęs žodį, jei kada tapčiau bent kiek oficialesniu asmeniu, surengti panašų susiėjimą. Tikiuosi, kad jie taps kasmetiniais VDU renginiais. Manau, kad antroji balandžio pusė, tiksliau, laikas apie Jurgines, tam yra tinkamas metas. Tuo metu nevyksta mokslinės konferencijos, dar neprasidėjusi studentų sesija. Manau, kad ateityje panašius seminarus, skirtus konkrečioms aktualijoms, problemoms, būtų galima organizuoti pastoviai.

Šiam susiėjimui neformulavau konkretnio klausimo, nes norėjosi pasitikrinti, kiek toks sumanymas apskritai yra aktualus. Siūlau dalyvaujantiems institucijų atstovams laisvai aptarti rūpimus dalykus, bandyti suartinti išryškėjusius nuomonių skirtumus, nubrėžti gaires, o ne sudėlioti taškus.

Koks mokslas yra šiandieninė etnologija? Kokie jos tyrimo objektai? (Vėliau, tikiuosi, pasuksime nuo tyrimų

prie specialistų rengimo, studijų proceso). Kokie ir kaip rengiami specialistai? Kokios šioje srityje kyla problemos?

Kalbant apie etnologiją kaip mokslą iškyla jos apibrėžimo sunkumų. Tarkim, iš aktualių darbų srities. Dabar daugelis institucijų siekia savo archyvuose turimai ir naudojamai informacijai suteikti skaitmeninį pavidalą. Ir UNESCO konvencija Lietuvą įpareigoja parengti skaitmeninį žodinio ir nematerialaus paveldo registrą. O bet kurios duomenų bazės, ypač elektroninės, kūrimas reikalauja aiškios informacijos klasifikacijos, aiškaus terminų ir jų tarpusavio santykio nusakymo, nes kartą nustatytus informacinius ryšius vėliau yra nepaprastai sunku pakeisti. Kiek teko girdėti, „Arudų“ projekto rengėjai sprenddami kylančius prieštaravimus susidūrė su rimtomis problemomis, ypač etnologijos klasifikavimo srityje.

Etnologijos tyrimo objektas praktiškai tyrinėjant kertasi su kitomis disciplinomis, pavyzdžiui, folkloristika. Elementarus pavyzdys – pas mus papročiai ir apeigos priklauso etnografijai, o žodinės formulės – tautosakos sričiai. Europoje tai paprastai priklauso folkloristikai. Ir susiduriame su konkrečiais sunkumais. Tokią padėtį mes, aišku, paveldėjome su geopolitine regiono istorija. Deja, tiek visuomenės gyvenimas, tiek mokslo raida priklauso nuo politikos. Geopolitine prasme mokslas nuolat balansavo tarp Rytų ir Vakarų. O etnologija kaip mokslas formavosi XIX amžiuje, kai Lietuva dar buvo carinės Rusijos orbitoje, todėl nenuostabu, kad tyrimus Lietuvoje organizavo ir vietinius mokslininkus veikė Peterburgo ir Maskvos akademinės institucijos. XX a. pradžioje situacija lyg ir keičiasi, nes įvykiai Rytų Europoje pakeitė politinę Lietuvos situaciją – atkuriamą valstybės nepriklausomybę. Be to, naujoji geopolitinė padėtis verčia natūraliai orientotis į Vakarus. Ir iškart pajuntame Vokietijos, Skandinavijos, Lenkijos tyrinėtojų idėjų poveikį. Sovietmečiu etninės kultūros studijos dėl politinių priežasčių buvo susiaurintos iki žemdirbiškos etnografijos, daugiausia dėmesio skiriant darbo procesui, kasdienei darbo žmonių buičiai. XX a. paskutiniu metu dešimtmečiu atgavusi nepriklausomybę Lietuva ryžtingai, reikia tikėtis, galutinai, pasuka Vakarų geopolitinės orbitos linkme. Patinka mums ar nepatinka, tačiau ir akademinio gyvenimo plotmėse turėsime atsakyti į tą patį klausimą, į kurį jau atsakėme politinio ir visuomeninio gyvenimo lygiu. Ar mes įsiliejame į europinę mokslo bendruomenę, ar laikysimės „paskutinių etnologijos pagonių“ pozicijos su savais tikėjimais ir metodologiniais dievais. O jei anksčiau ar vėliau gyvenimas mus privers eiti į Vakarus, tai ką pirmiausia mums reikėtų daryti?

Kaip mes dabar atrodome Europos etnologijos kontekste, kviečiu pakalbėti dr. Vytį Čiubrinską, jau ne vienarius metus besistengiantį Lietuvoje sukurti europinio mokslo modelį – klasikinę antropologiją. Kokia dabar yra europinė etnologija, koks jos santykis su klasikine antropologija ir kaip tame kontekste mes, kaip etnologai, atrodome?

Vytis Čiubrinskas. Smagu kalbėti tokiai rinkinei etnologų publikai, jaudinuosi ir labai atsakingai jaučiuosi. Galėčiau kaip įpratęs pradėti nuo terminų aptarimo, bet galime tai ir apeiti, nes turbūt daugelis matė ir vartė neseniai išleistą knygą „Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos“. Joje yra ir straipsniai apie etnologiją (dr. Ž. Šaknio) bei antropologiją (mano). Tai galėtų būti atskaitos taškas šnekėjimui apie terminiją. Ji, beje, dabar ir nebėra labai aktuali. Svarbiau būtų surasti bendrąjį šiandieninės etnologijos vardiklį. Mano supratimu, tai galėtų būti ir tie dalykai, kuriuos bandome formuluoti leisdami žurnalą „Lietuvos etnologija“. Jo paantraštė tarsi ir nurodo, kuria kryptimi Lietuvos etnologijos mokslas galėtų klostytis – socialinės antropologijos ir etnologijos studijų link.

Betgi esu paprašytas kalbėti apie dabartinę Europos etnologiją ir jos rakursą Lietuvoje. Pirmiausia pastebėsiu, kad nemažoje pasaulio dalyje antropologija ir etnologija yra sinonizuojamos, tai yra vienodai suvokiamos. Ypač tai matoma JAV ir Didžiojoje Britanijoje – ten socialinė kultūrinė antropologija ir etnologija yra sinonimiškos. Tai galėtų patvirtinti ir kartu su mumis sėdintis kanadietis lietuvis profesorius Romas Vaštokas, nes ir Kanadoje yra taip pat. Arčiau mūsų situacija kiek kitokia. Tarkim, Prancūzijoje yra pradedamasis kursas „Erdvės antropologija“, kurį skaito Thomas Šiferis iš Provanso, iš Nicos, atstovaujantis etnologijai, bet, kaip ir etnologas Lewi-Strausas, jis yra labiau, mūsų šaliai šnekant, antropologas.

Vokietijoje situacija kitokia – ji nulemta visiems žinomo sąvokinio dvipolio *Volkskunde* ir *Völkerkunde*. *Volkskunde* atstovautų tam, ką prieškariu gerai išvertė Jonas Ballys, – tautotyra, o *Völkerkunde* apimtų tai, kas suvokiama ir verčiama kaip sociokultūrinė antropologija. Rytų Europoje šis vokiečių suformuluotas objekto dvilypumas išlieka ir dabar. Kaip tai atsirado? Daugiausia iš to, kad *Volkskunde* arba 'tautotyra' nuo 1927 m. švedo Sigurdo Eriksono buvo pavadinta ne *Volkskunde*, o Europos etnologija, tiksliau, prieš tai ją pavadinus regionine Europos etnologija. Ji išsirutuliojo į atskirą sritį, ir dabar jai ryškiausiai atstovauja žurnalas „Etnologie Europe“. Kuo ji skiriasi nuo etnologijos, kuri sinoniminasi su antropologija? Europietiškoji etnologija arba įvairiais nacionaliniais pavadinimais vadinamos etnologijos, visų pirma, naudodamos etnografijos metodiką, tyrinėja šalies arba regiono gyventojų tradicinės ir šiandieninės kultūros bei kasdienybės dalykus. Europietiškoji etnologija teigia – visų pirma šalis ir visų pirma regionas, kurie yra Europos kontinente. Taip tarsi atsiribojama nuo visos likusios pasaulio bendrosios globaliosios antropologinės plotmės. Bet globalinių ir lokaliųjų reiškinių sąveika tiek praeityje, tiek dabartyje, kultūros kasdienybėje yra sprendžiama, ir akivaizdu, kad tie sprendimai daro įtaką kultūros ir paveldo politikoms, taip pat etninei politikai tų šalių, kuriose tas mokslas egzistuoja – Vokietijoje, Švedijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, taip pat Rytų Europos šalyse. Tas mokslas nuo vadinamosios

vakarietiškosios sociokultūrinės antropologijos skiriasi tuo, kad labiau akcentuoja kultūros istorijos, paveldo reikšmę, apskritai humanitarines prieigas. O sociokultūrinė antropologija labiau akcentuoja globaliąją sociokultūrinę, o ne reliktų, paveldo reikšmę, be to, ji teigtų, kad tyrimuose itin svarbus yra socialinių mokslų vaidmuo. Todėl ir etnografijos svarba skirtųsi. Vienu atveju ji būtų pakrypusi į struktūruotus interviu, siauresnius aprašymus, susijusi su muzeologija, su trumpalaikėmis ekspedicijomis ir galėtų panėšėti į etnografiją, kurią vis labiau praktikoja įvairūs kiti mokslai. Tuo tarpu antropologų etnografija būtų kiek kitokia – labiau linkusi į socialinių mokslų plotmę, labiau akcentuojanti dalyvaujantį stebėjimą, įvairiaplanius interviu.

Apskritai etnografijos rašymo lygmeniu tie mokslai vėlgi susieyti į gana panašias pozicijas, nes čia būtų akcentuojamas etnografijos aprašymo kompleksiskumas.

Būdingos šiuolaikinės Europos etnologijos plėtojamos, pavyzdžiui, Švedijoje, Lunde, arba Vokietijoje, Berlyne (ten turime mūsų atstovę Astą Fonderau, kuri galėtų puikiai pristatyti ten dominuojančią mokslinių tyrimų projekciją). Man teko stažuotis Švedijoje, Orvalo Liovgreno institute. Jo ir vokiečio Volfgango Kašubos įsivaizduojamas tiltas būtų pagrindinė ašis, į ką gali lygiuoti šiuolaikinė Europos etnologija. O nuo XX a. septintojo dešimtmečio ji patiria nepaprastai ryškią kultūrinės antropologijos įtaką. Kuo tai pasireiškia? Tuo, kad kultūra jau nebėra taip su- daiktinama, o į *Volkskunde* žiūrima kaip į atsiveikimo tyrimus, nes tradicinės tautotyros nebėra, nebėra ir esencializmo, nebėra nacionalizmo ir patriotizmo, pastebimai išaugusi semiotikos reikšmė. Sekant Klifordu Girbsu kultūros interpretavimo, įsimbolinimo, įprasminimo aspektai yra labai akcentuojami.

Europos etnologijos požiūriu, objektas yra siauresnis nei sociokultūrinės antropologijos. Akcentuojami tam tikri Europos regionai arba šalys, tačiau analizės išėities pozicijos, akcentuojamos paradigmos gali būti visiškai tokios pačios.

Labiausiai šiuo metu praturtina tyrinėjimai ne Europoje, ir jų vis daugiau (Poznanės mokslininkų tyrinėjimai Sibire, Budapešto etnologų darbai Urale).

Lietuvoje turime dar daug vadinamosios *Volkskunde* etnologijos. Reikėtų, kad ji labiau nueitų į antrąjį planą – apie tai trečiame „Lietuvos etnologijos“ numeryje rašo Wolfgangas Kašuka straipsnyje „Dabarties istorizavimas. Praeities konstravimas ir dekonstravimas“. Sakoma, kad norint praeitį rekonstruoti pirma ją reikia dekonstruoti. Norint pradėti paveldo arba vadinamąsias etninės kultūros studijas vis dėlto praeitis turi būti kontekstualizuota ir prasmės visiškai lengvai negali būti perkeldinėjamos, jomis negalima manipuliuoti manant, kad praeitį galima lengvai pratęsti. Kiekvienas praeities studijų atvejis, mano supratimu, turėtų būti tyrinėjamas per biografinį interviu, per didžiulio medžiagos konteksto aktualizavimo prizmę. Tik tada, pavyzdžiui, vainikėlio uždėjimą ar nuėmimą galime vadinti praeities kultūros reliktu. Manau, kad labiau-

siai Lietuvos etnologijos ateitis galėtų priklausyti nuo to, kaip mes, tyrinėtojai, etninę kultūrą kaip sampratą ir terminą apmąstysime, klausdami, kas tai yra. Nes labai lengva kalbėti apie etninę lietuvių kultūrą Latvijoje ir Lenkijoje, bet sunku kalbėti apie lietuvių etnokultūrą Lietuvoje. Kas tada neetniniai lietuviai? Šiuo atveju kyla klausimas apie grupiškumo aspektą, nes etninė kultūra visų pirma yra grupinė, todėl lengva kalbėti apie mažumas ir jų kultūras, bet sunku, kai tai yra tradicinė didžiumos kultūra. Tai aktualus klausimas ir su šiuo terminu reikėtų elgtis daug atsargiau. O mes vos ne institucionalizavę esame šį dvižodį... Todėl geriau žurnalo „Liaudies kultūra“ pavadinimą, nes vien tuo atšaukiamas klausimas apie etninės kultūros pieštaringumą. Jeigu žurnalas vadintųsi „Etninė kultūra“, kiltų daug kontroversijų.

Bronė Stundžienė. Įdomu būtų išgirsti, kaip europinie- me etnologijos kontekste suvokiama folkloristika?

V. Č. Tai yra *Volkskunde* dalis, neabejotinai tyrimo objektu laikanti paveldą. Nepriklausomybės pradžioje Lietuvoje apsilankęs Džeraldas Pocius iš Niufaulndlendo universiteto (JAV) visus nustebino pasakęs, kad materialinė kultūra yra folkloras. Apstulbino visus Vilniaus Gedimino technikos universitete apie architektūrinį paveldą kalbėdamas kaip apie folklorą. Folkloristikos ateitį ir perspektyvumą matyčiau atsietume nuo žodinės medžiagos ir platesniame akiratyje. Be abejo, folkloristika nebeturėtų domėtis vien žanro problematika, turėtų pereiti į šiuolaikiškesnius tyrinėjimus. Geras pavyzdys yra Indianos (JAV) ir Helsinkio (Suomija) universitetai, rodantys, kur link suka dabartinė folkloristika. O ji, viena vertus, neabejotinai artėja prie Europos etnologijos, kita vertus, yra išsikovojusi tvirtą nišą kaip žodinės kūrybos arba žodinės praeities mokslas. Žodinis paveldas, be abejo, lieka svarbia folkloristikos ašimi, bet negali vien tuo apsiriboti, jai reikia ir socialinės, funkcinės, sociokultūrinės aktualizacijos. Ir tai, mano supratimu, labai šauniai daro Tartu universiteto Folkloristikos katedra, kuri galėtų būti rimtas bendradarbiavimo partneris ir Lietuvos folkloro tyrinėtojams.

A. V. Daug kur ima vyravoti europinė etnologija, bet gyvenimas Lietuvoje yra toks, koks yra. Šiame kontekste būtų įdomu pažiūrėti, kaip mūsų etnologija atrodo mums patiems. Reikšmingusia šios srities institucija yra Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius, todėl būtų pravartu išgirsti apie ten vyraujančias tyrimų tendencijas ir nuomones.

Žilvytis Šaknys. Mūsų etnologijos skyrius buvo pristatytas kaip vyraujanti Lietuvos institucija, deja, kiekybiniu požiūriu visame Lietuvos istorijos institute jis sudaro net ne visą jo apimtį septintadalį. Galime net pasakyti, kad tarp istorikų esame tam tikra prasme „tautinė mažuma“, nes jie, be archeologų, apima penkis septintadalius tyrinėtojų etatų.

Kalbant apie etnologiją, antropologiją, apie lygiavimąsi į europinį ir pasaulinį kontekstą vis dėlto reikia prisiminti Lietuvos etnologijos istoriją. Kaip savarankiška institucija

Etnologijos skyrius veikė Antrojo pasaulinio karo metu – 1941–1943 metais. Sovietmečiu jo savarankiškumo nebeliko, buvo įjungtas į Istorijos institutą. Tarpukariu etnologijos ir folkloristikos kryptims atstovavo Jonas Balys, Juozas Baldauskas-Baldžius. Galima sakyti, kad tarpukaris Lietuvai paliko tris monografijas, ir tai besivystančiam mokslui buvo labai mažai, tuo tarpu okupuotame Vilniaus krašte – Vilniaus universitete – penkios monografijos pasirodė, ten etnologijos tyrinėjimai klostėsi šiek tiek sklandžiau. Sovietmečiu etnologija, be abejo, patyrė ir sovietinį antpaudą, bet negalima sakyti, kad sovietinė etnologijos linija visoje Sovietų Sąjungoje buvo vienoda. Palyginę „Lietuvos etnografijos bruožus“, latvių „Latviešu etnografija“ ir estų vokiškai išleistą *Volkskunde* sampratos leidinį, pamatysime, kad ir sovietmečiu etnologijos samprata buvo labai skirtinga. Sakysim, estiškame leidinyje greta istorinės etnografijos puikavosi ir tautosakos mokslai.

Kita vertus, latvių ir estų etnologija ėmė vystytis anksčiau, ir kartais tenka susidurti su teiginiais, kad lietuviai nėra kultūringa tauta, nes nėra išleidusi monografių, pavyzdžiui, apie vandens transportą, apie papuošalus, neturi nė vienos knygos apie žaislus, nors, sakysim, vokiečiai tokių turi daugiau nei dešimt.

Anksčiau vadinęsi Etnologijos–etnografijos, vėliau Etnografijos sektoriumi, nuo 1996 m. esame Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriumi. Kelis paskutinius dešimtmečius etnologai turėjo gana vienodą žmonių kiekį. Tiesa, 1993 m. buvo jaučiamas pakilimas, į skyrių buvo priimta daug jaunimo, kuris vėliau išsivažinėjo, nes neturėjo kaip pragyventi. Situacija skyriuje dar labiau pablogėjo 1998 m. – po Rusijos ekonominės krizės, kuri atsiliepė ir Lietuvai. Ir būtent per paskutiniuosius šešerius metus Institutas neteko kelių žymių etnologų – a. a. prof. Vacio Miliaus, a. a. prof. Angelės Vyšniauskaitės, a. a. dr. Lauros Kazlauskienės, taip pat į užtarnautą poilsį pasitraukė dr. Janina Morkūnienė, hab. dr. Regina Irena Merkienė. Pastaruoju metu į skyrių puse etato atėjo dirbti tik Darius Daukšas, rengiasi ateiti Aušra Zabielenė.

Skyriuje šiuo metu vykdomos dvi programos: „Lietuvių papročių atlasas“ (nagrinėjami gyvenimo ciklo papročiai, fiksuojama, kaip jie skiriasi atskirose teritorijose ir laike – šią programą vykdyti turime 3,5 etato; vadovas – dr. Ž. Šaknys) bei „Kultūrinių ir socialinių procesų dinamika“. Jai iki praeitų metų vadovavo dr. Auksuolė Čepaitienė, dabar vadovauja dr. Vida Savoniakaitė. Dirba dr. Auksuolė Čepaitienė, Darius Daukšas, dr. Rūta Guzevičiūtė, dr. Petras Kalnius, dr. Vytautas Tumėnas, Aušra Zabielenė). Jei sėkmingai įstos į doktorantūrą, liaudies mediciną tyrinėti planuoja ir Veronika Grybauskaitė. Žodžiu, mūsų etnologai daugiausia domisi dabar Lietuvoje vykstančiais kultūriniais procesais.

Manau, kad mums trūksta mažiausiai 7 darbuotojų, kad bent minimaliai galėtume aprėpti pagrindines tyrinėjimų kryptis. Deja, apie naujų pajėgų atėjimą nekalbama, nuo 1998 m. beveik neskiriama lėšų ekspedicijoms.

A. V. Ryškėja, kad tyrimo objektais tampa šių dienų socialiniai ir kultūriniai reiškiniai. Tyrinėjimai yra priartėję arčiau prie antropologijos, o ne prie tradicinės etnografijos. Iš esmės nebelieka tradicinės etnografijos specialistų. Ypač kai universitetuose kuriasi naujos katedros, pradedamos rengti naujos studijų programos – iškart pasirenkamas maksimalus suartėjimas su klasikine antropologija. Piežasčių tam – ne viena. Pirmiausia – vyksta stažuotis į europines institucijas, siekiama jų pagalbos bendradarbiaujant – taip ateina metodologinė ir idėjinė įtaka. Ir VDU iš pradžių, po Nepriklausomybės atkūrimo, turėjo galimybę nueiti tuo keliu, kadangi didesnę lyginamąją svorį universitete turėjo išeivijos mokslininkai Romas Sidrys ir Liucija Baškauskaitė. VDU mėgino įkurti antropologijos katedrą, iš pradžių tokia ir buvo įkurta, tik paskui dėl tam tikrų peripetijų tos idėjos atsisakyta. Dabar Socialinių mokslų fakultete mėginama iš naujo tai daryti. Kita vertus, beveik visos Rytų Europos šalys su savim nešasi senųjų akademinųjų struktūrų su buvusiomis etnografijos katedromis, etnografijos institutais paveldą – su nusistovėjusių studijų objektu, su tradicinėmis temomis, išugdytais savais specialistais. Labai dažnai tiems žmonėms darbas etninių tyrimų srityje buvo daugiau nei profesija – pats nuširdžiausias rūpestis tautos savasties išsaugojimu sovietinio totalitarizmo metais. Labai dažnai ir dabar tiems žmonėms kyla pagrįsta baimė, kad į globalinius tyrimus orientuota antropologija specialistus atitrauks nuo etninių studijų. Ką apie Lietuvos etnologijos perspektyvas mano klasikinės etnografijos pozicijoms atstovaujantieji? Dabar Jonas Mardosa – bene vienintelis aktyviai veikiantis Lietuvos etnografijos specialistas.

Jonas Mardosa. Tikra tiesa, savęs etnologams nepriskiriu ir nevadinu, nors dabartiniame mano diplome ir įrašyta etnologijos kryptis, nes ta kryptis, kuri dabar formuojasi, man ne itin prie širdies. Kai matau, su kokiomis šios srities žiniomis iš vidurinės mokyklos ateina mokiniai, tai kartais darosi ir liūdna, ir graudu. Atrodo, kažkoks iškreiptas mūsų pačių supratimas. Bet aš čia atstovauju ne institucijai, ne Vilniaus pedagoginiam universitetui, bet sau, nes niekas manęs jo vardu neįpareigojo pasisakyti, be to, esu tik dėstytojas, neformuojantis nei studijų krypties, nei politikos šioje srityje. Ir šioji auditorija man kažkuo priimana Lietuvos etnologijos situaciją. Toks „garbingas“ sovietinis pastatas – buvę politinio švietimo namai, gerokai aptriušę, bet su kompiuteriais... Panaši ir mūsų etnologijos realybė – praeitis, tradicija, kažkokie einamieji tyrimai ir bandymas, kaip kažkada Istorijos institute yra pasakęs Algimantas Liekis, prie ratinio medinašio vežimo pritaikyti reaktyvinį variklį. Kadangi jau esu natūralus blondinas, man galima kai ką pasakyti... Prezidento kalboje neseniai buvo pasakyta, kad mes patys nesuvokiame, kas esame. Tai labai tinka ir mūsų situacijai. Nesuvokiame, kas mes patys esame ir kas yra kas. Pirmąkart taip susibūrėme ir bandomė ieškoti vietos europiečiams. Pirmiausia galvokim, kaip mes patys sau atrodome. Po mūsų ateis

tie, kurie dabar sėdi auditorijos gale. Vokietija, Skandinavijos šalys – jų kitokia istorija. Tai, ką jie jau buvo padarę XIX a., mes sprendėme XX a. pabaigoje. Vienas rusų profesorius, folkloro specialistas, per folklorininkų kongresą Maskvoje sakė, kad nors jį ir kviečia į europiečių konferencijas, bet jis ten nevažiuoja, nes, sako, jie neturi ką šnekėti – nagrinėja nežinia ką, kurpia neaiškias teorijas, o pas mus, sako, dar verda gyvenimas, dar turime ką tyrinėti, galime surinkti vertingos medžiagos ir nagrinėti savo kultūrą, o ne visokias sąsajas tarp tautų, tarkim, etiketą. Pakeitę pavadinimus esmės nepakeisime. Pernai Slovėnijoje buvau. Jie ten ramiausiai toliau gyvena. Veikia mokslo institutas, kurį, tiesa, angliškai verčia kaip etnologijos. Slovėnai tęsia savo mokslinių tyrinėjimų tradiciją ir visai nesirūpina, kaip kažkur kam atrodo.

Varšuvoje bent jau pernai egzistavo Etnologijos ir kultūrinės antropologijos katedra, prieš porą metų buvau Segede (Vengrija), ten irgi veikia panašaus pavadinimo katedra. Kai tradicinės kultūros visuomenėje mažėja, yra tendencija rinkti ir tyrinėti tai, kas liko. Ateina karta, kuriai labai sunku suvokti kaimo realijas. Prieš porą metų studentui reikėjo atsakinėti, kaip kinkomas arklis. Sakau, kad tai bendri europiniai civilizaciniai dalykai. Vienaip ir kitaip, bet nieko... Sakau, iš kaimo esi, gal matei kaip tavo kaime arklį kinko? Sako, ir mano tėvas turi arklį. Tai, sakau, paaiškink, kaip jis kinko? Na, kinko, kinko... Net savo tėvo gyvenimo nepažįsta, todėl natūralu, kad jaunimas, kuris dabar eina į mokslus, orientuojasi į šiuolaikinius procesus, nes šie jam pažįstami.

Manau, kad iš šio susibūrimo bus naudos. Bet pirmiausia turim suvokti, kas yra kas. Šiuo metu yra trys pagrindinės institucijos – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, VDU Etnologijos ir folkloristikos katedra ir Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius. Visa etnologijos situacija nuo jų ir priklauso, bet ar kas gali pasakyti, kokie yra santykiai tarp šių institucijų? Yra toks lyg ir nenormalus nesusikalbėjimo tarpsnis. Šios dimensijos kaip tik ir trūksta. Daug kur etnologijos ir folkloristikos integracija jau vyksta, o pas mus kaip buvo „per brūkšnelį“, taip ir liko. Lyg ir atstumas yra, bet gal aš klystu, labai nesigilinai. Ir visos Lietuvos mastu toks nesusikalbėjimas matyti, nes bent jau institucijų lygiu pasiaiškinti, kas kuo užsima, jau seniai reikėjo.

B. S. Buvo akcentuojama mūsų, folkloro tyrinėtojų, vieta europiniame kontekste. Aišku, pirmiausia per etnologiją, nes toks yra šiuolaikinis pasaulis. Ir žiūrėti reikia ne tik nuo Albanijos iki mūsų kraštų, nes dar yra visa Rytų Europa. Ir negalime iš akių išleisti konteksto, kad sovietmečiu Rytų Europa turėjo kitokias sąlygas, kitokią istorinę raidą. Suprantu raginimą iš *Volkskunde* artėti prie *Völkerkunde* ir mums, folklorininkams, kurių misija visada buvo darbas su tekstais – gali būti ir filologinė, ir visokios kitokios pakraipos. Žodinis paveldas, žodinė kūryba, kuri visada reikalaus ir visiškai kito įdirbio, ir kitokio pasižiūrėjimo. Manau, kad dabar ir folkloro tyrinėtojams atsiveria kito-

kia erdvė. Ir ne dėl to, kad taip orientuoti pasauliniai mokslo centrai. Reikia daug ką išmanyti ir žinoti, bet dar svarbiau suvokti savo savitumą, matyti dabartines tyrinėjimų sąlygas. Visi būname tarptautinėse konferencijose ir matome, kas ką tyrinėja. Mums dar atviros kitos medžiagos suvokimo erdvės, nes nuvyksti į ekspediciją ir matai dar neištirtą lauką. Kartu pritariu, kad suartėjimas tarp minėtų disciplinų ir krypčių, dabar madingas tarpdiscipliniškumas šiais laikais labai ryškus. Lauko tyrimuose matome, kad mums nebepakanka vien fiksuoti, negalime pamesti ir žanrinio aspekto. Akivaizdu, kad yra ir kultūrinio kraštovaizdžio tyrimų poreikis. Jų negali atlikti nė vienas, atsi-prašau, sausas etnografas ar etnologas, nes reikalingas daug platesnis kultūrinis interesas.

Kodėl šiame pokalbyje noriu akcentuoti ir ginti folkloristikos sritį – kiek marginalinę šiame kontekste, nes ji labiau susijusi su *Volkskunde*, su liaudies žodine kūryba. Jeigu mes norime būti įdomūs bei reikalingi ir šiuolaikinei Europai, ir sau, mes čia turėsime būti. Mūsų tokios sąlygos, mūsų vėlyva rašto kultūra, tik dabartinais laikais atsisukame ir aiškinamės, kaip rašto kultūra veikė ir veikia tautosaką (visada skiriu du terminus – tautosaka ir folkloras, nes folkloras yra būtent visa žodinė kultūra su plačiu kontekstiniu apvalkalu). Ir šiuo kampu žvelgiant, manau, visa čia esanti publika yra vieninga, bet folkloro tyrinėtojai visada turės savo specifiką. Dar ir dėl to, kad ne veltui sakoma, jog Lietuva (ir Latvija) yra dainų kraštas ir daug turime žodinės kūrybos. Pagaliau, kodėl kartų kartos knisosi po medžiagą ir aiškinosi dėl žanrų priklausomybės? Todėl, kad tokiais lobiais, kokius mes turime archyvuose, „nuneštume“ daugelį Europos ir Amerikos šalių. Kažkuris iš garsių Amerikos profesorių, pamatęs tai, ką dabar leidžiame, sakė – viskas aišku, folkloristika dabar yra čia, Europoje. Jūs turite diktuoti, o ne jums turi būti diktuojama. Todėl manau, kad visą šią mokslo sritį – etnografiją, etnologiją, folklorą – turime vieningomis jėgomis palaikyti ir orientuoti daug plačiau nei iki šiol. Todėl kviesčiau visus dėtis prie bendro platesnio akiračio formavimo ir mūsų misijos suvokimo. Tokio žodinio paveldo, kokį turime ir kokio dar esama, mums daug kas gali pavydėti – fiksuokime ir tirkime tai, kuo esame turtingi. Vėliau visa galėsime sudėlioti į reikiamas teorines mokslo eilutes.

A. V. Dėl etnologijos transformavimo pagal europietiška modelį vis dėlto iš dalies lieku senose pozicijose. Galbūt ne atkakliai teigdamas – net kalbant apie šiandieną akivaizdu, kad kultūros pamatas visą laiką yra etnis. Nuomonių skirtumai dažnai kyla todėl, kad terminas sutapatinamas su objektu. Ir iki pradedama diskutuoti, susidaro įvaizdis, kad aptariamas pats objektas. Manau, kad niekas iš čia esančiųjų nemano, jog nereikia tyrinėti etninės tradicijos, įvairių jos raiškos formų, nes mūsų šiandieninis artumas privalo būti grindžiamas tradicija, nes Europoje neraiškos nei tautos, nei kultūros, kuri nebūtų jos išugdyta. Kaip tik daug kalbame apie etninę tradiciją, gražią ir

giliai praeitį, tačiau valstybinių lygmeniu ne kažin kas daroma, kad etninės tradicijos pagrindu būtų kuriama šiandieninė Lietuvos kultūra. Manau, problemų kyla dėl to, kad esame keitimosi būsenoje – nuo valstybės iki visuomenės ir individų. Keitimasis verčia eiti į priekį – tai matyti iš mūsų darbų, kita vertus, manau, dar ne laikas priimti kardinalius sprendimus.

Manau, kad šių dienų Lietuvos etnologijos objekto turinys turėtų būti grindžiamas ne šiuolaikiškos ar nešiuolaikiškos, neatitinkančios europietiškos tendencijų retrospektyvinėmis etninėmis studijomis, bet tuo, ar iki šiol atlikti tyrimai yra pakankami, kad jais remiantis jau dabar būtų galima parašyti sintetinę etninės tradicijos raidos istoriją. Manau, atsakymas būtų vienareikšmis. Mane domina tam tikrų etninės tradicijos reiškinių raida ir jos transformacijos istorinė perspektyva. Be abejo, esu linkęs tirti situaciją mūsų dienomis, naudoti šiuolaikinius metodus, tačiau man būtina ir istorinė informacija, o jos nėra, tai aš turiu padaryti pats, nes tiesiog anksčiau niekas to nedarė. Norėdamas atlikti tyrimą esu priverstas tai daryti – atlikti kaimo kultūros retrospektyvinį tyrimą, nes taip surinkta informacija bus nepalyginti pilnesnė nei ta, kurią surinkčiau iš rašytinių šaltinių, archyvų. Niekas neprieštaruja etnologijos ėjimui į priekį, manau, kad tai jau realiai vyksta, bet manau, kad etnocentriniai tyrimai kol kas turėtų sudaryti jei ne pamatinę, tai bent prioritetinę etnologinių tyrimų dalį, juolab kad lituanistinės paveldo studijos yra skelbiamos valstybiniu prioritetu. Nepaisant ryškėjančio tam tikro pozicijų skirtumo vis dėlto kviesčiau ir klasikinės antropologijos, ir etnines studijas puoselėjančius tyrinėtojus siekti pozicijų suartėjimo. Racionaliau būtų atsakyti tarpusavio priekaištų ar kaltinimų ir pereiti prie pozicijų aptarimo, prie veiklos sričių atskyrimo ir aktualiausių šių dienų mokslinių problemų įvardijimo bei mėginimų jas drauge spręsti, nes mūsų akademiniai ištekliai vargu ar plėsis, o tyrimų laukas yra platesnis nei turtingose Vakarų valstybėse.

Regina Irena Merkienė. Susidarė įspūdis, kad mes ir etninę kultūrą nevienodai suprantame, net ir etnologais būdami. Ir kažkodėl esame užmiršę Etninės kultūros globos įstatymą, kuriame etninės kultūros sąvoka yra labai aiškiai apibrėžta kaip visuminis dalykas, apimantis visą tautą ir visą jos visapusišką kultūrą, kurią sudaro visos jos sritys – socialinė, materialinė ir dvasinė kultūra. Jei dar atidžiau pasižiūrėtume, tai būtų visuotinė lietuvių tautos žinija, jos kultūros visuma. Tada iškyla antras klausimas, koks yra skirtumas tarp etnologijos ir socialinės antropologijos, apie kurią čia tiek daug buvo kalbėta. Gal neapsauksite mane eretike, jei atkreipsiu dėmesį į faktą, kad vis dėlto reikia žiūrėti ir į šių mokslų ištakas. Kam tie mokslai buvo svarbūs? Kokioms valstybėms? Pirmiausia etnologija (nors jos pradžia ne tokia, kaip dabar ją matome) svarbi toms tautoms, kurios nori išlaikyti savo identitetą. O socialinė kultūrinė antropologija svarbi toms valstybėms, kurios turi labai margą tautinę sudėtį ir tam tikrų politinių

ekonominių aspiracijų kitose šalyse. Tada tie tyrimai pasiteisina, yra finansuojami, nes reikšmingi valstybei. Suprantama, mums tokia socialinė kultūrinė antropologija, kuri yra orientuota į kitas valstybes, irgi gali būti naudinga. Užsienyje turime diplomatinės tarnybas, ir galbūt kai kuriais atvejais valstybei tai praverstų. Bet tokių specialistų nedaug reikia.

Jeigu esame suinteresuoti savo valstybės piliečių pilietiškumu ir lietuvių tautiškumu, kad mūsiškiai, baigę universitetą, kaip akis išdege nelėktų į užsienį vien tam, kad užsidirbtų ir paskui ten liktų gyventi dėl geresnio gyvenimo, tai gal vis dėlto turime galvoti apie tai, kaip paremti tas studijas, kurios šiuo metu yra reikalingos Lietuvai. Manau, kad neatsitiktinai Švietimo ir mokslo ministerija kaip labai svarbius pradeda kelti etninės kultūros dalykus, prisidedančius prie tautinio ir pilietinio ugdymo. Tai išgirstame ir Prezidento šnekose. Todėl neturėtume nusišalinti nuo lietuvių etninės kultūros sklaidos. Ir tai, ko gero, turėtų būti pagrindinis mūsų uždavinys.

Jau ne vieneri metai visokiais būdais stabdomi etnografiniai lauko tyrimai. Suprantama, valstybė nėra labai turtinga, bet lauko tyrimai vis vien turėtų būti finansuojami ne tik biudžeto, bet ir fondų lėšomis. Jei valstybė suinteresuota, ji turi galvoti, kur bus reikalingas parengtų etnologų išmanymas. O aukštosios mokyklos turėtų reaguoti į tai, kokių specialistų reikia visuomenės poreikiams. Yra daug sričių, kur reikia etnologų. Juk kuriasi etninės kultūros centrai, vystosi kaimo turizmas, steigiamos kulinarinio paveldo valgiai ir gėrimais prekiaujančios užėigos, atnaujinami regioninėmis ypatybėmis paremti tradicinių pastatų interjerai. Per ekonominius sverius, turizmo plėtrą tai galėtų nešti naudą. Neturime neigti ūkinio planavimo, galime išsiaiškinti, kam, kiek ir ko reikia. Galėtų ir pas mus įsitvirtinti praktika, kad verslas būtų suinteresuotas užsakyti aukštajai mokyklai parengti profesionalių etnologų.

Parengė Juozas ŠORYS

CURRENT AFFAIRS IN ETHNIC CULTURE

The Latest Trends in Lithuania Ethnology

Juozas ŠORYS

Juozas Šorys shares his impressions from the academic methodological seminar *Ethnology Today: Studies and Research* („Etnologija Lietuvoje: studijos ir tyrimai“) (initiator and presenter Dr. Arūnas Vaicekuskas) held by the Ethnology and Folklore Department of Vytautas Magnus University. The participants of the seminar, that is, ethnographers, ethnologists, social and culture anthropologists, folk researchers and museum specialists discussed topical methodological problems of the field including their intellectual disposition in relation to Western and Oriental methodological trends. They concluded that while it is important to use the latest research methods in the field of ethnology, it is also crucial to come to the existing ethnological and folklore material.

„Aukso paukšte“ sparnuotieji

Liudvikas GIEDRAITIS

Šiais metais „Aukso paukšte“ pagerbti folkloro ansambliai – „Ramočia“ (Lietuvos aklujų ir silpnaregių sąjungos Kelmės rajono organizacija, vadovas Valdas Rutkūnas), „Kaukutis“ (Kauno m. „Atžalyno“ vidurinė mokykla, vadovės – Birutė Viršilaitė, Asta Račinskaitė), Kriščiūnų šeimos kapelija (vadovas Česlovas Kriščiūnas), „Jorė“ (Vilniaus apskrities VšĮ Taurakalnio kultūros centras, vadovai – Rūta ir Gintaras Aleksišūnai). Jų kūrybos užmojų, siekių, darbų, paskatų kelius vienu kitu žodžio spinduliuku bandysim nušviesti šį kartą lyg iš vidaus: vadovaudamiesi pačių „auksapaukščių“ išsakyimu, pirmiausia, žinoma, vadovų, nes manoma: jei atsiranda geras vadovas, atsiranda ir folkloro ansamblis...

Vaikų folkloro ansamblio „Kaukutis“ Kauno „Atžalyno“ vidurinėje mokykloje įkūrėja Birutė VIRŠILAITĖ dar studijuodama „Šiaulių pedagoginiame“ lankė folkloro kolektyvą, tad atėjusiai dirbti į mokyklą esą „kitos galimybės ir nebuvo“: burti vaikus liaudies šokiui, dainai, muzikai atrodė „savaime aiškus dalykas, be jokių abejonių“. Ir taip nuo pirmųjų antrojų štai dvidešimt pirmi metai – stropiai, darbščiai, tarsi nepavargstančiai – darbas, gyvenimas neišvengiamai ir su ansambliu. „Labai daug tam atiduodama. Labai daug...“ Taip esą ir bus, „kol sveikata leis, nes kas gi mes liktume, praradę savi-tumą; juk nebe lietuviai, o tik europiečiai...“ Antroji vadovė, Asta RAČINSKAITĖ, 1988 metais atėjo iš „Gilės“.

Vaikų folkloro ansamblis „Kaukutis“

Jos – instrumentinė pusė. Abi – ne muzikos specialistės. B. Vaišvilaitė – pradinė klasių mokytoja, o A. Račinskaitė – fizikos, studijavusi Kauno technologijos, Vilniaus technikos universitetuose. Bet dvasios potrošiu puiki folklorininkė, griežia smuiku, kraštotyriminkė, aktyvi žygė (tai ypač padeda sudominti vaikus liaudies kūryba, kultūra!). Ansamblyje „nuolat apie šešias dešimtis vaikų“. Trys grupės: nuo pirmos iki penktos klasės, nuo šeštos iki devintos ir – vyriausiųjų. Pradinėse klasėse, pasak B. Vaišvilaitės, gausai ir noriai vaikai lanko. Būna ir tokių: nuo pirmos klasės – iki pabaigos, bet šiaip viduriniojo „tuo durnuoju“ amžiumi pakilumas atslūgsta, įsivyrėja nuostata, kad liaudies menas – prasta, negražu. Kaimas... Tačiau nuo devintos klasės, kai daug kas jau išbandyta, „ateina daugiau protelio“, pradedamos blaiviau suvokti vertybės, bręsta nauji jausmai, pasididžiavimas savasties ženklais, žiūrėk, ir vėl sugrįžtama į ansamblį. Tokių jau niekas nebegali „išmušti iš vėžių“, nei tyčiojimasis, nei pravardžiavimai „iš pavydo“... Ansamblio atliekamų kūrinių repertuaras – rašytinių šaltinių medžiaga, bet surengiama ir ekspedicijų į kaimus, kad vaikai tiesiogiai pabendrautų su tradicija išlaikančiais, girdėtų tarmę. Įdomus dalykas: mūsų dienomis folkloro ansamblių vaikai yra ir atvirkštinio proceso dalyviai: ką išmokę, per atostogas vasarodami atveža į kaimus ir ten pamoko daug ko: ir kaip margutį numarginti, ir kaip kaukę pasidaryti, paaiškina, kaip tradiciškai švęsti, kada, kaip, ką dainuoti, šokti, nes visa tai yra sužino-

ję, išmokę... Keistas reiškinys: „asfalto augintiniai“, kurių net ir tėvai gimę Kaune, savaime tampa kaimo tradicijų turtintojais... Vis dėlto pagrindinis darbo su ansambliu vaisius: iš esmės susipažįstama su liaudies daina, jos gilumu, svoriu. Kiti mokiniai liaudies dainą „priima kaip poplą“, neskiria tradicinių, autentiškų dainų nuo stilizuotų. O ansamblečiai – puikiausiai. Jie ir patys (vyresnieji) mėgsta stilizuoti, „pagražinti“, bet visada galiausiai įsitikina, kad tam reikia ypač gilaus dainos ir visos liaudies kultūros pažinimo...

Dvidešimtmečio proga „Kaukutis“ susilaukė savo ir kompaktinio disko...

Valdo RUTKŪNO, „Ramočios“ folkloro ansamblio vadovo, liudijimu, liaudies daina jis užsikrėtė būdamas aštuntokas per savo sesers Inijos ir Jono Trinkūno vestuves. Suvažiavę vestuvinkinai studentai kad uždainavo! Galingais balsais, tai per nugarą šiurpuliukai perbėgo! Taip ir liko visiems laikams. Būtent „folklorinio veikėjo“ pirmieji žingsniai – nuo vienuoliktoko amžiaus, 1975-ųjų metų. Jau buvo išmokęs groti armonika, per Užgavėnes subūrė „kokių penkiolika“ klasės draugų, iš kurių vienas pridrožė kaukių, nuvažiavo visi į Tytuvėnus, kaukėti padainavo, pašurmuliavo po miestelį, pašokdino žmones: nuo tada ten visi užsikrėtė vėl švęsti Užgavėnes. Po to „kažkaip savaime“ mokiniai kas savaitę ėmė rinktis jo namuose mokytis liaudies dainų, šokių. Nejučia ir pradėjęs „taip sakant, vadovauti“. Baigęs vidurinę,

„Ramočios“ dainininkai.

įstojo į VISI, čia subūrė jau tikrą folkloro ansamblį, kurį vėliau perėmė Evaldas Vyčinas... Su Vilniaus universiteto klubu „Romuva“ nuolat važinėjo į ekspedicijas, dalyvavo Universiteto ansamblyje. Apsirengi esą tautiniais drabužiais ir „iš esmės pasikeiti, atsidūri kitame pasaulyje, iš kasdienybės išlipi, ateina šventumas, ir tai labai gerai!“ Nes be šventumo nėra nė visaverčio gyvenimo. Kuo sunkiau žmonės dirba, tuo labiau švenčia. „Silpnai dirbi, silpnai ir šventi“...

O „Ramočia“ (nuo tokio pavadinimo upeptytės prie Kelmės: nedidelė, ramiai, tykiai sruvenanti) – prie ramių tęstinių žemaitiškų dainų labai tiko toks ir ansamblio pavadinimas. Dauguma čia – iš dalies ar visai nematantys, bet didelės sveikos dvasios žmonės. Kartais net regintiesiems „toli iki jų humoro jausmo, gyvenimo džiaugsmo“. Labai sveikai mato pasaulį. Štai – Justinas Kasparas. „Iki kaulų smegenų“ atsidavęs liaudies muzikai, groja kur bepakviestas. „Ramočioj“ – gal jau penkiolikti metai. Arba – Pranas Samušis, 83-ų amžiaus! Tikras dainų lobynas. Ansamblyje aštuoniolikti metai, daug jo dainų išdainuota, o „ta gysla vis neišsenka“, žiūrėk, ir vėl kokią puikiausią prisimena. Geros jo senovinės dainos. Žmogus – ansamblio aruodas. Jo sūnus Jonas – pagrindinis užvedėjas. Čia ir žmona Janina Samušienė. Visa šeimyna. Daug „gerų dalykų“ yra palikę ir buvę ansamblio dalyviai. O nuo įkūrimo (pernai švęstas dvidešimtmetis), vadovo žodžiais, – „aš ir Zina Rakauskienė“. Dirbti su „senąja gvardija“ vienas gerumas. Repeticijos, ansamblio reikalai, – sakytum, pirmenybiniai. Tai, atrodo, teikia jiems vidinės energijos, sveikatingumo, dvasingumo, prasmingumo jausmą. Žmogus jaučiasi išikūnijęs. Be to, po pilkų kasdienybės darbų lyg ir „į aukštesnę gyvenimo pakopą pakyla“, kitą jo kokybę, virš kasdienybės... Tai teikia jėgų ir džiaugsmo... Pasak nuolat „priešamojo“ Valdo Rutkūno, ilgai dar ir jis norėtų „trintis su folkloro ansambliais“, puiku su jais dirbti. Tokią matąs ir savo „gyvenimo prasmę“. Turėjo keturis, tris, dabar – du ansamblius. Viena bėda – labai jau „nekomercinis“ tas darbas, vargiai suduri galus.. Tai žlugdo ir visą etnokultūrinį darbą Lietuvoje. Įvertinus iš esmės, juk liaudies kūrybos vaisių reikia visiems, kiekvienos tautos žmonėms. Folkloro ansamblių vadovų užduotis – žadinti palikimo poreikį, įtikinti pačių ansamblių dalyvius (ir klausytojus), kad jiems to tikrai reikia. Kažkas turi „įskelti kibirkštį“, juk vartotojiškoji kultūra, užgožianti gražiąją dvasią, atitraukianti žmones nuo esmės paieškų, išblaško paviršutiniškumais...

Kriščiūnų šeimos kapelija.

Apie septyneriais metais jaunesnį savo brolių, gimusių 1958 metais, Valdą Rutkūną, Inija Trinkūnienė (garsiosios „Kūlgrindos“ liepsningoji) teigia esą jį užaugęs tikraja žodžio prasme „folklorinėje terpėje, nes ji pati nuo paauglystės įnykusi į liaudies dainas, apeigas, tad broliukas, kai tik ėmė laikytis ant kojų, visur buvo imamas kartu. Neatsitiktinai jis ir iki šiol, ir visada, matyt, taip bus, gyvena ta dvasia ir dirba ta linkme. Po studijų VISI grįžo į Kelmę, kur yra gimęs (mama – nuo Pivašiūnų, tėvelis – nuo Šventibrasčio, netoli Kėdainių), atsidėjo tik folkloro ansambliams. Čia energingoji Inija Trinkūnienė liepė man taip parašyti (stropiai ir džiaugsmingai vykda) žodis žodinė: „Prašom šitą parašyti ir atspausdinti: kol nebus mokami normalūs (žmogaus savivarbos verti – L. G.) pinigai už vadovavimą folkloro ansambliams, tol tegul valdžia nepostringauja apie lietuviškojo tapatumo išsaugojimą, tautiškumo išlaikymą. Pagalvokit: Vilniuje nėra nė vieno normalaus vaikų folkloro kolektyvo! O brolis, žinoma, dirba ir dirbs.“

Kaišiadorių miesto Kriščiūnų šeimos kapelijos vadovo Česlovo KRIŠČIŪNO pasisakymų takeliais.

Ta kapelija sumanyta, kai dar vaikai nebuvo gimę. „Grosim. Anksčiau ar vėliau – grosim“, – visada galvoje kirkbėjo tokia mintis. Jo ir senelis „Smetonos armijoje pūtė

„Jorė“. Ramintos Kriščiūnaitės nuotraukos

triūbą“. Giminėje visi – dainininkai. Taigi nuo mažumės „kito kelio“ net ir nebuvo, tik muzika. „Visą gyvenimą prie muzikos, kito darbo dirbti nemoku. Po sutuoktuvių abu su žmona „planavę“: bus vaikų – „visi pradėsime muzikuoti“. Na štai ir įvyko: žmona Erika, sūnūs Viltaras, Aušvydas, pats Česlovas ir – darbas, darbas... Sunkus tėvo – muzikos ansamblio vadovo vaidmuo. Sunku sunderinti, nes tėvo galima šiek tiek ir nepaklausti, pasiginčyti su juo... Bet atkaklumo, noro dirbti muzikos srityje ir su savo vaikais, ir daugybę mokinių teikia esą tikėjimas, kad grojantis žmogus – ir sau, ir kitiems turtin gesnis, įdomesnis, pats, džiaugdamasis muzika, ir aplinkinius tuo apdovanoja, praturtina. Taigi muzikavimo vaisiai – tik geri. Žmona logopedė, bet „praėjusi mano akademijas“, puikiai groja basedle... Repertuaras? Stengiamasi semtis iš tradicinės muzikos šaltinių „be jokio harmonizavimo, aranžavimo“. Prisimenama, kas vaikystėje girdėta iš senųjų liaudies muzikantų. Stengiasi išsaugoti, paties Česlovo liudijimu, „kuo sveikesnes šaknis“. Per penkerius metus nuo kapelijos pradžios – „apie 150 koncertų“. Daugiausia Lietuvoje, bet būta ir Vakaruose, net tarp Europarlamento sienų. „Jiems ten esame egzotika. Stengdamiesi nepažeisti savo šaknų, išliekame unikalūs, išsaugom savo veidą – tai daug. Juos šitai stebina.“ Būdamas muzikantas profesionalas (Akademijoje „triūbą“ baigė), Česlovas kapelijos muzikinę sandarą apibūdina taip: melodijos „apačia“ – būgnas ar basedlė, „vidurys“ – mandolina arba antras smuikas, „vir-

šus“ – pirmas smuikas arba armonika. O dar visokie žvangučiai. Kapeliukė Rotušės scenoje („Aukso paukštė“ ten įteikta) ogi kaip skamba! Šauniai, žvaliai, pakiliai! Lengvai, žaismingai skamba. Ir – jokio „pritemptumo“, jokio „prakaito“. Atrodo – iš pačios gyvastingumo, žvalumo prigimties, iš pačios muzikos dvasios. Seniai begirdėta muzika: iš tokių lengvų rankų, tokių pakilių džiaugsmingų sielių. O ypač gi tos šešiametio vaiko rankytės, nenumaldomai ir vikriai lakstančios po būgnelį kaip sruzdėlytės... Česlovas mokykloje turi dar ir „apie dešimtį muzikuojančiųjų ir dvidešimt dainuojančiųjų“, kuriais siekia „modernizavimo“. Nes ir tai esą gerai. Nes rūpi, kad kuo daugiau vaikų pagal savo polinkius įsiliėtų į muzikos meną. Praeitų metų tarptautinėse modernaus folkloro „Suklegose“ Kaune buvę „vieni iš geriausių“. Mielas, bet „kruvinas darbas“, nes labai sparti vaikų kaita. Štai išėjo pagrindiniai triūbočiai – vėl reikės naujus auginti, mokyti. Tokia dalia. „Darbo daug ir gyventi gera! Džiaugiamės gyvenimu ir dėkojame Dievui, kad esame tokie ir kad suteikė tą galimybę ir gabumus būti tokiems...“

*Folkloro ansamblio „Jorė“ vadovės
Rūtos MONTRIMAITĖS-ALEKSIŪNIENĖS rimtų
džiaugsmingų žodžių atšvaitėliai.*

Į „Jorė“ mane atvedė Kazimieras Kalibatas. 1986–1987 metais, folkloro ansamblių kūrimosi ypatingo pakilimo laikais, kartą priėjo, paėmė mane už rankos,

maniau, kad kvies groti, esu „baigusi smuiką“, o jis sako: „yra folkloro ansamblis, kinofikacijos darbuotojų, aš, sako, negaliu aprėpti visų trijų keturių, ansamblis dainuoja štai tokias dainas – palieku tau“. Nieko tada folkloro srityje „neraukiau“, bet buvau netekėjusi, turėjau daug laisvo laiko... Labai šaunūs žmonės pasitiko, entuziastingi, draugiški. Tik gėda: nežinojau, ką daryti, stengiausi, bet vis abejojau, išeiti ar pasilikti. Viena kartą „prie kavos“ viena pagyvenusio moteriškė iš ansamblio ir sako: „Na va, Kazimieras mus paliko – ir tu mus paliksi...“ – ir apsiverkė moteriškė, liūdnei. O ką gi aš: konservatorijoje jokio etnokultūrinio kurso neragavusi, neišmaniau folkloro specifikos. Paverkinėjo tada dar ir daugiau moterų... Sezoną šaip taip pratraukiau, o paskui LLKC, Eugenija Venskauskaitė ir kiti, surengė folkloro ansamblių vadovų kursus. Paskaitas skaitė N. Vėlius, E. Vyčinas, Z. Kelmickaitė – daug jų, viską stropiai konspektavau, turiu iki šiol tą storą sąsiuvinį... Pasijutau turinti jį ką atsiremti, nuo ko pradėti, pajaučiau pagrindus. Pradėjome važinėti į ekspedicijas – daug kas ėmė aiškinti, įsivažiavau... Visokių laikų patyrėm. Ypač sunku mums buvo po 1991 metų sausio: žuvusioji Loreta Asanavičiūtė pas mus apie dvejus metus dainavo, aktyvi ansamblietė... Ta žūtis labai slėgė, ėmėm kriksti. O dar tada mane prisikalbino geologų „Apynys“... Atsitiko taip pat: Kalibatas nuvedė į ansamblį ir paliko. „Apynys“ buvo jaunuolis, kuris tapo mano vyru... Kinofikacijos ansamblis ėmė visai irti, reikėjo arba „paleisti“, arba kurti kažką iš esmės... Ir tas jaunuolis, kuris tapo mano vyru, sako: bandom burt iš naujo, surašom skelbimus... Atėjo daug žmonių, labai daug, net ir abiturientų, egzaminus belaikančių. Dalis nubyrėjo, bet kurie pasiliko, apie trisdešimt, nuo tų metų, 1991-ųjų, taip ir lieka. Kaita labai menka. Pavadinimą parinkome „Jorė“, nes jautėmės atgimę... Dabar ansamblis – džiaugsmingų bendraminčių sekta! Pačia geriausia prasme. Iš pradžių buvę dauguma studentai turim net aštuonias šeimas! Visi susigimina: piršliai, kūmai... Neįmanoma repetitijos pradėti gerą pusvalandį, visiems reikia atsišnekėti, atsidžiaugti, paklykauti. Kur mano ansamblis – iš tolo išgirstu: ten, kur krykštauja ir džiaugiasi vieni kitais, ne kitaip. Mus jungia, suburia ne tiek tai, ką darom, kiek psichologinis nusiteikimas: labai smagu būti kartu, tinkam vieni kitiems. Žmonės, atėję į repetitijas po savo darbų, čia pailsi. O mano „užduotis“ – juos „priversti nusileisti ant žemės“. Būna labai nelaimingi, jei neišreikalauju, kad repetitija praeitų prasmingai... Na toks, sakykim, mūsų, suaugusių žmonių, žaidimas: jie pripažįsta, gerbia mano reikalavimus, „valdžią“, aš labai myliu, labai gerbiu juos, su prantu jų poreikį bendrauti ir kad jie nori gero meninio lygio... Mums tikrai patinka, ką mes darom. Ir – jokio susireikšminimo, jokio įvardijimo, kad ansambliu kažką

reikšmingo, svarbaus nuveikiame. Vakaronėse, jei žmonės gera su mumis, tai ir nuostabu. Kai mes scenoje, turi būti smagu mus matyti, girdėti. Turim viską atlikti kiek mokam, labai gerai. Jei tai pavyksta, tuo ir džiaugiamės. Jokių šūkių, jokių lozungų... „Aukso paukštė“ siūlyta jau ir prieš keletą metų – vis atsisakinėjau. Nes, manau, ne mums, o daug daugiau nusipelnusiems folkloro ansambliams, tokiems kaip „Sadauja“, premijas pirmiausia reikia skirti. Be to, mes, Vilniaus ansambliai, ir taip turime daug „apdovanojimų“ už savo pastangas: koncertų, vakaronių, festivalių. O rajonuose visa tai sunkiau... Tačiau ir Vilniuje vis tik „duobėm ir pakilimais“ gyvename: prieš ketverius penkerius metus iki tol ilgokai jautėsi pakilumas: neaprepdavome visų pakvietimų, bet staiga ėmė jų labai mažėti, smuko susidomėjimas folkloru. Taip tęsėsi apie trejus metus. Dabar, jaučiam, vėl „įeinam į madą“. Apmaudu, kad mūsų liaudies kultūra valstybės lygiu nėra pakylėta kaip Skandinavijos šalyse. Nesididžiuojam mes, kad kalbam lietuviškai, kad giedam sutartines. O reikėtų ir savęs pakylėjimo. Gaila, kad taip nėra. Daug gražių dalykų Lietuvoje turime, o per žinias kasdien: politiniai reikaliukai, kriminalai ir ypatingos reikšmės dalykas – sportas. O kiek nuostabių konkursų! Štai – kad ir vaikų „Tramtatulis“. O niekas nieko... „Jorė“ glaudėsi prie „Taurakalnio“ kultūros centro. Bet kai padegė Profsajungų rūmus, mus iš ten išgrūdo. „Gera“ ten buvo: repetuojame – garai iš burnos eina, patalpa su atjungtais šildymais, kol padegė tuos rūmus... Dabar globoja mus apskritis, esam „viešoji įmonė“, repetuoti „oficialios, teisėtos“ vietos neturime, bet vienos ansamblietės dėka mus leidžia į šnipiškių seniūnijos rūšį, ir ten mums – labai gera!

CURRENT AFFAIRS IN ETHNIC CULTURE

The High Flyers of the *Golden Bird* (“Aukso paukštė”) Award

Liudvikas Giedraitis discusses the nominations for the *Golden Bird* award 2006, which every year goes to the best folk and/or other amateur artists, and tells about the winners' lives and work. In the category of folk ensembles the *Golden Bird* winners this year are: “Ramočia”, the folk ensemble of the Lithuanian Society for the Blind and Visually Impaired led by Valdas Rutkūnas; “Kaukutis”, the folk ensemble of Kaunas Secondary School “Atžalynas” led by Birutė Vaišvilaitė and Asta Račinskaitė; the Kriščiūnai family Capella led by Česlovas Kriščiūnas; “Jorė”, the folklore ensemble of the Public Enterprise Taurakalnis Culture Centre of the Vilnius Region. In short interviews the leaders of the winning ensembles underline the importance of folklore art in the human development and are critical of the state's insufficient financial support for high artistic quality amateur artists.

Vilingas daigynėlis „Tramtatulis“

Liudvikas GIEDRAITIS

Šių metų balandžio 27–29 dienomis Kaune nuskarde- no Lietuvos vaikų ir moksleivių liaudies kūrybos atlikėjų konkursas žaismingu vardu „Tramtatulis“. Pasak jo suma- nytojos ir vienos iš praktinių įgyvendintojų Giedrės Ramu- nės Pečiulienės (Kauno pirmosios muzikos mokyklos mo- kytojos, vadovaujančios folkloro ansambliui, bet dainavi- mo mokačios ir individualiai), prieš septynetą metų „vis kirbėjo pajutimas“, kad ansambliuose lyg ir nepakanka erd- vės visu grožiu, pilnatve išsiskleisti asmenybei. Tai pasie- kiama tik *solo*. Individualybės, asmenybės grožio atsklei- dimo ilgesys ir subrandino poreikį kurti, rengti tokį konkur- są. Iš pradžių tai buvo tik Kauno miesto, vėliau – apskri- ties, bet nuo 2005-ųjų jo „užkratas persimetė“ ir į visą Lie- tuvą, tad subūrimo rūpesčius perėmė Lietuvos liaudies kul- tūros centro Folkloro poskyrio vadovė Jūratė Šemetaitė.

Jau iš pirmojo konkurso buvo matyti, kad nemažai vai- kų folkloro kolektyvų, kuriuose apstu neišmanymo, kaip pasirinkti repertuarą, atlikimo netikslumų, tautinio kostiu- mo maišaties, net ir nesuvokimo, kas yra tikroji, autentiška liaudies muzika... Bet išrinkus geriausius atlikėjus, įvardi- jus juos, pagerbus (taigi atsiradus sektinų pavyzdžių), be to, LLKC iniciatyva ta proga paskleidus po Lietuvą tradiciją išmanančių konsultantų būrį, padėtis, sakytum, „strimgal- viais“ ėmė keistis į gera, „nesuvokiančiųjų, ką jie daro“ gerokai apmažėjo. „Išsigrynino“, – anot „Tramtatulio“ įkvė- pėjos, – išsigrynino...

Džiaugiuosi – na jau išjudėjo, na – jau! (Gyvuosim, bro- liai, sesės, savo tėvų ir protėvių palikimo mylėtojai, jei turim šitaip besižavinčių liaudies kūrybos sklaida mokytojų!). Tra- dicitijos nesuvokimas labai kenkia folkloriniam judėjimui. Kai

„Tramtatulio“ laureatai

žmonės pamato apleistais rūbais, prastai dainuojantįjį ar prastai grojantįjį, tai ir apie visą liaudies kūrybą susidaro ne kokią nuomonę, o kai atsiras „išgrynintų“ laureatų, pasijus mūsų jėga, mūsų „išaugimas iš vidaus“, galima bus pagrįstai tikėtis – gal atsiras „pusvalandis“ ir per radiją, televiziją... Reikia patiems išaugt. O tas augimo vaisius šiomet – pirmiausia „Tramtatulio“ laureatai. Šį kartą konkurso dalyvių būta – 413 vaikų: tai jau rajonuose, miestuose atrinktų – geriausiųjų.

Laureatais tapo: 30 grupių ar solistų (57 vaikai): 17 instrumentalistų grupių, 10 dainininkų, 3 pasakotojai. Iš Kauno miesto – 6, iš Klaipėdos – 4, Vilniaus – 3, iš Šiaulių, Palangos – po 1, Molėtų rajono – 3, Kauno rajono – 2, Utenos – 2, Prienų, Pasvalio, Šakių, Plungės, Biržų, Panevėžio, Kėdainių, Šilalės – po 1. Geriausiuoju iš geriausių liaudies kūrybos atlikėju konkurse šiomet pripažintas Paulius Kovalenko – smuikininkas, dainininkas, armonikininkas iš Kauno r. Domeikavos gimnazijos vaikų folkloro ansamblio „Serbentėlė“, kurio vadovė – jau daugelio laureatų „savininkė“ Daiva Bradauskienė. Griežti smuiku Paulių mokė Evaldas Vyčinas. Muzikantų muzikantų įvertintas Vilnius Marma iš Kauno pirmosios muzikos mokyklos. Jo mokytojai: Laimutė Proškutė (mokiusi kankliuoti), o armonika ir bandonija groti – Algirdas Kasperavičius, kuris, pasak instrumentinės muzikos atlikėju vertintojo LLKC Folkloro poskyrio vyriausiojo specialisto Arūno Lunio, „galima sakyti, – „kepa“ gerus muzikantus“. Taigi akivaizdu, laimėjimų sąlyga – vaiko gabumų ir mokytojo sėkmingas „derinukas“.

Tarp „A“ grupės vaikų (nuo 3 iki 9 metų) muzikantų nebuvo. „B“ grupės (nuo 9 iki 13 metų) laureatai: Vilius Šmatavičius iš Vilniaus Viršuliškių vidurinės mokyklos folkloro ansamblio „Viršulis“. Vadovė mokytoja Dalia Šmatavičienė. Vilius puikiai ir vienintelis pagrojo tradicine diatonine birbyne – raliavimus. Akvilė Ruočkutė iš Prienų „Žiburio“ gimnazijos. Mokytoja – Roma Ruočkienė. Daug įtakos turėjo tradicinio griežimo smuiku kursai, vykstantys Birštone, kur mokė Audronė Vakariniene, Algirdas Klova, Gaila Kirdienė. Armonikininkas Tautvydas Kirsnyš iš Klaipėdos. Mokytojas – Alvydas Vozgirdas. Gana gausiai užderėjo tradicinių instrumentinių grupių, tarp kurių laureatai: ragininkai Deimantas Armanavičius, Mantas Drazdys, Arūnas Kuisa, Jonas Petravičius, Nojus Zaranka iš Vilniaus Žygimanto Augusto pagrindinės mokyklos. Mokytoja – Rūta Navickienė. Skudutininkai Ignas Kilijonas, Andrius Darčianovas, Rolandas Štreimikis, Justinas Šlopšnyš iš Kauno pirmosios muzikos mokyklos. Mokytoja – Alvyda Česienė. Laureatais pripažinti ir mišrios instrumentinės grupės dalyviai iš Klaipėdos P. Mašiotų vidurinės mokyklos: Valdas Liniauskas, Domantas Kirsnyš, Juozas Zakaruskas. Jų mokytojas – Alvydas Vozgirdas, kuris taip pat, pasak A. Lunio, pačia geriausia prasme „gamina“ laureatus ir jam tai sekasi. Kita klaipėdiečių laureatų grupė – vadovaujama mokytojos Ingridos Jankutės ir Vaidoto Macijauskos: Audinga Jankutė, Svajonė Mačerniūtė, Julija Rušinskytė. Tai vaikai iš „Versmelės“ ir „Kuršiukų“ folkloro ansamblių, subūrę atskirą šaunią senojo, tradicinio tipo kapelą.

„Tramtatulis“ tortas vaikams

Vyriausiųjų (nuo 14 iki 19 metų) grupės laureatai. Bandonija grojantis Rokas Stanislovas iš Kauno „Vyturio“ vidurinės mokyklos. Jo mokytojas – puikus folkloro specialistas Andrius Morkūnas (sėkmingai vadovaujantis dviem folkloro ansambliams, iš kurių vienas – „keisto“ folkloro). Kanklininkas Gytis Kilijonas – taip pat iš Kauno pirmosios muzikos mokyklos. Vadovė – Alvyda Česienė (jos, pačių geriausių siekių kupinos, – visur pilna!). Jaunoji smuikininkė iš Šakių rajono Patašinės – Raimonda Černevičiūtė, kurios mokytoja – Nijolė Černevičienė (ši laureatė – minėtųjų kursų Druskininkuose dalyvė). Pasvalio rajonui atstovavo Rūta Bartašiūtė iš Valakėlių. Mokytojas – Albertas Bartašius. Dukart šio konkurso laureatė (dar – su minėta „jungtine“ kapela) – Klaipėdos miesto cimolininkė Julija Rušinskytė iš Etnokultūros centro vaikų folkloro ansamblio „Kuršiukai“. Mokytojas – Vaidotas Macijauskas. Retas sėkmingas „atvejis“ – jaunoji cimolininkė! Tradicinį skambinimą šiuo įmantriu muzikos instrumentu ir vingrybes ji stengiasi perimti iš Klaipėdoje žybaus cimolininko Juozo Gibo. Šiaulių

Geriausias iš geriausių smuikininkas, dainininkas, armonikininkas Paulius Kovalenko. Kauno r. Domeikavos gimnazijos vaikų folkloro ansamblys „Serbentėlė“. Mokytoja Daiva Bradauskienė

Kanklininkas, bandoninininkas Vilius Marma. Kauno 1-oji muzikos mokykla. Mokytojai: Laimutė Stasė Proškutė, Algirdas Kasperavičius

Daudytininkai Žilvinas Adomaitis, Aurimas Čepas. Šiaulių „Saulėtekio“ vidurinė mokykla. Mokytojas Arūnas Stankus

„Saulėtekio“ vidurinės mokyklos daudytininkai Žilvinas Adomaitis ir Aurimas Čepas, kurių mokytojas Arūnas Stankus, pasak A. Lunio, „vienas iš tų gerų pedagogų, sugebančių įteigti vaikams gerumą, dvasinę naudą pūsti ragus ir daudytes“. Biržų „Saulės“ gimnazijos skudutininkės Šarūnė Niauraitė, Deimantė Ulevičiūtė, Vaiva Kuprytė, Rūta Praniauskaitė, Ieva Simėnaitė. Mokytoja – Nijolė Kaulinienė. Kauno Juškių šeimyninė kapela – broliai, sesės Eivyra, Mintautė, Jaunutis, Vaidilė, Jogundas. Mokytoja – Birutė Nemčinskienė. Instrumentinės muzikos atlikėjų vertinimo komisijos pastaba konkursų dalyviams: vertinama ne tik grojimo kokybė, tradicinis instrumentų derinys, bet ir teisingai parinktas repertuaras (dėl ko būta „suklupusiųjų“). Taigi linkėtina, kad grupės naudotųsi pirmiausia klasikine tradicine medžiaga.

Neprilygstamos pasišventėlės vardan vaikų folklorinio sąjūdžio, nepabai-giamų darbų gausa švytinčios LLKC Folkloro poskyrio vadovės Jūratės Šemetaitės žodžiais, „Tramtatuly“ šiemet visa kas iš tiesų džiugina“. Labai akivaizdūs ir kokybiniai, ir kiekybiniai laimėjimai. Tik gaila, lazda vis du galu turi: laureato vardo vertę atsirado daug, tad neišvengiamai labai padaugėjo „nuskriaustųjų“. Tarp „A“ grupės geriausių dainininkų – Ieva Gabrytė iš Palangos moksleivių klubo. Mokytoja – Valdonė Juozapavičienė, kurios kita auklėtinė, beje, ir praeitame konkurse buvo tarp laureatų. Molėtų kultūros centro vaikų folkloro ansambliui „Kukutis“ vadovaujanti mokytoja Rita Pelakauskienė kiekvienam

Ragininkai Deimantas Armanavičius, Mantas Drazdys, Arūnas Kuosa, Jonas Petravičius, Nojus Zaranka. Vilniaus Žygimanto Augusto pagrindinė mokykla. Mokytoja Rūta Navickienė

Dainininkė Žiedūnė Dubnikovaitė. Molėtų kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Kukutis“. Mokytoja Rita Pelakauskienė

Pasakotojas Ernestas Juška. Panevėžio r. Bernatonių darželis-mokykla. Mokytoja Rita Pankinaitė

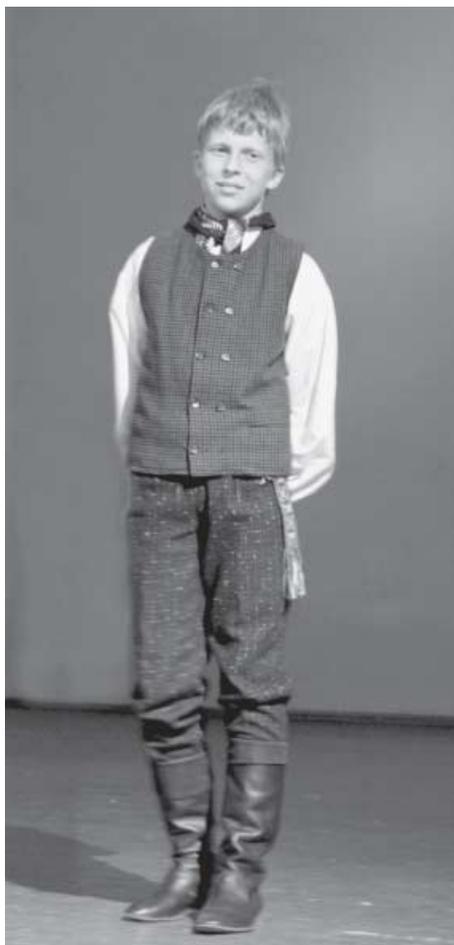
Pasakotoja Viltė Subačiūtė. Utenos vaikų lopšelio-darželio „Želmenėlis“ folkloro ansamblis „Kupolytė“. Mokytoja Elena Kiškienė

Dainininkė Ieva Gabrytė. Palangos moksleivių klubas. Mokytoja Valdonė Juozapavičienė

„Tramtatuliui“ parengia pulką puikiai dainuojančių mergaičių, iš kurių būtinai atsiranda ir laureatė. Šiemet tai Žiedūnė Dubinskaitė, skambiu atviru balsu skardenusi piemenų daineles. Mokytojos Elenos Kiškienės, Molėtų kultūros centro vaikų folkloro ansamblio „Kukutis“ vadovės, auklėtiniai – visada išlaisvintos prigimties, lyg savaime suaugusios ir su liaudies kūryba, pateikiama, pasak J. Šemetaitės, su „giluminiu pojūčiu“. Vienas iš didžiųjų šių metų atradimų – Ernestas Juška, pasakotojas iš Panevėžio r., Bernatonių darželio-mokyklos. Mokytoja Rita Pankinaitė. Tas vaiko tikras džiaugsmas pasakoti įtaigiai, su sąmoju – paperkant! Tarp „B“ grupės dainininkų – seserys Barbora ir Veronika Guželytės iš Vilniaus. Mokytoja – Rasa Guželienė.

Dainininkas Rokas Janickas. Kauno r. Domeikavos gimnazija. Mokytoja Daiva Bradauskienė

Birbynininkas Vilius Šmatavičius. Vilniaus Viršuliškių vidurinės mokyklos folkloro ansamblis „Viršulis“. Mokytoja Dalia Šmatavičienė

Dainininkė Rūtenė Kretavičiūtė. Kėdainių r. Labūnavos pagrindinė mokykla. Mokytoja Diana Dovydavičiūtė

Sutartininkių grupė iš minėto garsiojo „Kukučio“ – seserys Austėja, Germantė, Rūta Lovčikaitės. Tarp šio amžiaus laureatų – ir dar viena „kukutytė“ – solistė Živilė Žalaitytė. Žavėte žavėjo ir D. Bradauskienės auklėtinis Rokas Janickas, valiukišku gražiu tembru džiaugsmingai (kaip moka tik vaikas) skardenęs šuksmingas piemenų dainas. Tarp laureatų – dainininkė Rūtenė Kretavičiūtė iš Kėdainių r. Labūnavos pagrindinės mokyklos. Mokytoja – Diana Dovydavičienė. Pasakotoja Alina Šemetaitė iš Šilalės r. Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazijos. Mokytoja – Rima Milkintienė. Agnė, Simonas ir Sigitas Gulbinskai, žemaitiškos dainavimo tradicijos tęsėjai (jų ir abu tėvai dainininkai) iš Plungės r. Kulių miestelio. Mokytoja – Mirga Gulbinskienė. Vytautė Radzevičiūtė iš garsiosios Kauno pirmosios muzikos mokyklos. Jos mokytojos – Giedrė Ramunė Pečiulienė ir Laima Proškutė. Tai jau antrą kartą laureatė. Atkreiptinas dėmesys: Vytautė ir gimė, ir auga mieste, bet puikiai dainuoja liaudies dainas! Šiųmetinis „Tramtatulis“ baigėsi – tegyvuoja visi būsimieji! Ir te jų būna daug, ne menčiau gražių! O kad taip ir atsitiktų, be abejo, būtina aptarti ir konkursą, ir vaikų etnokultūrinę būklę Lietuvoje.

Alvyda ČESIENĖ, Kauno pirmosios muzikos mokyklos kankliavimo dėstytoja, folkloro ansamblio „Ratilėlis“ vadovė

Kolektyvuose visada atsiranda išskirtinių meninių gebėjimų vaikų, tikrų perliukų. Tai etninės kultūros sklaidos tarsi profesionalai. Nereikia bijoti, kad jie gal ims tuo didžiuotis. („Ne bet kokia aš mergelė buvau!..“) Juo labiau, – jei pajus pasididžiavimą savo dainomis, prigimtinė kultūra. Turint omeny, kaip mokyklose šiandien šaipomasi iš dainuojančiųjų liaudies dainą, tai labai sveika. Reikia laimėti, kad vaikai nesigėdytų viešai dainuoti savo tautos dainą ir dainuotų ją taip, kad net tiems, kuriems tos dainos esą „negražios“, – patiktų. Taigi „Tramtatulio“ pašaukimas – išaukštinti vaikų profesionalumą. Tai turėtų suteikti gerą kokybinį postūmį ir visam vaikų folkloriniam judėjimui. Pirmajame konkurse Kaune matėme kolektyvų, kuriuose nesuvokiama tikroji, autentiška, liaudies muzika, neišmanoma repertuaro kokybė, krito į akis atlikimo netikslumai, tautinio

Smuikininkė Akvilė Ruočkutė. Prienu „Žiburio“ gimnazija. Mokytoja Roma Ruočkienė

Dainininkė Živilė Žalalytė. Molėtų kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Kukutis“. Mokytoja Rita Pelakauskienė

Armonikininkas Tautvydas Kirsnys. Klaipėdos Prano Mašioto vidurinė mokykla. Mokytojas Alvydas Vozgirdas

Pasakotoja Alina Šemetaitė. Šilalės r. Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazija. Mokytoja Rima Milkintienė

kostiumo „maišatis“... „Tramtatulio“ dėka visa tai nyko. Taigi konkursas pačia gerausia prasme – lyg „bizūnas“: pamokantis, priverčiantis keistis, neleidžia vadovams „užsisėdėti“ manant, kad jau viską žino ir moka... Tik apmaudu, kad vis nėra veiksmingos valstybinės politikos liaudies meno, etninės kultūros srityje. Nėra, ir tiek. Gyvybę palaiko entuziastai. Matyt, tebeturim nokti, brandinti jėgas. Tai labai svarbu. Gal ateis laikas išsiskleisti ir plačiau. Gal net įsiterpt ir į tą erdvę, kurioje dabar viešpatauja popkultūra... „Tramtatulis“ ir jo poveikis mums visiems – tik į naudą. O vaikų folkloro kolektyvais, bent jau Kaunas, tikrai galime džiaugtis: „Kukutis“, „Gylė“, „Ratilėlis“, „Sauluva“, „Bitula“, „Želmenėliai“, „Šilinukai“, „Serbentėlė“... Tai tik stipriausieji. „Smulkesnių“ nėra neišvardytum. Jėzuitų gimnazijoje gyvena ir visiškai savitas folkloro ansamblis, kuris viešai nesirodo, gyvena, sakytum, savimi: smagu jiems ten susiburti, būti kartu, dainuoti, šokti... O man asmeniškai labai svarbu, kad folkloro veikloje dalyvautų kuo daugiau vaikų. Iš pradžių savo „Ratylėly“ turėjau vien mergaites. Su jomis lengviau – pareigingesnės, gabesnės. Kartą bekoncertuojant su jomis Juškų muziejuje, vienas žmogus man pasakė esą aš blogai daranti, kad mokau tik mergaites, nes kokios gi bus Lietuvoje šeimos, jei vyrai nepažins prigimtinių savosios kultūros vertybių. Atvėrė akis: dabar kolektyve 16 berniukų ir 14 mergaičių. Smagu dirbti tikint, kad tavo pastangos prisideda prie geresnių, šviesesnių siekių ugdymo.

Skudutininkai Ignas Kilijonas, Andrius Darčianovas, Rolandas Štreimikis, Justinas Šlopšnys. Kauno 1-oji muzikos mokykla. Mokytoja Alyvda Česienė

Dainininkės Austėja, Germantė, Rūta Lovčikaitės. Molėtų kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Kukutis“. Mokytoja Rita Pelakauskienė

Elena KIŠKIENĖ, Utenos vaikų lopšelio-darželio „Želmenėlis“ muzikos mokytoja, folkloro ansamblio „Kupolytė“ vadovė.

Esu prieš bet kokius konkursus. Nusistačiusi prieš juos. Tas nusistatymas gimė iš daugkartinio dalyvavimo juose („Dainų dainelėje“ ir kitur): vaikai linkę „žvaigždėti“, o tai ypač skatina konkursai. Geriau, kad visi būtų pastebėti, o saviraiškai tarp būtų suteikiama ne per konkursus... Koks įspūdis po „Tramtatulio“? Atrodo lyg alternatyva „Dainų dainelei“, atsvara nuolat teigiamam akademiniam dainavimui. Nes „Dainų dainelėje“ retai kuri liaudies daina atliekama autentiškai. Vis harmonizuotai, stilizuojant, tik šį tą nugriebiant, o čia – skamba gyva tikra liaudies daina! Sužavėjo žemaitukai iš Telšių rajono, mergaitė su kanklytėmis iš Radviliškio (Daiva Petrauskaitė): matosi, kad vaikas – jau kultūros skleidėjas, žino, ką daro. Bet – konkursai nepatinka: nusivylimai, nelaimėjusiųjų

Dainininkės Barbora ir Veronika Guželytės. Vilnius. Mokytoja Rasa Gudeliėnė

Dainininkai Gerda Bartuševičiūtė, Gytis Gurklys. Utenos vaikų lopšelio-darželio „Želmenėlis“ folkloro ansamblis „Kupolytė“. Mokytoja Elena Kiškienė

Dainininkė Vytautė Radzevičiūtė. Kauno 1-oji muzikos mokykla. Mokytojos: Laimutė Stasė Proškutė, Giedrė Ramunė Pečiulienė

Instrumentinė grupė: Valdas Liniauskas, Domantas Kirsnyš, Juozas Zakarauskas, Tautvydas Kirsnyš. Klaipėdos Prano Mašiotų vidurinė mokykla. Mokytojas Alvydas Vizgirdas

Instrumentinė grupė: Audinga Jankutė, Svajonė Mačerniūtė, Julija Rušinskytė. Klaipėdos vaikų folkloro ansamblių „Vermelė“ ir „Kuršiukai“ bendra kapela. Mokytojai: Ingrida Jankienė, Vaidotas Maciauskas

Bandonininkas Rokas Stanislovas.
Kauno „Vyturio“ vidurinė mokykla.
Mokytojas Andrius Morkūnas

Smuikininkė Raimonda Černevičiūtė.
Šakių r. Patašinės laisvalaikio salė.
Mokytoja Nijolė Černevičienė

Kanklininkas Gytis Kilijonas. Kauno 1-oji
muzikos mokykla. Mokytoja Alvyda Česienė

Kanklininkė Rūta Bartašiūtė.
Pasvalio kultūros centro Valakėlių filialas.
Mokytojas Albertas Bartašius

nepasitenkinimai... Ne. Puikiau yra gyvas judėjimas, folkloro ansamblių festivaliai. Kita vertus – puiku pažinti, žinoti gerus atlikėjus. Nes skaudina, erzina matant, kad į užsėnį išvažiuoja dažnai ir prasti ansambliai. Tik gadina Lietuvos folklorinį įvaizdį... Gerai išmanantys reikalą gal turėtų teikti leidimus. Gal tai net būtina... Utenoje išsikovojome, kad aktoriai, ansambliai, atvažiuojantys į darželius, turėtų patvirtintus sertifikatus, liudijančius, kad jų programos kokybiškos. O iki tol atvažiuodavo tokių kolektyvų, kad baisu ir prisiminti...

Prisižaidėm iki to, kad ir į festivalius, dainų šventes „praeinam“, esame vertinami. 20 vaikų: po darželio sparneliu subėga ir antrojų, ir penktųjų... Utenos, Rytų Aukštaitijos kraštas, mano požiūriu, „juda gana gražiai: gražus Rimos Vitaitės „Oželis“ Zarasuose, graži „Sedula“ Visagine, „Čirulis“ Rokiškyje, daug gražaus Kupiškų. Bet Utena liūdnoškai atrodo: miestas nemažas, palyginti turtingas, apskrities centras – galėtų būti gyvesnis vaikų folklorinis judėjimas mokyklose, juk dainuo-

Cimblininkė Julija Rušinskytė.
Klaipėdos etnokultūros centro vaikų
folkloro ansamblis „Kuršiukai“.
Mokytojas Vaidotas Macijauskas

jantys vaikai – ir šviesesni, ir geresni. Lietuvybės viltis tada šviesesnė... Švietimo skyriaus vedėjas tikrai, atrodo, nuoširdžiai teigia norįs, kad kiekviename darželyje, kiekvienoje mokykloje būtų toks kolektyvas. Bet... – stinga, nėra vadovų. Tėra muzikos mokytojai, „nuėję į poplą“, be tautosakos išmanymo, liaudies kultūros dvasios... Reikia gi, kad ruošų ir folkloro vadovus vieną kartą kas nors... Na, o nauda iš „Tramtatulio“? Pasitikrini save, pamačiusi tikrus perliukus. Vaikai bemat atkreipia dėmesį, pastebi, kas ką geriau padaro: „vadove, – ir mes“... Geras pavyzdys ugdo sceninę kultūrą, tautinio kostiumo jutimą. Visada žavi žemaičiai. Mūsų „Kupolytėj“ – ne tik vaikai, bet ir dešimt pedagogų. Nuvažiuojame į „Saulės žiedo“ festivalį Šiauliuose ir kaskart su pavydu pamatom, kad jie visa galva aukščiau už mus. Žemaičiai dar turi savy kažko nepagaunamo, ko mes nebeturime: autentikos pajutimą, – net šiurpuliukai per nugarą eina. Parvažia- vę aptarinėjame, patys norime pri- lygti, ieškome: kaip, kuo turėtume būti tikresni, geriau pažinę, išjautę, išgyvenę... (Ak ir graži gi ta moky- tojos veide atsispindinti meilė savo darbui! Kai „Kupolytės“ vaikai kon- certavo konkurso scenoje, salės vi- dury jų vadovę, iki tol nepažintą, – nesuklysdamas kuo puikiausiai ga- lėjai atpažinti: pažiūri į vaiką sce- noje, pažiūri į vadovę salytėj – tas pat švytėjimas dviese!)

Vilija KEPEŽINSKIENĖ, Kauno Milikonų vidurinės mokyklos (kurioje, įsiklausykit, stebuk- lingu būdu klesti net etnokul- tūros pamokos!) direktoriaus ir Kauno miesto etninės kultūros mokytojų metodinio būrelio pirmininkės pavaduotoja.

Tik deklaruojama, kad papildo- mam ugdymui mokyklose daug dė- mesio skiriama. Netiesa. Tas dėme- sys – tik pavienių fanatikų dėka. Pa- prasčiausiai neskiriama tam lėšų. Toks jau mūsų valstybę valdančiųjų

Instrumentinė grupė (broliai ir sesės): Eivysda, Mintautė, Jaunutis, Vaidilė, Jogundas Juškiai. Kauno 1-osios muzikos mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Ratilėlis“. Mokytoja Birutė Nemčinskienė Skudutininkės Šarūnė Niauraitė, Deimantė Ulevičiūtė, Vaiva Kuprytė, Rūta Praniauskaitė, Ieva Simėnaitė. Biržų „Saulės“ gimnazija. Mokytoja Nijolė Kaulinienė

požiūris. Pagalvokit: suburti, sakykim, folkloro, tautinių šokių ar kokį kitokį kolek- tyvą, parengti programą, mokyti vaikus muzikavimo, šokio – o mokama tik kaip už 6 darbo valandas per savaitę! Akivaizdus pavyzdys: ieškojau mokyklai muzi- kos mokytojos, kad būtų susijusi su etnine kultūra, įkurtų vaikų folkloro kolektyvą. Radau vieną studentę. Gabi, sukūrė kolektyvą, bet jai kažkaip juk ir išgyventi rei- kia... Išvažiavo į Airiją. Ir viskas. Kiek Lietuva gali būti gyva fanatizmu? Entuziastų yra ir bus, bet vis tiek – tai pavienių judėjimas...

„Tramtatulio“ nauda. Konkursas suteikia puikią galimybę ir kitus, geriausius, pamatyti, ir savo lygį įvertinti. Juk kai žmogus sukasi tik savoje virtuvytėje, jis netobulėja. Antra: šais masinės kultūros renginių tvano laikais – tai nelyg gaivaus oro gurkšnis žmogui, kuriam reikia savosios, pamatinės kultūros. Šioje srityje mes čia, Lietuvoje, dar tiek turime ką veikti, tiek neartų dirvonų... Bet kokia gera idėja,

Dainininkai Agnė, Simonas ir Sigitas Gulbinskiai.
Plungės r. Kulių kultūros centro folkloro ansamblis.
Mokytoja Mirga Gulbinskienė
Ramintos Kriščiūnaitės nuotraukos

iniciatyva tik sveikintina, jei ji pamatuota, jei įgyvendinimas teikia gerų praktinių vaisių. Kita vertus – mokyklose šimtai, tūkstančiai vaikų. Gabius, be abejo, reikia atpažinti, ugdyti ir puoselėti. Bet orientavimasis tik į juos („kaip čia švelniau pasakius“) – būtent tolina visuomenę nuo etninės, nuo tautos kultūros. Įsiklausykite: „tautos, tauta“... Ar tai tik tie, kas turi ypatingus gabumus?! O kiti – ką!.. Taigi konkursas, aišku, gerai, bet reikia kuo platesnio atgarsio. Reikia, kad mūsų skambiausiuosius, gabiausiuosius matytų ir tie, kurie, sakytum, „nesisuka“ folkloro srityje. Gabiausiems reikia atverti radijo, televizijos skrynelę, salius duris. Būtina jiems suteikti sąlygas, kad galėtų tobulai gražinti tautai, žmonėms, ką iš jų yra pasisėmę, gavę.

O dabar, trečią „Tramtatulio“ darbo dieną ir vakarą, ir jau priešnaktį, grįžtant iš Kauno namo Vilniun, mašinytei patikimose vairuotojo Rimo Daugėlos rankose ramiai ir sparčiai zvimbiant autostrada, pasibėgėkim ir paskui didžiulias šio „sąmyšio“ Lietuvos mastu užvedėjas Vidą ŠATKAUSKIENĘ (vertinimo komisijos pirmininkę, LLKC direktoriaus pavaduotoją) ir Jūrą ŠEMETAITĘ (vertinimo komisijos narę, LLKC Folkloro poskyrio vadovę).

Grupinis dainavimas – gerai, bet norėjosi, kad „pasimatytų“ talentingiausi vaikų folkloro ansamblių dalyviai. „Dainų dainelė“ tokius dažniausiai atmesdavo. Taigi jautėsi lyg ir poreikis turėti savo, sakytum, tautosakinę „Dainų dainelę“. Taip pat – „išsigrūninti“. O buvo pirmuose „Tramtatuliuose“ ir „labai keistų požiūrių į liaudies kūrybą“: rékdavo nesavais balsais kiek tik išgali. Tai esą „folklorinis dainavimas“. Arba atvirkščiai – estetiizuotas, akademinis liaudies dainos pateikimas. Po kokių trijų „Tramtatulių“ savaime ir „atkrito“ nesupratusiai, kas yra liaudies kūryba. Tada, pasitarus su Asta Vandyte, tuometine Kauno

tautinės kultūros centro direktore, nuspręsta bandyti konkursą išplėsti Lietuvos mastu. Daug būta „kam čia reikia“, „gal neverta prasidėti“, iki šiol neaišku, kaip čia bus su tuo „Tramtatuliu“. Tikra tik tai, kad jis gerokai keičiasi ne tik kokybiškai, bet ir naujų sumanymų diegimu. Štai atsirado jame ir dvibalsis, tribalsis dainavimas, sutartinės, instrumentiniai ansambliai... Taip buvo susietas pirminis „Tramtatulio“ sumanytojų siekis „išsigrūninti individualybes“ su „tradicijos padiktuotais“ (pasak V. Šatkauskienės) dainavimo ir muzikavimo būdais. Taip konkursas labai išsiplėtė, bet tai gera paskata burtis ir instrumentininkams. Bręsta būtina sąlyga viešinti, pristatyti visuomenei liaudies meną geriausiai pateikiančius vaikus. Blogai, kad mokyklose jie nepripažįstami kaip „vertybė“. Reikia dar ir šitą požiūrį įveikti...

Darbų – kalnai, bet iš trijų Baltijos valstybių esame geriausiai išlaikę liaudies dainų dainavimo, instrumentinės muzikos atlikimo tradicijos perimamumą. Kad ir nesulaukiame žmogaus orumo nežeminančios folkloro, kitų kultūrinio, meninio ugdymo kolektyvų mokyklose valstybinės paramos, turime pulką pasišventusių pedagogų, specialistų, puikiai perpratusių tradicijos paslaptis. O tas šmaikščiaavardis „Tramtatulis“ savo pavadinimu tarsi nieko bendra su rimtumu neturi (ko jis ten „nuogas, pasak dainos, vis „renka šile uogas“!), bet nuolat primena būtinumą gilintis į liaudies kūrybos paslaptis (mitologijos, dvasinių išgyvenimų, kasdienės išminties) pažinimo gelmes. Kitaip kūrybinis profesionalumas šioje srityje nepasiekiamas.

Kaip visuomet, padėka rėmėjams: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Pilietinio ir tautinio ugdymo projektų rėmimo fondui, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai, Lietuvos Respublikos kultūros ir sporto rėmimo fondui, Kauno miesto Švietimo ir ugdymo skyriui, Lietuvos UNESCO nacionalinei komisijai, Kauno pirmajai muzikos mokyklai, Vilniaus universitetui, Lietuvos nacionaliniam radijui, Žinių radijui, INIT kabelinei televizijai, Kauno „Puko“ televizijai, dienraščiui „Kauno diena“, muzikos instrumentų meistrui Egidijui Virbašiui, Vilniaus krašto tautodailininkų meno kūrėjų bendrijai, akademinio žemaičių jaunimo korporacijai „Samogitia“.

Konkurso rengėjai: LLKC, Kauno miesto Švietimo ir ugdymo skyrius, Kauno miesto etninės kultūros mokytojų metodinis būrelis, Kauno tautinės kultūros centras, Vilniaus etninės veiklos centras.

CURRENT AFFAIRS IN ETHNIC CULTURE

Hopeful Sprout „Tramtatulis“

Liudvikas GIEDRAITIS

Liudvikas Giedraitis reviews Lithuanian children and school children folk competition „Tramtatulis“ held in Kaunas on 27-29 April, 2007. 413 children participated in it; 30 groups and soloists were awarded prizes.

Uk alus, uk alus...

Tai buvo 1976 metų gegužės 15–16 dienomis: Alfonsas PETRUŠONIS, Kazimiero (gimęs 1902 m., visą gyvenimą išgyvenęs Gilbonių kaime, buv. Smilgių vlsč., Panevėžio apskr.), darė alų, o aš, Liudvikas GIEDRAITIS, labai norėjęs visa tai išmokti (be to, matyt, visada buvęs ir truputį kraštotyrininkas), uoliai sekiau kiekvieną jo žingsnį, veiksmą – viską stropiai užrašinėčiau. Tėvas jo nebuvo aludaris, nes meistradamas daug važinėjo, alaus padarydavo motina (Petrušonienė-Dzinkaitė Petronėlė, gimusi ir 70-ies metų amžiaus mirusi 1937-ųjų kovo 27 dieną Gilbonių kaime), iš kurios ir išmoko to jų krašte tarsi būtino mokėti aludarystės meno. Jo namuose, kai sukūrė savo šeimą, esą retai kada nebūdavę alaus. O šįkart reikalas buvo toks: sūnus Albertas PETRUŠONIS (gimęs 1949 m. kur ir tėvas, buvom tada bendradarbiai Vilniaus jaunųjų turistų centre) siekė gauti Vilniuje kooperatinį butą, tad reikėjo kai ką pavaišinti... Atvažiavo jie abu pavakary pas mane, gyvenusį Nemenčinės miške, atsivežė maiše apie 40 kg salyklo, du didžiulius kubilus, trejetą emaliuotų kibirų, porą didelių katilų, porą beržinių vantų, o kubilams uždengti – drobulių... Atsivežė *mintę* (tokią lyg lyžę, tik daug mažesnę – salyklui ir kam tik reikia kubile ir visur kitur išmaišyti). Atsivežė Panevėžy pirktų *apynių* 1 kg 200 gr., sveikų gražių *ruginių šiaudų*, tris grįžtes *sausų dobilų* bei *miežinių šiaudų*...

Įžiebėm laužą, viename katile užvirinome vandens, senukas su Albertu pasėmė po kibirioką ir – šliūkšt į kubilus, nuožulniai atremtus prie sienos. Vantomis įnyko trint, plaut, šutint tų kubilų vidų: reikia esą gerai išplaut, kad būtų švarūs, neliktų nereikalingo raugo, pašalinių kvapų. Po to pastatę kubilus tiesiai, į mažąjį (apie 15 kibirų talpos) subėrę pusę atsivežto salyklo, ėmė, užpildami *šaltu vandeni*u, maišyti minte. Vandens pylė tik tiek, kad salyklas sudrėktų. Kai maišant nebesimatė sausumo, ant viršaus supylė ir likusį salyklą. Po kaušelių vėl užpildami šaltu vandeni, maišė. Kai vėl visas salyklas šitaip buvo sudrėkintas, jo paviršių gražiai išlygino, kubilą iš viršaus užklojo dviem drobulėm ir paliko nakčiai malkinėje. Senukas nustatė, kad vanduo iš kieme esančio šulinio *kietas*, netinkamas alui daryti, tad

Petrušonių šeima: tėvai – Emilija Petrušonienė-Indrišiūnaitė, Alfonsas Petrušonis, Kazimiero, jų pagrandukas Albertas, dukros Liucija, Gveida, Aldona, sūnus Kazimieras. 1956 m., Gilbonys.

prieš išvažiuodamas pakišo po lašais nuo stogo (lynojo) katilą, kad per naktį pribėgtų *minškto* vandens, nes būtent toks geras (vėliau nešėm vandenį iš netoliese esančios šaltiniuotos kūdras).

Rytą, kai atsibudau, abu mano aludariai (atvažiavę iš Karoliniškių) jau ramiai triūsinėjo kieme. Vėl užkūrė laužą, užvirino katilus vandens ir (apie 6 kibirus) supylė į kubilą su vakare sudrėkintu salyklu. Ant viršaus užmetė *saujytę* apynių: esą *toks jau įprotis nuo seno*, minte gerai išmaišė, užklojo drobulėm ir paliko 4–5 valandoms. Te *įsąla*. Katile užvirino apie 2,5 kibiro vandens, supylė ten apie *puskilogramį apynių*, virino ir maišė pusę valandos. Paskui paprašė vonios, kurioj vaikus maudau (atnešiau), *marlės* (atnešiau pusantr metro). Skersai vonios sudėliojo pagaliukus, patiesė ant jų marlę (namuose

to nereikia daryti, nes yra *sietas*), samteliu sėmė apynius ir drėbė ant marlės. Taip nukošus, vonelėj buvo apie 2 kibirus kartaus kaip činčibiras nuoviro. Jau išvirintus nukoštus apynius vėl sudrėbė į katilą, užpylė pus-kibiriu karšto vandens ir vėl virino apie pusvalandį, perkošė taip pat per marlę. Pavaikščiojęs po miškelį, tėvukas rado didoką rausvą akmenį *arkliaduntį*: toks esą „*kiets, nesprogs*“, įrideno į laužą, ir kai akmuo įkaito kone iki raudonumo, ant šakių iškėlė jį virš kubilų, bėrė ant jo iš saujos sausą salyklą: miltai skrusdami krito į kubilą (tai esą patamsina alų, pataiso skonį). Galiausiai akmenį – šliūkšt – paleidžia tiesiai į kubilą – sukyla garų, šnypštimo, burbulų pragarėlis. Senukas greitai uždengia kubilą drobule: tebūna jame kuo karščiau. Tada paima šiaudų kūlį, atsivežtą iš gimtojo Gilbonių kaimo: ten Alfonsas Petrušonis kolūkio lauke pats peiliu pripjausto po gražesnią, augesnią šiaudą. „*Kad ir sutiak brigadininkų ar ką, kad ir sak ką, ta pasakai – a kuo gi volą užriši, alaus tai ateisi...*“. Nusijuokiam visi ir senukas ima *rišti volą*. (*Vola* – apie 1 m ilgio apie 3 cm skersmens lygus vienu galu palaiptai nusmailintas pagaly, kaištis skylėi kubilų dugne užkimšti). *Volomis* vadinama ir statinėms užkimšti kaiščius. Varpomis į *volos smailę* tėvukas iš visų pusių jį storokai apdėjo šiaudais. Susukęs iš miežinių šiaudų tris grįžtes, perrišo volą per tris vietas. Volos bukojo galo apie 20 cm liko neaprišta. Tada nuėjo į mišką, nusikirto *alksnelį* (senovinė tradicija: reikia būtent alksnio, juodalksnio, spygliuočiai esą netinka), supjaustė malkom, kurias suskaldė šakaliukais (iš malkos – 6–8). Jų prikapojo nedidelį glėbelį. Tai bus *pavolei*. Iš miežinių šiaudų vėl susuko apie 1 m ilgumo grįžtę, surišo ją į mazgą, *gniūžiulą* sakytum – standų vainikėlį. Paėmė volą, prie smailiojo galo užlaužė šiaudus (apie 30 cm nuo varpų), ant volos „apsinuoginusio“ smailiojo užmovė tą miežinį gniūtulą. Šitaip suruošta vola užkimšo antrojo dugne skylę (esančią arčiau vieno krašto, ne per vidurį). Ruginių šiaudų užlaužtus galus paskleidė lyg spindulius apie kubilų dugną. Po miežiniu gniutulu prie pat volos iš abiejų pusių pakišo po alksnio šakaliuką, kurie vienu galu siekė kubilų šoną. Tada ant dugnu paskleisto šiaudų „spindulyno“ eilėm išdėliojo alksnio šakaliukus, vienas nuo kito 5–8 cm, ant jų kryžmai – kitą eilę. Po to – trečiąją, kryžmai antrajai. Šakaliukai turi būti žalio medžio, šviežiai nukirsto: tai duoda gerą kvapą, gražiai nudažo (parausvina) alų. Ant šitaip sukrautų žalio alksnio šakaliukų paklojo apie 20 cm sluoksnių dobilų (galimi ir miežiniai šiaudai) delnais gerai priplodamas. Suvijo iš dobilų storoką ilgą (kad apjuostų pagal dugną kubilą) grįžtę. Ją paklojo viduje virš miežių pagal kraštą ir gerai apkaišė kraštus. Tada pasakė: *pavolis užtaisytas*. Į šį kubilą, iškeltą ant trijų kaladžių, virš dobilų sumetė nuvirintus

apynius ir ėmė semti kibiru (tik ne cinkuotu, jokių cinkuotų indų negalima naudoti, prakiurs gėrovų skrandžiai) iš mažojo kubilų salyklo „ištrauką“, vadinamąją *misą* ir patį salyklą, viską pilti į didįjį kubilą (apie 18 kibirų talpos). Čia supylė ir dar šešetą kibirų verdančio vandens, kubilą uždengė drobule. Buvo 13 val. „*Ligi kokių pusės keturių palaikysim*“, – pasakė senukas. Truputį pajudino, pakėlė iš kubilų styrančią volą, pritekino vieną emaliuotą kibirą artipilnį, ištirpdė 2 kg cukraus ir pastatė nuošaliau: te aušta. Po valandėlės iš kibiro su misa, kur ištirpino 2 kg cukraus, pasėmė du litrus, supylė į kitą, tuščią emaliuotą kibirą, ten supylė 3 litrus jau gerokai ataušusio apynių nuoviro ir dar iki artipilnio kibiro – misos. Kai viso to „mišinio“ temperatūra buvo 29°, jį pritrupino 250 gr sausų kepimo mielių, užvakar pirktų Panevėžyje. Kibirą uždengė marle (kampelį paliko neuždengtą, kad oras geriau patektų) ir pastatė kambaryje prie kūrenamos krosnies, kad būtų šilta. Po kelių minučių mielės ėmė išsileisti, putoti. Tai labai svarbus momentas – mielių vaikščiojimo, gyvybingumo išbandymas. Misa didžiąjame kubile sąla jau tris valandas. Gana. *Laikas atrionkt pirmalako*. Senukas pastūmė po kubilą vonią, pakėlė volą, iš kubilų ėmė tekėt iškošta misa. Tėvukas semia ją kaušu į kibirą, supylinėja į mažesnįjį kubilą ir visus kitus indus, nes dabar atėjo laikas viską ataušinti iki 25–30°, samčiu iš aukštai pildinėja virš kubilų ir kitų indų misą, patį kubilą perritinėja iš vietos į vietą (iš įkaitusios po dugnu į vėsesnę). Kubile su salyklu buvo palikta apie porą kibirų misos, čia supylė, „*užkrėtė ant tų pačių*“ dar šešetą kibirų virinto kuo karščiausio tiesiai nuo laužo vandens. Tai bus *ontrionks* alus. Vandeniui reikia pilti užvirusį, nes tada alus esą gėrovus „*ne taip į lauko vara*“, o nuo nevirinto *pūslā trašk*. Vandens į salyklą reikia pilti truputį daugiau nei norima gauti alaus: supylus 10 kibirų, bus 9 kibirai alaus, nes dalis nugaruoja, susigeria į apynius, salyklą, koštuvės šiaudus, dobilus. Veiksmas su įkaitintu akmeniu pakartojo ir šįkart: reikia, kad kubile su salyklu ir ant jo užpiltu vandeniu būtų kuo karščiau, tada geriau *misa įsals*. Taigi dabar viename kubile sąla būsimo antroko apie 7 kibirai ir įvairiuose induose bei didžiąjame kubile aušta apie 13 kibirų būsimo *pirmoko* misos. „*Greit alos negel padryt*, – aiškina senukas, – *čia jau nepaskubėns*“: reikia nei per daug, nei per mažai ataušinti misą. Jei mieles *užduosi*, subersi į per daug ataušusią misą, nevaikščios, alus nepavyks, teks viską šildyti, o jei užpilsi į per karštą misą – tuo blogiau: *suskob alus*, mielės žus, gali tekti visą misą virinti iš naujo, aušinti iki reikalingos temperatūros, vėl bert mieles... Kitas pavojus: daromas alus gali *užrūgt savu rūgšti* (jei indai buvo nešvarūs, negerai išplauti, likę su *raugu kokiu*). „*Aš*, – sako senukas, – *to nebėjo, mana indė naudojami tik alui*“.

Be to, jis indus būtinai praplaunąs virintu vandeniu. Prie alaus darymo netinką ir rūkoriai: „*pivoriat su liulka, rūkant – tai jau netionk*“. Didįjį kubilą su trupučiu aušinamos misos įnešėm vidun į tuščią kambarį. Ten supylė apie pusę (1,5 kibiro) likusio apynių nuoviro, viską iš kibiro su ištirpintais 2 kg cukraus bei visą misą, aušinamą įvairiuose induose. Misos temperatūra kubile buvo apie 30°. Mielės kibire prie krosnies putojo jau apie porą valandų. *Na, gan jom* – paėmė tą kibirą ir šliūkštelėjo į kubilą su misa. Tai *uždavimas*. Ypač svarbi akimirka! „*Užsidavė*“, – sako senukas. Supylė dar 4 kg cukraus ir patrupino 150 gr mielių. Taigi šio kubilų buhalterija tokia: 13 kibirų misos, puskilogramis apynių, 400 gr mielių, 6 kg cukraus. Kubilą uždengė drobule (kraštą atlenkė, kad būtų tarpelis rugimo dujoms išeiti) ir paliko: te išsivaikščios, išrugs, išputos... O antrame kubile dar sąla 7 kibirai misos, iš kurios bus antrokas. Praėjus apie 3 val. nuo užpylimo, misa ir iš jo buvo nukošta, ištekinta į vonią bei kitus indus: *atrinko misų*. Pavolės šiaudai ir visa kita – išversta, kubilų dugno skylė užkimšta trumpu volu (mediniu kaiščiu), kubilas įneštas į kambarį, supilta visa misa iš visų indų ir naujai virinti apyniai (200 gr) jų net nenukošus, su visais lapeliais (paskui esą galima bus nukošti). Kai visa tai atvėso iki 30° (ne daugiau!), į kubilą buvo sutrupinta pora šimtgramių mielių (tas pirmasis mielių uždavimas kibire, laikymas šiltai prie krosnies – tai tik patikrinimas, ar jos geros, ar gerai vaikščios, tuo įsitikinus, mieles galima trupinti ir tiesiai į kubilą su misa). Cukraus supilta trejetas kilogramų. Tai esą nedaug: senukas kibirui duodąs vidutiniškai apie puskilogramį; pirmokui truputį mažiau, antrokui (jo misa menčiau įsalus) – daugėliau. „*Pagal cukrų – įkaušimas*“, kuo daugiau cukraus, tuo stipresnis alus (bet nuo tokio pagirios sunkesnės, galvą labiau skauda!). Kartais kibiriuko kito statinaitė padaroma visiškai nededant cukraus, misą nukošus, nutekinus nuo pirmojo, geriausio įsalimo. Tai būna ypač geras alus...

Abu kubilai, uždengti drobulėmis (su plyšeliais pakrašty), stovėjo per naktį, kurią aš labai prastai miegojau, nes buvau įspėtas apie galimybę beputojant, bevaikštant alui putoms pakilti, išsiveržti per kubilų kraštus. „*Tuo atveju, – mokė mane, – nugriebk, nusemk dalį putų – ir bus tvarkoj*“... Susapnavau, kad tas alus, visas pavirtęs putom, staiga pakilo kaip baltas debesys iš kubilų į viršų... Net pašokau iš miego... Patikrinau kubilus, jų turinį (tą vaikštantį, putojantį, visus namus užtvindžiusį raugalo kvapu), viską radau sveikut sveikutėlius... Rytą atvažiavę aludariai į kiekvieną kubilą ant putų „pasėjo“ dar po kilogramą cukraus: tai atnaujina rugimą, vaikščiojimą. Senukas pūstelėjo iš viršaus į putas – jos prasiskyrė, bet tuoj pat ir vėl susibėgo, susijungė: „*Da anksti į bačks košt*“, – pasakė, – *da reik pa-*

laukt“. Pasiteiravau, kaip jis sprendžia, atsakė, kad tik putoms nesusibėgant alus būna jau tinkamas supilstyti į uždaras statinaites. Uždegė degtuką, priartino virš kubilų prie putų – degtukas bemat užgeso. Tai irgi ženklas, kad misa dar vaikšto, rūgsta. Tokią misą supylus į uždaras statines, jos gali sprogt. Praėjo dar pora valandų: praskirtos putos nebesuėjo, degtukas virš kubilų negeso – reiškia, atėjo *išpilstymo, koštuvų laiks*. Atkimšo atsivežtųjų statinaičių (poros, trijų, keturių, penkių ir šešių kibirų talpos) volas, apvalė, apšluostė jas bei aplinkui angas ir, semdami samtelius iš kubilų misą, ėmė per atsivežtą tinklėlį košt tiesiai į statines, į kiekvieną iš jų prieš tai įberdami *zaliupkos* – saujelę cukraus (visoms penkioms užteko vieno puskilogramio). Tai tik tokia „*mada*“, kaip koks burtas, gal truputį tik pagyvina alaus vaikščiojimą. *Volėmis* užkalę statinaites, ėmė atidžiai apžiūrinėti – ar nėra kur plyšių, ar neprasikošia putos. Iš vienos *volės* (tiesiog iš medienos) ėmė sunktis baltumas. „*O!* – pasakė sūnus. – *Čia tai jau bus ger bačk: jei ant volos pot rodos*“. Pripildamas iš kiekvienos statinaitės, jis ėmė raginti raginti išgerti *ant koštuvų*, tai esą svarbu: per koštuves turi būti ragaujančiųjų. Išvažiudami prisakė dažniau žvilgtelėti į vienoj iš statinaičių įtaisytą monometrą: neleisti, kad rodyklė rodytų daugiau nei 4: jei pasiektų to skaitmens, atsukus čiaupą išleisti dujas iki monometras rodys bent 2, o iš tų statinių, kur tokio prietaiso nėra, – iki, orui išėjus, pradės veržtis putos: šiek tiek nubėgus putų, čiaupą užsukt. Tai *valnijimas*. Neramiausia bus naktis, nes nevalnijant gali kuri statinaitė sprogt, – pasakė ir palikę visas dručkes sustatytas viena šalia kitos ant utarų čiaupais į viršų, sėdo į „Latviją“ ir išrūko...

Alus, sakė (aš negaliu vertinti, nes man tokios rūšies gėrimai iš esmės nepatinka, nepriimtini), buvo geras, turėjo „teigiamą poveikį“ ir minėtam tikslui pasiekti... Alfonsui Petrušoniui tai buvo paskutinis alaus darymas. Daugiau nebedarė jo ir sūnus Albertas. Įnagius paliko pas mane. Iki Atgimimo (tarybiniais laikais) įvairiomis progomis pagal šiuos aprašus keletą kartų esu daręs tokį alų: pavykdavo, sakoma, neblogai, gėrovų visada būvau giriamas: „Uk, geras alus! Uk, geras!“

Surašė Liudvikas GIEDRAITIS

PEOPLE TELL

Wow, What Excellent Beer

Liudvikas Giedraitis gives an ethnographic description of how the brewer Alfonsas Petrušonis, born in 1902 in Panevėžys District, Smilgiai, Gilbonių village, made his beer. Liudvikas Giedraitis used this description to make his own beer that was much appreciated by those who tried it.

LIETUVOS KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS LIAUDIES

KULTŪROS CENTRAS

LIAUDIES KULTŪRA 2007 Nr. 4 (115)

Žurnalas leidžiamas nuo 1988 metų,
kas du mėnesiai

REDAKCIJOS ADRESAS:

Barboros Radvilaitės 8, LT01124 Vilnius
el. p. liaudies.kultura@lkkc.lt

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ

Dalia RASTENIENĖ, tel. 261 34 12
el. p. lkredaktore@lkkc.lt

SKYRIŲ REDAKTORIAI:

Dainius RAZAUSKAS

– bendrieji kultūros klausimai,
mitologija, tel. 261 31 61

Liudvikas GIEDRAITIS – etnologija,
folkloras, etninės veiklos realijos,
tel. 261 31 61

Juozas ŠORYS – etnologija,
tautodailė, etninės veiklos realijos, tel.
261 31 61

Beatričė RASTENYTĖ – korektorė-stilistė
Kompiuteriu rinko Enrika STANEVIČIENĖ
Maketas Martyno POČIAUS

Reziumė į anglų kalbą vertė Eglė KAČKUTĖ

REDAKCIJINĖ KOLEGIJA:

Prof. habil. dr. Leonidas DONSKIS, Politikos
mokslų ir diplomatinės institutas, Vytauto
Didžiojo universitetas, Gedimino g. 44,
LT44261 Kaunas

Habil. dr. Simas KARALIŪNAS, Lietuvių kalbos
institutas, Antakalnio 6, 2055 Vilnius

Habil. dr. Ingė LUKŠAITĖ, Lietuvos istorijos
institutas, Kražių 5, LT01108 Vilnius

Habil. dr. Nijolė LAURINKIENĖ, Lietuvių
literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio 6, LT10308 Vilnius

Dr. Alė POČIULPAITĖ, Lietuvos liaudies
kultūros centras, Barboros Radvilaitės 8,
LT01124 Vilnius

Doc. dr. Daiva RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ,
Lietuvos muzikos akademija,
Gedimino pr. 42, LT01110 Vilnius

Irena SELIUKAITĖ, Lietuvos kultūros
ministerijos Profesionalaus ir mėgėjų meno
skyriaus vedėja, J. Basanavičiaus g. 5,
LT01118 Vilnius

Doc. dr. Krescencijus STOŠKUS, Vilniaus
universitetas, Didlaukio 27, LT08303 Vilnius

Dr. Žilvytis ŠAKNYS, Lietuvos istorijos
institutas, Kražių 5, LT01108 Vilnius

Vida ŠATKAUSKIENĖ, Lietuvos liaudies
kultūros centras, Barboros Radvilaitės g. 8,
LT01124 Vilnius

Dr. Marija ZAVJALOVA, Ленинский
проспект 32-а, Институт славяно-
ведения, Российская Академия Наук,
Москва 117334, Россия,
el. p. marija_z@mtu-net.ru

© „Liaudies kultūra“

Steigimo liudijimas Nr. 152
Pasirašyta spaudai 2007 08 14
Tiražas 800 egz.
Formatas 60x90/8
Rinkta kompiuteriu. 11 sp. l.

Lietuvos liaudies kultūros centras
Barboros Radvilaitės 8, LT01124 Vilnius
<http://www.lkkc.lt>

Spausdino UAB „Grafija“, Sėlių g. 3a, Vilnius

TURINYS:

Lietuvos dainų šventei lietumi prapliaupus...

Vaclovas PAKETŪRAS. Šventi namai, kur skamba kanklės ..... 1•

Vita IVANAUSKAITĖ. Dainos saulei ir lietui.

Keletas įspūdžių iš Dainų šventės Folkloro dienos ..... 5•

Vytautas TUMĖNAS.

Taikomosios liaudies dailės paroda 2007 ..... 7•

Algirdas VYŽINTAS. Ansamblių vakaras: tradicija ir kūryba ..... 11•

Lina DUMBLIAUSKAITĖ-JUKONIENĖ. Lietuviai vėl
dainuoja kartu. 2007 m. Lietuvos dainų šventė

Būties ratu, Dainų diena ..... 14•

Regimantas GUDELIS. Jubiliejinė dainų šventė

Klaipėdoje ir ant Rambyno kalno ..... 19•

MOKSLO DARBAI

Algė JANKEVIČIENĖ.

Liaudiški sakraliniai akmens mūro pastatai ..... 26•

Martynas PURVINAS. Pievininkų kaimai Pagėgių apylinkėse:

tradicinės gyvensenos bruožai ir gyvenviečių raida ..... 41•

KITOS KULTŪROS

Jūratė MATULIONIENĖ, Daiva PUNDZIUVIENĖ.

JAV tradicinės kultūros formavimasis ..... 54•

ETNINĖS VEIKLOS REALIJOS

Juozas ŠORYS.

Kuo aluoja dabartinė Lietuvos etnologija? ..... 63•

Liudvikas GIEDRAITIS.

„Aukso paukšte“ sparnuotieji ..... 69•

Liudvikas GIEDRAITIS.

Viltingas daigynėlis „Tramtatulis“ ..... 74•

ŽMONĖS PASAKOJA

Uk alus, uk alus... ..... 85•

VIRŠELIUOSE: 2007 m. dainų šventės „Būties ratu“ akimirkos.

Martyno Vidzbelio nuotraukos

Redakcija nereikalauja, kad diskusinio pobūdžio nuomonės sutaptų su redakcijos nuomone.